

kbnn:

Konjunkturbarometer for Nord-Norge 2020

Hva er Konjunkturbarometer for Nord-Norge?

Konjunkturbarometer for Nord-Norge er en del av Kunnskapsbanken og produseres av SpareBank 1 Nord-Norge en gang i året. Det er Kunnskapsbanken Bodø og Nordlandsforskning som står for kunnskapsproduksjonen.

Vil du lese mer om nordnorsk økonomi og samfunnsutvikling?
Besøk Kunnskapsbankens nettsted www.kbnn.no.

Tidshorisont og kildebruk

Konjunkturbarometer for Nord-Norge 2020 bygger på en rekke internasjonale og makroøkonomiske kilder. De viktigste norske kildene er data og analyser fra SSB, Folkehelseinstituttet, Miljødirektoratet, Nav og Norges Bank. Forskningsbaserte rapporter og analyser er også benyttet, i tillegg til det omfattende innholdet som ligger på Kunnskapsbanken for Nord-Norge.

Der det ikke finnes nyere data, vil «siste fem år» i hovedsak være perioden 2015–2019. Andre tidsperioder benyttes der det er hensiktsmessig å vise utvikling over tid og det ikke finnes nyere data.

Oppbygging og struktur

Publikasjonen er bygd opp med en innledende analyse av internasjonale og nasjonale makroforhold og utsikter. I kapitlet Nordnorsk makro gis det en analyse av noen av de viktigste utviklingstrekkene og forutsetningene som vil påvirke nordnorsk nærings- og samfunnsstruktur fremover.

I den siste delen av rapporten blir fire fokusområder (samfunnet, menneskene, utvalgte næringer og kompetanse) analysert mer inngående.

Analyser, vurderinger og konklusjoner er gjort av forfatterne, og innholdet er derfor ikke nødvendigvis et uttrykk for SpareBank 1 Nord-Norges standpunkter.

Språkvask: **Språkverkstaden**. Redaktør: **Audhild Dahlstrøm**,
SpareBank 1 Nord-Norge. Design: **Tank Design Tromsø**.
Trykk: **Lundblad Media**. Papir: **Colorit/Scandia 2000**.

Forord

Etter et tiår der alle piler har pekt oppover, fikk den økonomiske veksten i Nord-Norge et solid skudd for baugen i 2020. Årsaken er selvsagt koronapandemien, som har ridd verden som en mare i snart ett år. Nå står vi ved starten av 2021, og foreløpig viser pandemien få tegn til å slakke på grepet. Men vi skimter likevel lyset i enden av tunellen, representert ved vaksiner. Ekspertene er overbevist om at kampen vil bli vunnet, men ingen vet helt hvordan det vil se ut fremover. Hvor omfattende er egentlig de økonomiske skadene på verden, på Norge og på Nord-Norge?

Siden 1995 har Konjunkturbarometer for Nord-Norge vært en viktig kilde til økonomisk kunnskap om Nord-Norge. Barometeret har vært en statusrapport, samtidig som det har pekt på og synliggjort sammenhenger. I år er barometeret kanskje enda mer aktuelt enn tidligere. Både fordi det beskriver landsdelen i en ganske uvanlig situasjon, og fordi det setter søke-lyset på sammenhenger som kanskje er i permanent endring på grunn av pandemien. Kunnskap, relevante data og grundige analyser er viktig for gode beslutningsprosesser, både på politisk nivå, i næringslivet og i samfunnet for øvrig. Nettopp slik kunnskap finner du i årets Konjunkturbarometer for Nord-Norge.

2020 gav det største økonomiske tilbakeslaget i Norge i nyere tid, og bruttonasjonalproduktet falt med 3 prosent. Statistisk sentralbyrå (SSB) anslår at norsk økonomi ikke vil være tilbake på et mer normalt nivå før mot slutten 2022. Men nok en gang er Nord-Norge mindre preget enn landet for øvrig. Årsakene til dette er flere. Arbeidsledighetsnivåene preges av at landsdelen har en høy andel offentlige ansatte, og det offentlige har verken permittert eller sagt opp ansatte. Dernest har landsdelen en betydelig eksportvirksomhet. Mye av det vi eksporterer kommer fra havet, og sjømat har vært etterspurt, korona til tross. Den norske kronen har vært svak. Det fører til at norske eksportvarer blir rimeligere å kjøpe, noe som igjen holder etterspørselen oppe.

Likevel er også vår landsdel og vårt næringsliv preget. Først og fremst reiselivsnæringen, men også mange av de tjenesteytende næringene. Restauranter, hoteller og kafeer er blant dem som virkelig har fått kjenne konsekvensene av korona.

Årets konjunkturbarometer ser også på sammenhenger som er relevante - uavhengig av pandemien. Innovasjon, digital infrastruktur og god folkehelse vil uansett være drivere for økonomisk vekst i årene som kommer. De to førstnevnte fordi de er selve grunnlaget for nye og flere arbeidsplasser. Folkehelse fordi det har en langt mer direkte effekt på verdiskapingen enn mange tenker over. Bare det å følge Helsedirektoratets kostholdsråd kan gi flere gode leveår i befolkningen, og en betydelig samfunnsgevinst for landsdelen. Samtidig kan vi lese at Nord-Norge har flere unge som har vært i kontakt med primærhelsetjenesten for psykiske lidelser enn landet for øvrig. Dette må vi ta på alvor! De unge er vår viktigste ressurs, også med tanke på langsiktig verdiskaping. Nord-Norge trenger flere mennesker, og vi trenger å jobbe målrettet for å få alle med. Unge mennesker og ny kompetanse er helt essensielle elementer i en fremtid der vi skal håndtere både eldrebølge, grønn omstilling og klimakrise. Og der Norges «nye olje» helst skal både oppdages og foredles.

I det korte bildet er det uansett veien ut av koronakrisen som overskygger alt annet. Landsdelen virker altså å stå nokså støtt, godt hjulpet av et arbeidsmarked med en balansert blanding av offentlig og privat, av gründervirksomhet og hjørnesteinsbedrifter, av nye bransjer og tradisjonelle næringer. De er viktige for landsdelen alle sammen.

God lesning!

Konsernsjef, SpareBank 1 Nord-Norge

Liv Bortne Ulriksen

s8 — 11

Internasjonal makro

s14 — 17

Nasjonal makro

s20 — 23

Nordnorsk makro

Bakgrunn s20

Demografi og kompetansebygging s20

Omstillingsbehov som følge av korona-pandemien s21

Smart regional vekst og bærekraft s22

s26 — 39

Samfunnet

Innledning s26

Hvordan står det til med folkehelsen i Nord-Norge? s27

→ Store forskjeller i forventet levealder s27

→ Helserelatert atferd s29

→ Psykiske lidelser oppstår ofte i ung alder s31

→ Nesten én av ti i landsdelen er utenfor arbeidslivet
grunnet sykdom eller uførhet s35

Privatøkonomi s35

→ Inntekt og kjøpekraft s35

→ Vedvarende lavinntekt s38

s42 — 53

Menneskene

Befolkningsnedgangen fra 2019 fortsatte s42

Sysselsetting s44

→ Kvinner og menn i arbeidsstyrken s44

→ I hvilke sektorer og næringer jobber folk? s44

→ Arbeidsledighet s47

→ Pendling s49

→ Studiestrømmer s51

→ Kvinner og menn med høyere utdanning s52

s56 — 75

Utvalgte næringer

Næringer som skaper store verdier s56

Hvem eier egentlig bedriftene i Nord-Norge? s57

Sjømatsektoren holder stand s58

En varehandel i transformasjon s61

Kraftproduksjon og kraftforedlende industri s62

God byggeaktivitet, men noe mer usikkerhet for 2021 s65

Et koronarammet reiseliv s67

Store forskjeller blant tjenesteyterne s72

Klimaomstilling s73

s78 — 83

Kompetanse

Innledning s78

Økt regional innovasjon og kompetansebehov s78

Utvikling i næringsstruktur og kompetansebehov s78

Etterspørsel etter arbeidskraft s78

Fremtidig arbeidskraftbehov s80

Kan fjernarbeid gjøre det lettere å rekruttere talentene? s80

s84

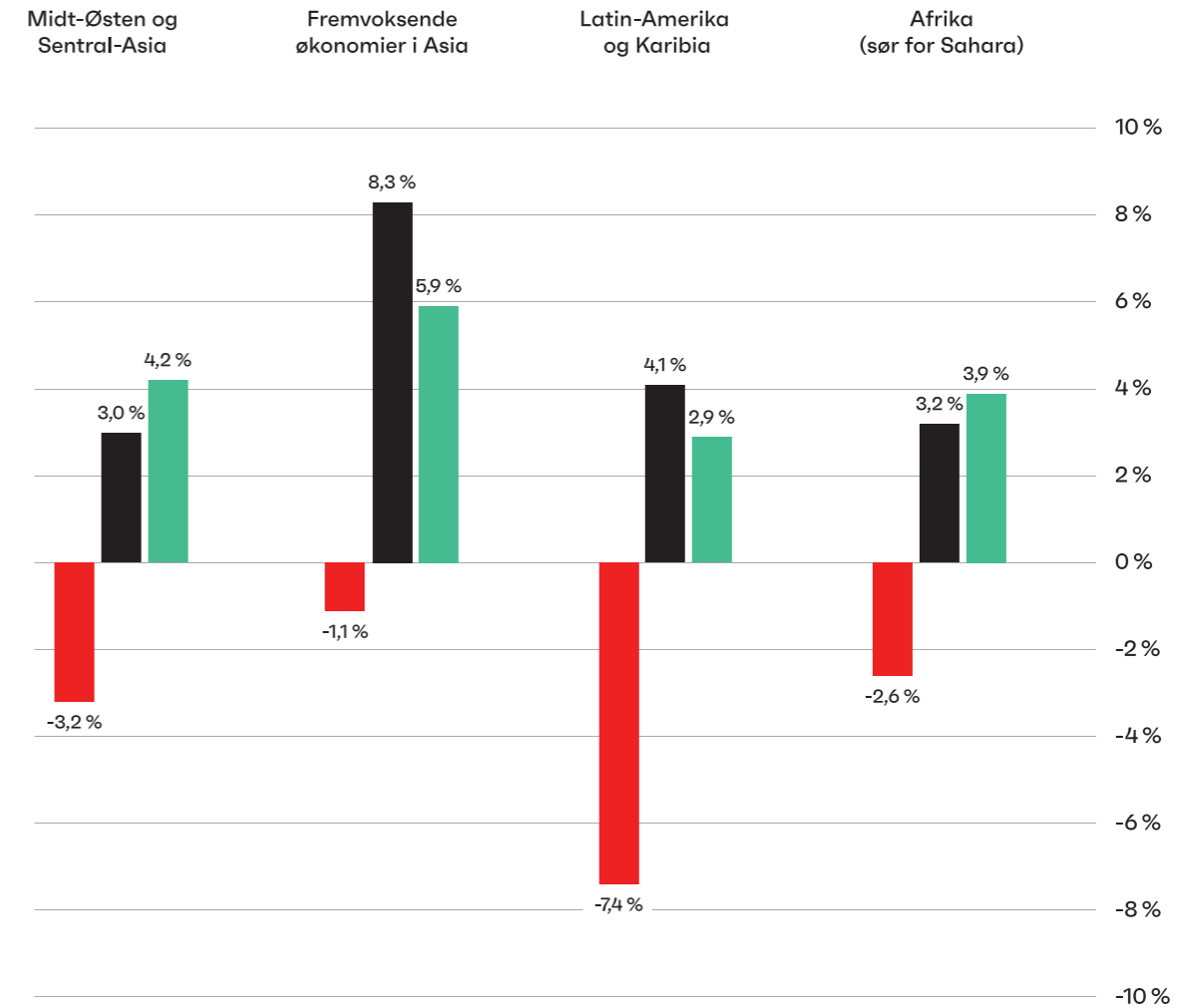
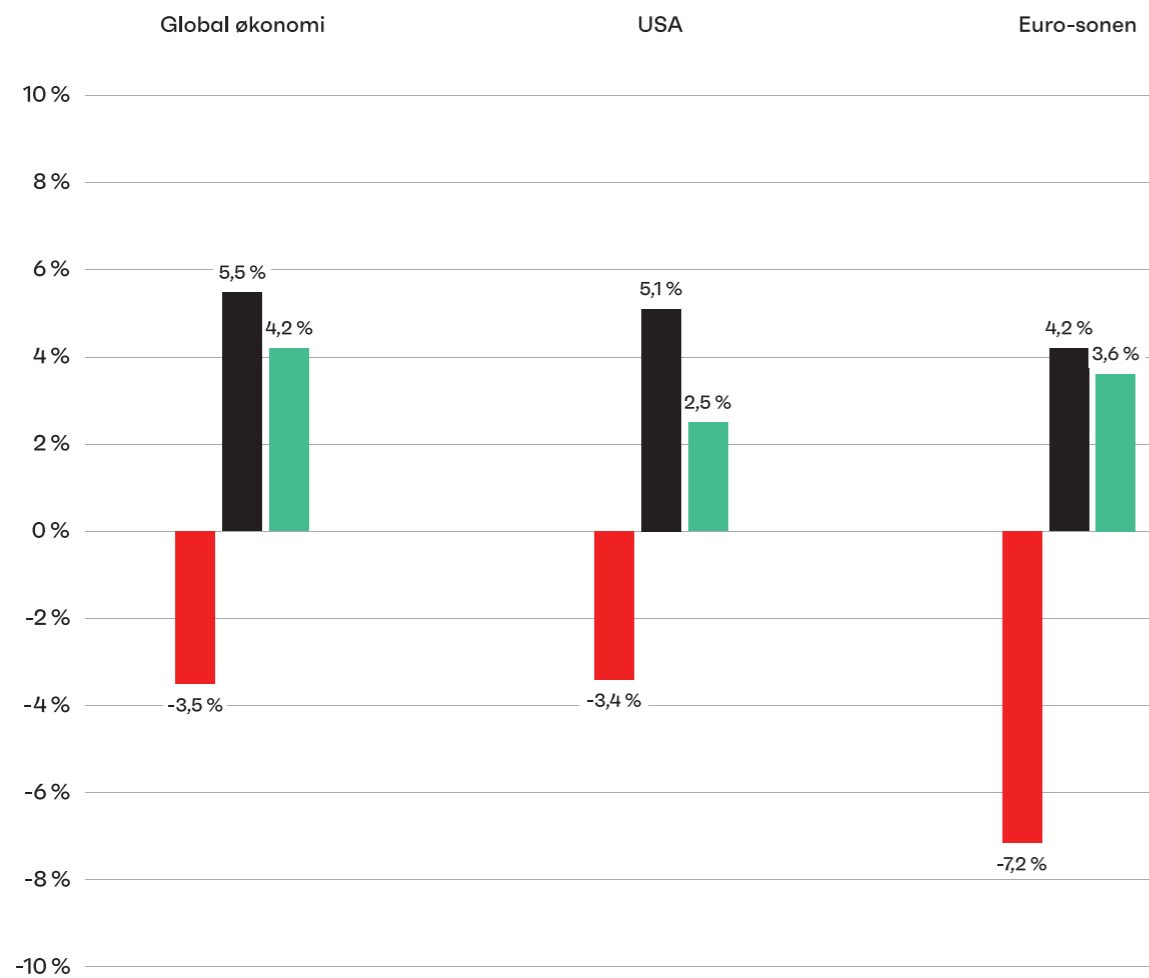
Kilde- og referanseoversikt

Internasjonal makro

s8 – 11

▲ fig 01.

IMFs anslag for global vekst for 2020, 2021 og 2022 (januar 2021).

Kilde: IMF

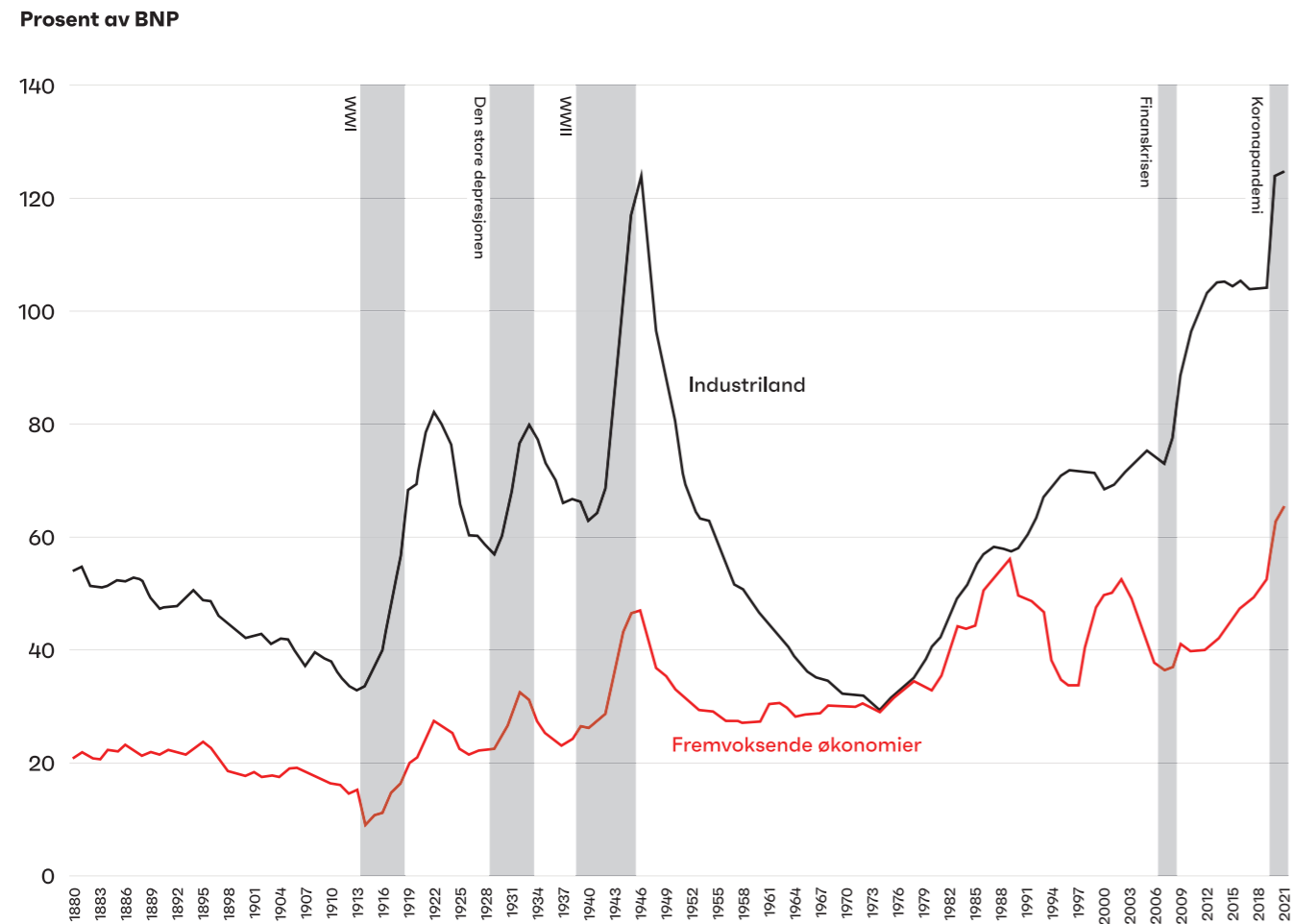
2020 ble et økonomisk unntaksår på grunn av de omfattende virkningene av koronapandemien. Krisen ble sammenlignet med børskraket i 1929, men effektene er på mange måter større, fordi verdensøkonomien er langt tettere integrert gjennom global handel.

Det internasjonale pengefondet (IMF) anslo i januar i år at den globale økonomien krympet med 3,5 prosent i 2020. For 2021 forventes det at økonomien vil hente seg opp mer enn dette, og at den vil vokse med 5,5 prosent. De negative effektene i 2020 ble størst for de avanserte økonomiene, mens markeder og land med økonomi i utvikling i mindre grad ble rammet. OECDs anslag for opphenting i desember 2020 viser at veksten frem mot utgangen av 2022 forventes å være cirka 4,2 prosent, mens anslaget ett år tilbake var forventet å være over det dobbelte. Med et pessimistisk scenario for vaksinerings faller veksten til cirka 1 prosent, mens omfattende og rask utrulling vil kunne løfte veksten til over 7 prosent.

Pandemien fikk også konsekvenser for kapitaltilgangen internasjonalt. Utenlandsinvesteringene ble nesten halvert mot slutten av 2020 og måtte erstattes av nasjonale tiltak for å sikre nødvendige investeringer for utenlandske foretak. Økt økonomisk ustabilitet og en uoversiktlig fremtidshorisont gir nye utfordringer for utvikling av internasjonale finans- og pengepolitiske virkemidler. En lang periode med lave og tidvis negative styringsrenter reflekterer at usikkerheten har vært stor. Forholdet mellom politisk styring og sentralbankenes uavhengige roller og styringsrammer er dermed i utvikling og under press.

Geopolitiske og andre interesser har ført til økt konflikt om avtaleverket for frihandel og etterlevelsen av dette. Utviklingen har de siste årene gått i retning av flere bilaterale handelsavtaler, og sammen med handelskriger har det skapt utfordringer for den videre økonomiske globaliseringen.

Koronakrisen har ført til en sterk gjeldsvekst, og IMF har styrket virkemidlene for å sikre beredskapen i næringsliv og arbeidsmarked på kort sikt. På lengre sikt vil både gjeldsvekst og redusert økonomisk vekst kunne virke destabiliserende.

▲ **fig 02.**

Historisk utvikling i offentlig gjeld.

Kilde: IMF

Oljeprisen falt med 22 prosent i 2020, og nordsjøolje ble handlet for i underkant av 52 dollar fatet på slutten av fjoråret. Prisfallet knyttes til redusert aktivitet og internasjonal etterspørsel som følge av pandemien, økt produksjon i Libya og usikkerhet i forbindelse med valget i USA. Seieren til Joe Biden forventes å bidra til at Iran vil kunne øke eksporten, mens økt klimafokus vil kunne øke prisen på skiferolje.

▲ **fig 03.**

Oljeprisutvikling (brent).

Kilde: kbnn.no

Det internasjonale energibyrået (IEA) mener at prisutviklingen for olje reflekterer det største etterspørselssjokket i historien, og at OPECs muligheter til å påvirke prisutviklingen fremover er mer begrenset enn tidligere. Markedet vil i større grad bestemme prisutviklingen. Finanssektoren internasjonalt er allerede i gang med å tilpasse seg til langsiktig usikkerhet rundt etterspørselen etter olje, verdiutviklingen av oljeinvesteringer og overgangen mot mer fornybare energikilder.

Koronakrisen har ført til sterkere fokus på nødvendig omstilling med tanke på håndteringen av klimakrisen og reduksjonen av globale utslipp. Lavere aktivitet i den globale økonomien har hatt en positiv effekt på de globale utslippene og kan dermed skape grunnlag for økt bærekraft.

Nasional makro

s14 — 17

I 2020 hadde vi det største økonomiske tilbakeslaget i Norge i nyere tid. SSB anslår at vi først mot sommeren 2021 vil se en markant vekst i den norske økonomien, når en større del av befolkningen er vaksinert og smittetrykket har avtatt. Samtidig anslår SSB at norsk økonomi ikke vil være tilbake på det vi regner som et mer normalt nivå, før mot slutten av prognoseperioden i 2022. Dette betyr at Norge går inn i en periode med lavkonjunktur, med betydelige utfordringer og behov for omstilling.

Noen viktige årsaker er virkningene pandemien har hatt hos sentrale handelspartnere og markeder, den uoversiktlige påvirkningen av korona-krisen og effektene av nedstenging og økende gjeldsoppbygging. Dette gjør utviklingsscenarioene vesentlig mer usikre fremover. Positiv utvikling og godkjenning av koronavirusvaksiner mot slutten av 2020 forventes å bidra til en raskere opphenting og redusert økonomisk risiko for fortsatte utbrudd og omfattende nedstenginger. Dette vil ha størst betydning for vekst i produksjon og etterspørsel etter tjenester og opplevelser.

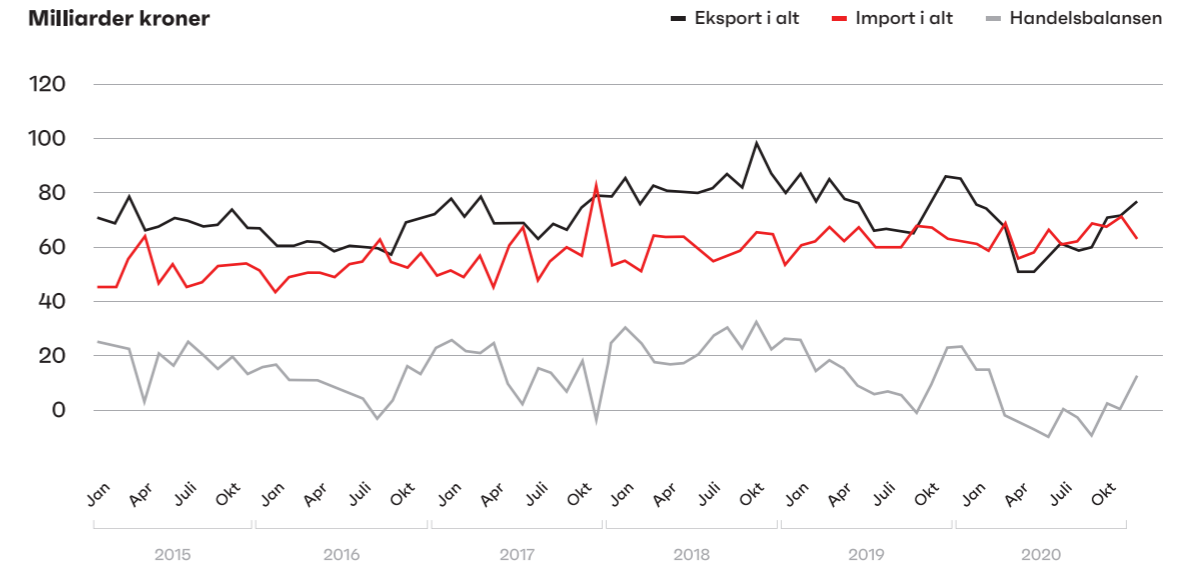
Handelsbalansen med utlandet var negativ fra mars og frem til oktober 2020. Hovedårsaken var redusert verdi av oljeeksporten. I fastlandsøkonomien var det en bedring i eksporten av aluminium, mens sjømat falt noe.

Lav utlånsrente førte til betydelig boligprisvekst i 2020. Prisveksten gjør det stadig vanskeligere for unge å komme inn på boligmarkedet. Økt etterspørsel som følge av lavere rente stimulerer byggeaktiviteten og kan gi bedre balanse i markedet på sikt. SSB forventer en årlig prisvekst på rundt 3 prosent i boligmarkedet de neste tre årene. OECD advarer mot økt risiko knyttet til boligmarkedet i Norge.

Store forskjeller i boligpriser mellom sentrale strøk og distriktene kan redusere mobiliteten for arbeidskraft. Begrenset tilbud av egnede boliger og høyt prisnivå blir også en flaskehals for rekruttering av unge med kompetanse til sentrale strøk. På samme tid kan utviklingen av digitale arbeidsplattformer og fjernarbeid bidra til en større frikobling fra disse begrensningene.

Bruttonasjonalproduktet (Fastlands-Norge) falt med 3 prosent i 2020 og forventes å vokse med 3,7 prosent i 2021. Volumnedgangen i 2020 skyldtes i stor grad redusert privat etterspørsel. På kort sikt har dette også ført til økt sparing (som andel av disponibel inntekt), fra 9 prosent i 2019 til 15 prosent i 2020 (årsgjennomsnitt).

Sammenlignet med 2019 falt husholdningenes forbruk med rundt 8 prosent i 2020. Forbruket ble vridd fra tjenester mot varer som følge av lavere ferieforbruk, mindre reising og mindre bruk av kulturtilbud under nedstengingen. Økt egenaktivitet og hjemmearbeid førte til høyere etterspørsel etter blant annet dagligvarer, sportsutstyr og byggevarer. Siden en mindre del av tjenestene importeres (bare 12 prosent mot halvparten for varer) ga dette større negative virkninger på norsk økonomi.

▲ fig 04.

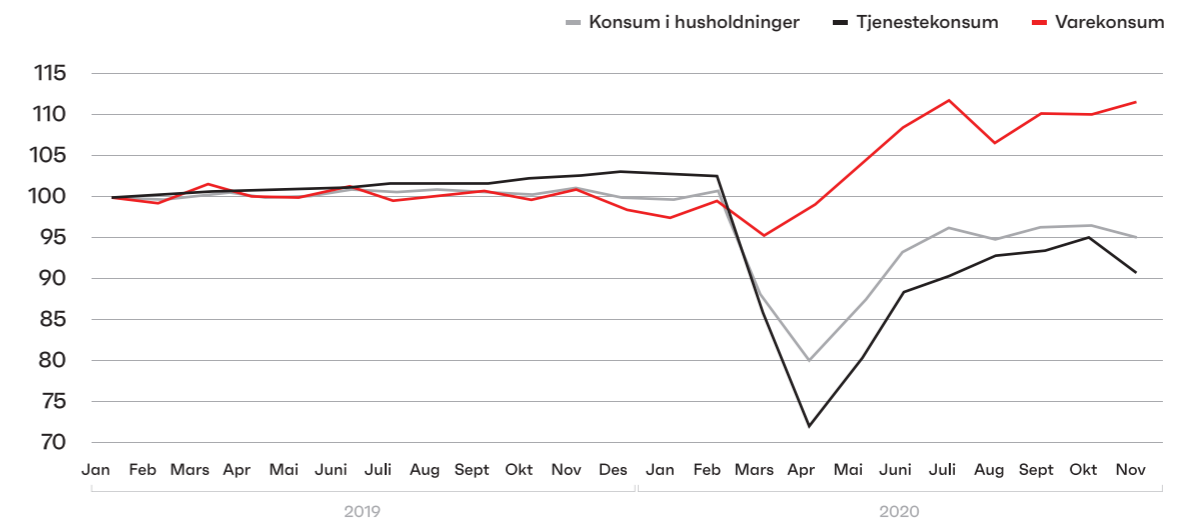
Handelsbalansen.

Kilde: SSB

▼ fig 05.

Husholdningenes konsum, sesjongjustert volumendring fra foregående måned. Jan 2019=100.

Kilde: SSB

For inneværende år venter SSB en vekst i privat konsum på hele 8,1 prosent. Forventningen skyldes både at forutsetningene for produksjon og privat etterspørsel normaliseres, og at husholdningene har lett tilgjengelig kapital som følge av økt sparing i 2020. Forbruket ventes å øke med rundt 6 prosent i 2022 for deretter å nærme seg en mer normal vekstrate i 2023.

At forbruket i 2020 ikke falt mer, hang nært sammen med bruken av økonomiske virkemidler for å opprettholde sysselsetting og inntekter. På grunn av oljeformuen hadde Norge større frihet enn mange andre land til å gjennomføre motkonjunkturtiltak, og både privat og offentlig sektor ble tilført likviditet. Jo mer varig pandemien og nedstengingstiltakene blir, jo større vil behovet for omstilling og økt mobilitet i arbeidslivet bli.

Etter et fall i investeringene i fastlandsøkonomien i 2020 ventes det at nivået gradvis vil øke frem mot 2023. Petroleumsinvesteringene forventes å falle, men effekten av stimuleringsiltakene gitt i 2020 vil hindre en større nedgang. Regjeringens beregninger viser at det i 2020 ble brukt om lag 433 milliarder kroner fra oljefondet (hvorav cirka 130 milliarder var koronatiltak), og nivået vil trolig opprettholdes i 2021 (371 milliarder kroner). Finansieringen fra oljefondet utgjør 20,2 prosent av de samlede utgifter i statsbudsjettet i år.

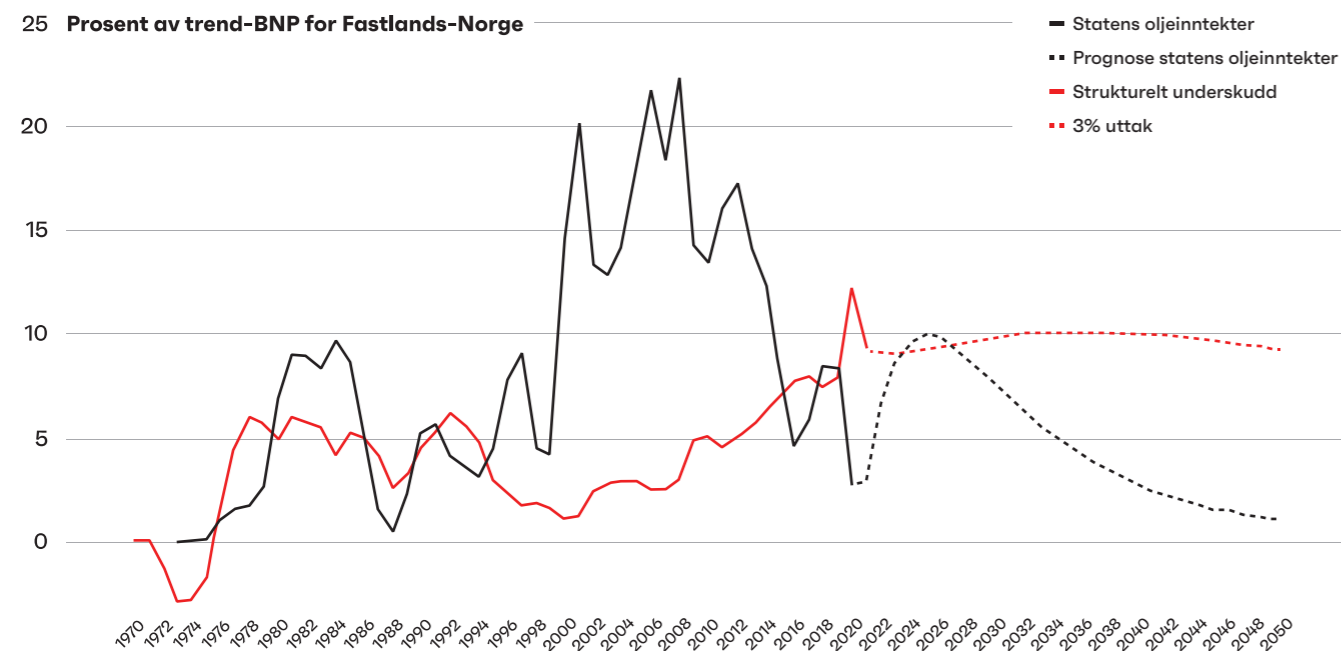
På årsbasis var det en nedgang på 2,3 prosent i utførte timeverk i fastlandsøkonomien i 2020, men det forventes en økning på 2,4 prosent i 2021. Koronakrisen resulterte i omfattende permitteringer, og dette preger fortsatt arbeidsmarkedet. Sysselsettingen forventes å øke noe igjen i år. Moderat lønnsvekst, økt produktivtetsvekst og mindre inflasjonsimpulser fra importerte produkter gjør at inflasjonen anslås å falle fra 3 prosent i 2020 til 2,2 prosent i år. Anslaget for nominell lønnsvekst i 2021 er på 2,1 prosent. Dette vil bety en svak reallønnsnedgang i år.

Den norske kronen ble betydelig svekket i forbindelse med de tidlige virkningene av pandemien. Nullrente fra Norges Bank forsterket verdifallet. Utover våren styrket kronen seg igjen, og siden juni 2020 har kronekursen vært mer stabil. Kronen regnes ikke som «en sikker havn» under økt usikkerhet og utsikter til langvarige lave oljepriser. Lav kronekurs vil stimulere eksportnæringene, men gir også økt prisvekst på import og sterkere inflasjon.

▼ fig 06.

Oljeinntekter og bruken av oljeinntekter.

Kilde: Nasjonalbudsjettet

▼ fig 07.

Importveid valutakurs (I44). 2020.

Kilde: Norges Bank

Nordnorsk makro

s 20 — 23

Bakgrunn

Koronapandemien har hatt store konsekvenser både for sentrale næringer og for eksportøkonomien i nord. Regionreformen er under utrulling og konkretisering. Hvor lenge pandemien vil vare, vil også påvirke den aktive utviklingen av nasjonale og statlige satsinger og infrastruktur i Nord-Norge.

Tidligere analyser og en nylig analyse av verdiskapingen i nord viser at nordnorsk økonomi har vært mer vekstkraftig enn norsk økonomi etter finanskrisen i 2008 (målt i vekst i BNP per innbygger). Siden 2008 har vi hatt en sterk vekst i eksportverdier fra våre viktigste naturressursbaserte næringer, som sjømatproduksjon, energibasert industriproduksjon og en raskt voksende reiselivsnæring.

Et hovedtrekk i den nordnorske næringsøkonomien er at verdiskaping, eksport og konkurranseposisjon i stor grad knyttes til primærproduksjon. Grunnlaget har ofte vært lokaliseringen av naturressurser i form av bioressurser, mineraler og energiproduksjon. En strategi for å skape vekst i landsdelen må evne å løfte verdiskapingen gjennom å få til såkalt klatring i verdikjeder, der ressursfortrinn blir forsterket av strategisk kompetansebygging og innovasjon i relatert næringsvirksomhet.

OECDs regionale analyser av innovasjon i land og regioner fra 2019 viser at det har skjedd en betydelig forbedring i landsdelen fra 2011. I analysen klassifiseres Nord-Norge som en region med sterk innovasjon på linje med resten av landet utenom Oslo/Akershus og Trøndelag. Forklaringen på forbedringen er en dobling i score for nettverks- og klyngesamarbeid samt omfanget av forskning. Dessuten fremheves kapasiteter som etter- og videreutdanning i kombinasjon med stort omfang av offentlig støtte til forskning og store private investeringer utenom forskning.

Demografi og kompetansebygging

Prognosene i den siste befolkningsfremskrivingen fra SSB viser at den ventede veksten vil komme i sentrale strøk. Dette vil gjøre det enda mer krevende for distrikter og regioner som Innlandet, Trøndelag og Nord-Norge. De demografiske skjevhetene vil tilta i distriktene gjennom aldring og tap av unge. Dette gir utfordringer for økt verdiskaping i distriktskommuner. I Troms og Finnmark vil innbyggertallet trolig øke noe mer enn den forventede nedgangen i tallet på innbyggere i Nordland, men landsdelen som helhet taper humankapital til andre regioner.

Det er viktig at det satses på utdanningsinstitusjonene i landsdelen. Innhold og relevans for nordnorsk næringsliv og nordnorske regioner må styrkes, og utdanningene må i enda større grad tilbys der folk bor. Relevante utdanningstilbud i Nord-Norge kan styrke sjansene for at unge i landsdelen blir boende, og for at folk utenfra flytter til landsdelen. Samtidig kan det at flere får høyere utdanning, bidra til mer sosial utjevning og ha en positiv effekt på helse og livskvalitet.

Næringslivet må bidra aktivt til å synliggjøre karrieremulighetene for unge arbeidstakere og etterspørre kompetanse tidlig og gjennom hele utdanningsløpet. Regionale trainee-ordninger kan bidra til styrket rekruttering og vise hvilke muligheter som finnes utenfor byene. Viktige forbedringer av ordningene kan være å øke kapasiteten og ha varierte og langsiktige tilbud tilpasset regionale næringsbehov. Samtidig viser tall fra Barometer 2020x at unge forventer at de skal kunne jobbe og bo i nord, og at jobbtilbudet er fleksibelt med tanke på arbeidstid og -sted, noe som også setter krav til digital kompetanse og infrastruktur.

Kompetansebygging vil være en viktig strategi for å få til omstilling mot «den nye normalen». Bruk av digitale løsninger og fjernarbeid ble mer utbredt i 2020. Det kan dempe de uheldige sidene av fortsatt demografisk forvitring og tap av arbeidsplasser i distriktene samt den sentraliserende effekten av utdanning.

Bevisst omstilling mot bærekraftig næringsutvikling og mer fleksible arbeidsordninger kan bli en viktig motivasjon for unge voksne til å se muligheter og bli i landsdelen. Regionreformen og Nordområdemeldingen gir forventninger til Regjeringens konkretisering av strategien for utflytting av nasjonale, statlige funksjoner og arbeidsplasser til landsdelen. Stor geopolitisk interesse for Arktis gir Nord-Norge nye strategiske muligheter til å ta posisjon og benytte disse til samfunns- og næringsutvikling.

Omstillingsbehov som følge av koronapandemien

På grunn av oljefondet har Norge foreløpig en helt annen mulighet enn de fleste andre land til å drive motkonjunkturpolitikk som kompenserer for de kortsiktige effektene av krisen. Over tid blir spørsmålet hvordan denne handlefriheten skal brukes til å få til nødvendig omstilling i landsdelen, både med tanke på næringsstrukturen og sterkere krav til bærekraft og klimatilpasning som «den nye normalen» peker mot.

Perspektivmeldingen, som Finansdepartementet publiserer hvert fjerde år, drøfter forutsetningene for langsiktig utvikling og omstilling av norsk økonomi. Den kommende meldingen ble utsatt på grunn av pandemien og blir fremlagt i 2021. Ifølge første delrapport fra utvalget må virkemidlene fremover innrettes mer mot omstilling enn mot akutte virkninger og likviditetseffekter. Dette vil også gjelde for Nord-Norge.

Effektene av pandemien rammer skjevt både sosialt og næringsmessig, og varigheten bestemmer omfanget av omstillingsbehov. I reiselivet har virkningene vært særlig store. For mange reiselivsbedrifter vil en fortsatt nedstenging svekke driftsgrunnlaget, og viktige fly- og transporttilbud i landsdelen vil kunne bli redusert.

Pandemien har vist at teknologi og løsninger som allerede er tilgjengelige har gjort det mulig med digitalisering. Digital infrastruktur og digitale løsninger har vært avgjørende i forbindelse med de nødvendige nedstengingene i påvente av vaksiner eller mer effektive behandlinger.

Som følge av den omfattende bruken av digitale samarbeidsplattformer, hjemmekontor og begrenset reisevirksomhet er det ventet en permanent nedgang i næringslivsreiser. Denne tilpasningen er ikke uproblematisk, men gir også nye muligheter for å motvirke de negative demografiske utviklingstrekkene i nord. 2020 viste at for mange er det fullt mulig å løse oppgaver fra andre steder enn den faste arbeidsplassen, og dette åpner for mer distribuerte bo-, arbeids- og utdanningsløsninger i fremtiden.

Meldingene fra Distriktsdemografiutvalget og Distriktsnæringsutvalget understreker at tilbudet av arbeidsplasser er avgjørende for å styrke bosetningsgrunnlaget og beholde unge i distriktene. I lys av dette bør statlige virkemidler og strategier ta utgangspunkt i de viktige erfaringene med vellykket fjernarbeid og digitale muligheter, slik at folk i større grad kan bo og ha sin arbeidsplass i distriktene. Dette kan gjøre at statlige arbeidsplasser som virkemiddel får større betydning for samfunns- og næringsutvikling i distriktene enn utlokalisering av statlige institusjoner alene.

Smart regional vekst og bærekraft

Regionreformen som nå rulles ut, gir i prinsippet et større regionalt handlingsrom, men er samtidig avhengig av å følges opp med nasjonale satsinger som konkretiserer ambisjonsnivået for landsdelen. Nordområdemeldingen legger en ny ramme rundt det som beskrives som Regjeringens viktigste strategiske ansvarsområde.

Skal vi kunne utnytte naturgitte fortrinn til bærekraftig vekst, må nasjonale ambisjoner konkretiseres i politisk innhold. Det må også vises nasjonal vilje til å gjøre investeringer i infrastruktur og næringsutvikling, blant annet gjennom satsinger og innretningen i Nasjonal transportplan og Nordområdemeldingen. De nordnorske fylkene har i fellesskap pekt på behovet for økt forutsigbarhet og sikrere transportkorridorer til markedene. Koronakrisen har rammet flytransport og reiseliv og dermed ført til reduserte inntekter for staten. Viktige infrastruktursatsinger, både for luftfart, vei, bane og sjø, kan dermed stå i fare for å bli skjøvet ut i en enda mer usikker fremtid.

Mange kommuner har fått reduserte brukerinntekter fra blant annet stengte barnehager, idrettshaller og konserthus under koronapandemien. Det er usikkert hvorvidt kommunenes merkostnader som følge av pandemien blir kompensert fullt ut, selv om Regjeringen hevder at de vil kompensere for dette. Endringer i demografi gjør dessuten at mange kommuner får mindre statlig tilskudd, og i tillegg må de omstrukturere tjenestetilbudet og investere i nye bygg. Dette kan få konsekvenser for hvordan kommunene prioriterer sine investeringer i årene som kommer.

Det nordnorske makrobildet peker mot store fortrinn og utviklingsmuligheter, men samtidig er det utfordringer som må løses for at man skal kunne utnytte disse til næringsmessig vekst og samfunnsutvikling. De unge er opptatt av klima og bærekraft, og det er behov for økt mobilisering av unge i utdanningsfasen for å få til nødvendig omstilling av næringsliv og samfunn.

I et bærekraftperspektiv er den norske økonomien og velferdsutviklingen kjennetegnet av stor grad av likhet og sosial bærekraft, noe som har lagt grunnlaget for nødvendige omstillinger. I en nylig sammenligning av status for FNs bærekraftsmål i Nord-Norge mot resten av landet, ser vi at landsdelen utmerker seg med lav score innenfor flere områder av sosial og miljømessig bærekraft. Samtidig scorer Nord-Norge bedre enn resten av landet med hensyn til forutsetninger for økonomisk bærekraft. Forventningsbarometeret for Nord-Norge viser at det er positive forventninger til utvikling i landsdelen innenfor bransjer som varehandel, industri og leverandørindustri relatert til sjømatnæringen.

Samfunnet

s26 — 39

Innledning

En bærekraftig og god samfunnsutvikling i landsdelen er avhengig av en rekke faktorer. Noen av disse kan påvirkes, mens andre er vanskeligere å endre. Det er blant annet en nær sammenheng mellom økonomisk og sosial utvikling og helse, hvor deltakelse i arbeidslivet gir økt livskvalitet gjennom sosial deltakelse og bedre fysisk og psykisk helse. Det viktigste argumentet for å styrke det forebyggende og helsefremmende arbeidet er at det sparer enkeltmennesker for unødig lidelse og for tidlig død.

Det må jobbes for å sikre god psykisk helse hos våre ungdommer, slik at de klarer å fullføre en utdanning. Da har de bedre utsikter til god helse i voksen alder. **Bedre folkehelse i landsdelen vil også ha en økonomisk effekt, da det vil øke arbeidsstyrken og verdiskapingen.** I tillegg kan forebyggende arbeid bidra til å begrense kostnadsveksten i helsetjenesten og redusere behovet for andre tjenestetilbud.

Folkehelse kan defineres som befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i befolkningen, det være seg i et land, i en region eller på gruppenivå.

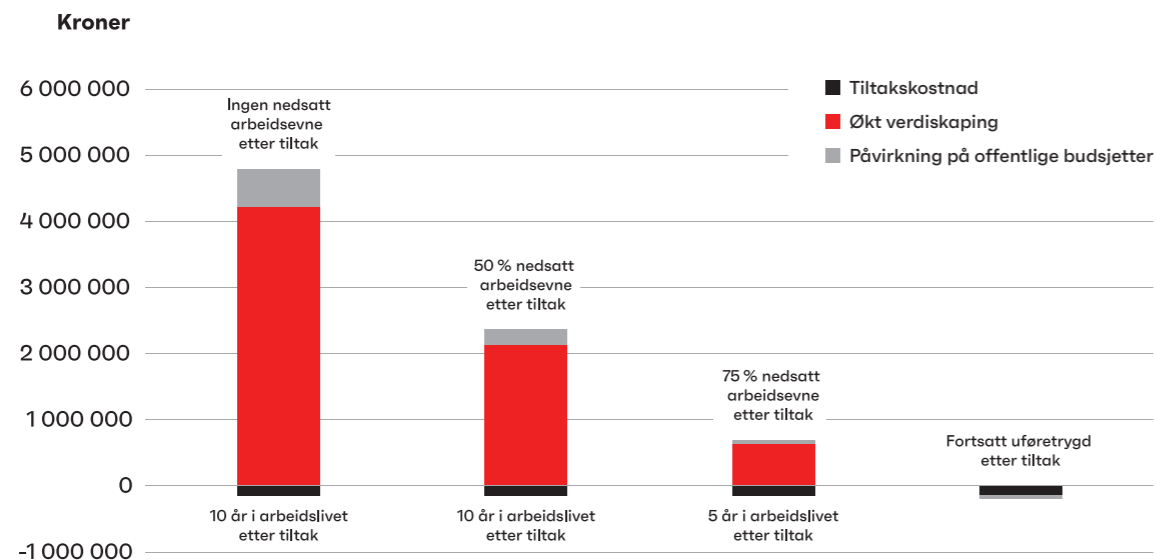
Det vil gi store besparelser for offentlig sektor dersom flere går fra stønadsordninger til arbeidsmarkedet. Dette vil bidra til økt skatteinngang og reduserte trygdeutbetalinger. I tillegg gir arbeid økonomisk selvstendighet og muligheter for selvrealisering og sosial utvikling. Sysselsetting er i tillegg et sentralt virkemiddel for å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og redusere fattigdom.

Ved utgangen av 2020 mottok nesten 14 prosent av befolkningen i Nordland og litt over 11 prosent av befolkningen i Troms og Finnmark uføretrygd. Majoriteten av disse var 100 prosent uføre.

▼ fig 08.

Effekter av AFT.

Kilde: Samfunnsøkonomisk analyse

En forenklet analyse synliggjør nytte- og kostnadsvirkningene av å gjennomføre arbeidsforberedende trening (AFT). En person som kommer 100 prosent tilbake i arbeid og er yrkesaktiv i ti år, gir en samlet positiv økonomisk effekt på over 4,6 millioner kroner. Figuren viser ulik grad av økonomiske effekter etter arbeidsevne, målt i 2020-kroner. Påvirkningen på offentlige budsjetter viser reduserte trygdeoverføringer og økte skatteinntekter. Dette viser hvilke store samfunnsøkonomiske effekter man kan oppnå med å få folk tilbake i arbeid – i tillegg til individeffektene.

Samtidig er det en svært krevende oppgave å få folk som allerede er uføre tilbake i arbeid. Det må derfor jobbes aktivt med forebygging og tilrettelegging for å bidra til at andelen uføre i Nord-Norge reduseres i fremtiden. Her har partene i samfunnet (kommuner, næringsliv og Nav) et stort ansvar. Kommunene har en sentral rolle i å få en friskere befolkning. Det er lite kunnskap om hvilke tiltak som gir best kost-nytte-verdi, og i tillegg har kommunene begrenset kapasitet og økonomiske ressurser.

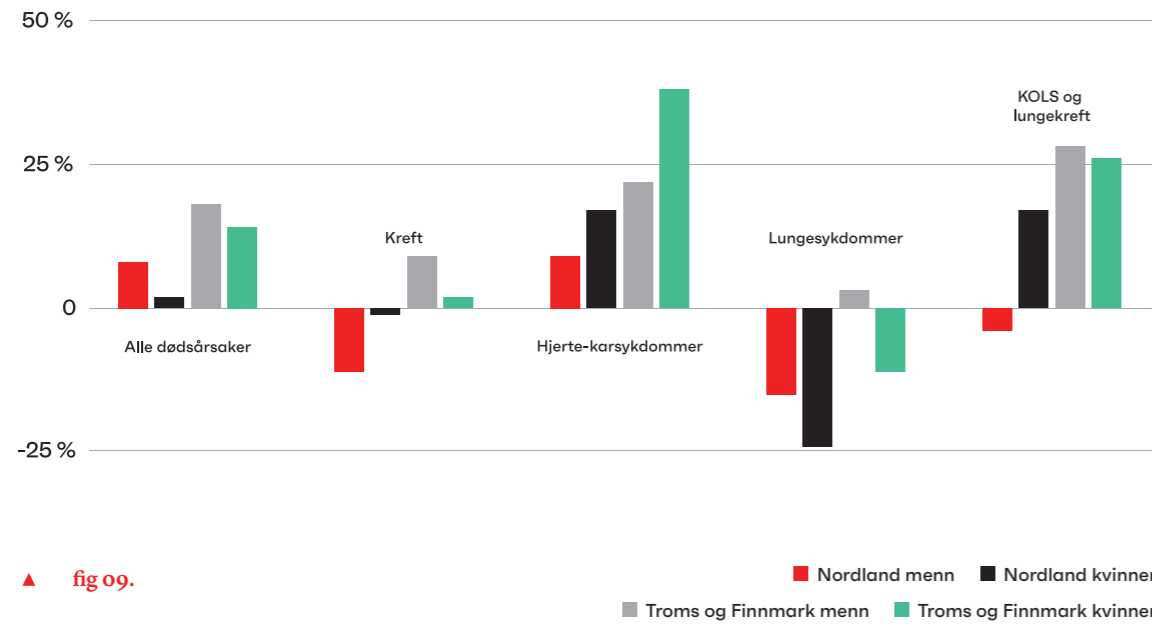
Hvordan står det til med folkehelsen i Nord-Norge?

STORE FORSKJELLER I FORVENTET LEVEALDER

Forventet levealder ved fødsel er en viktig pekepinn på hvordan det står til med folkehelsen i et land, en region eller en kommune. Forventet levealder i Norge har økt mer eller mindre kontinuerlig de siste 170 årene. Sammenhengen mellom helse og økonomi er tydelig. Jo lengre utdanning og bedre inntekt en person har, desto bedre er helsen. De sosiale helseforskjellene gjelder for nesten alle sykdommer, skader og plager. Forskjellene finnes i alle aldersgrupper, og både blant menn og kvinner. Forskjellene innebærer mange tapte arbeidsdager og leveår med god helse og livskvalitet, og de representerer et tap for både enkeltmennesker, familier og samfunnet.

En gjennomsnittskvinne i Norge kan forvente å leve i 84 år, mens tilsvarende tall for gjennomsnittsmannen er 80,4 år (gjennomsnittsverdi for årene 2012–2018). Tallene viser også at om du blir født i Nordland eller i Troms og Finnmark, kan du forvente en livslengde rundt det nasjonale snittet. Dessverre er det mange som dør før de blir gamle. Informasjon om tidlig død er viktig, for det sier noe om hvilke sykdomsgrupper man bør jobbe forebyggende med.

▲ **fig 09.** Tidlig død for gitte sykdomsgrupper i 2019, prosent avvik fra nasjonalt snitt (standardisert).
Kilde: Folkehelseinstituttet (www.norgeshelsa.no)

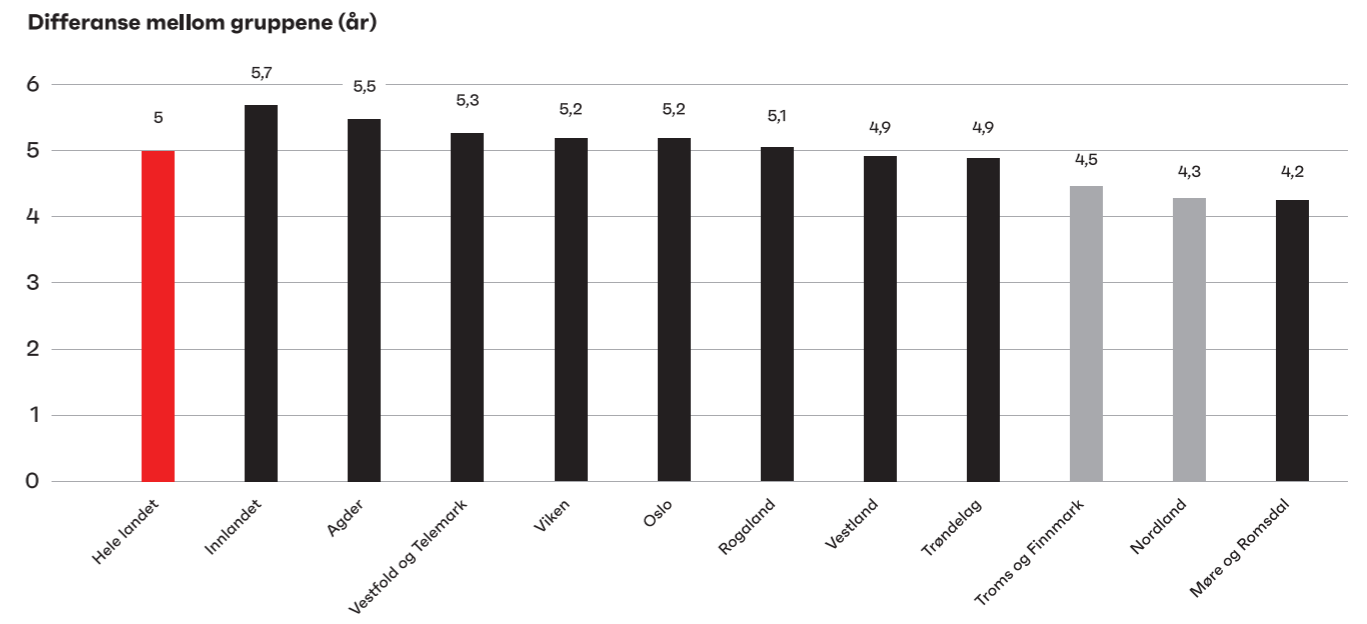
Sjansen for å dø en tidlig død (yngre enn 75 år) var hele 18 prosent høyere for menn i Troms og Finnmark i 2019 sammenlignet med resten av landet. Det var særlig kreft som skilte seg ut som dødsårsak ved tidlig død. Bruker man den gamle fylkesinndelingen og tall fra tidligere år, viser det at det i stor grad var Finnmark som trakk opp verdien. Nordland lå 8 prosent over landssnittet for menn, og her var det hjerte- og karsykdommer som skilte seg ut som årsak.

Sannsynligheten for en tidlig død i landsdelen var litt lavere for kvinner enn for menn. Færre forekomster av lungesykdommer bidro særlig til lavere sannsynlighet for tidlig død. Tallene for kvinner i Troms og Finnmark ble trukket opp av hjerte- og karsykdommer.

Historiske data (gjennomsnitt for perioden 2011-2017) viser at forventet levealder i det tidligere fylket Finnmark var lavest i landet, både for kvinner og menn. Hvorfor er det forskjeller i forventet levealder i landets fylker og kommuner? Norge har godt utbygde velferds-

ordninger, som sikrer like rettigheter for alle. Likevel er det store forskjeller i levealder, der personer med høyere inntekt, utdanning og posisjon i arbeidslivet gjennomgående kan forvente å leve lengst.

De som har videregående skole eller høyere utdanning, kan forvente å leve i 4,5 år lengre i Troms og Finnmark enn de som har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I Nordland er den tilsvarende forskjell på 4,3 år. Selv om forskjellen er stor, er den mindre enn den man ser nasjonalt, hvor forskjellen er på 5 år. Differansen har også vært nesten uendret i Nord-Norge de siste årene. En mulig forklaring kan være at det er en del godt betalte yrker i landsdelen som ikke krever lang utdanning, eksempelvis fiskeri.

▲ **fig 10.** Forskjell i forventet levealder, differanse mellom de med videregående/høyere utdanning og kun grunnskoleutanning (snitt for perioden 2011-2017).
Kilde: Folkehelseinstituttet (www.norgeshelsa.no)

Årsakene til de sosiale forskjellene er sammensatte. Ser man befolkningen i Norge under ett, er det hjerte- og karsykdommer som skaper de største sosiale forskjellene i tidlig død. Ved årtusenskiftet utgjorde denne sykdomsgruppen om lag halvparten av forskjellene i dødelighet mellom personer med lang og kort utdanning i aldersgruppen 45 til 64 år. Hjerte- og karsykdommer utgjorde sammen med lungekreft og kols hele 60 prosent av forskjellen. Røyking er i dag den viktigste årsaken til lungekreft og kols, og – sammen med usunt kosthold og høyt blodtrykk – til hjerte- og karsykdommer.

Konsultasjoner på sykehus kan også gi nyttig informasjon om hvordan det står til med folkehelsen i landsdelen. Antall polikliniske konsultasjoner på sykehus i landsdelen økte med rundt 7 prosent fra 2015 til 2019. Dersom man holder symptomer og ubestemte tilstander utenfor, var det særlig antall konsultasjoner knyttet til sykdommer i muskel- og skjelettsystemet og bindevev som økte mye i denne perioden, og da særlig

for artroser og rygglidelser. Det er ventet at utbredt bruk av hjemmekontor, med dårlig ergonomisk tilpassing, kan gi en økning i antall personer med ryggproblemer i tiden som kommer. I tillegg var det også en betydelig økning i antall konsultasjoner knyttet til sykdommer i sirkulasjonssystemet (hjertearytmier) og fordøyelsesorganene (ikke-infeksiøs enteritt og kolitt).

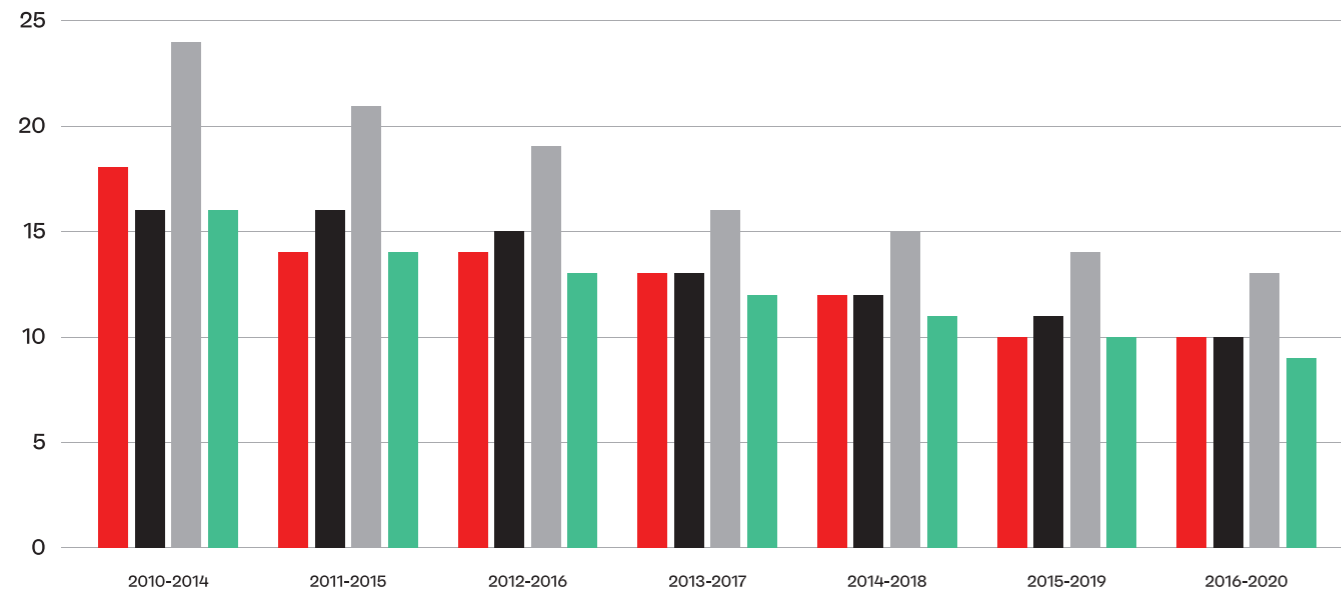
HELSERELATERT ATFERD

Det jobbes mye og godt for å stimulere til helsefremmende atferd nasjonalt så vel som i landsdelen. Hvordan ligger landsdelen an i forhold til noen utvalgte indikatorer, hvor en bedring i disse kan gi store gevinster?

Det er positivt at antall dagligrøykere går ned, da røyking er ansett å være en av de viktigste årsakene til redusert helse og levealder. Selv om utviklingen er positiv både i hele landet og for landsdelen, har Finnmark fortsatt en betydelig høyere andel dagligrøykere enn landet ellers.

Prosent

▲ **fig 11.** Andel dagligrykere i Nordland, Troms, Finnmark og hele landet 16-74 år (2010-2020).

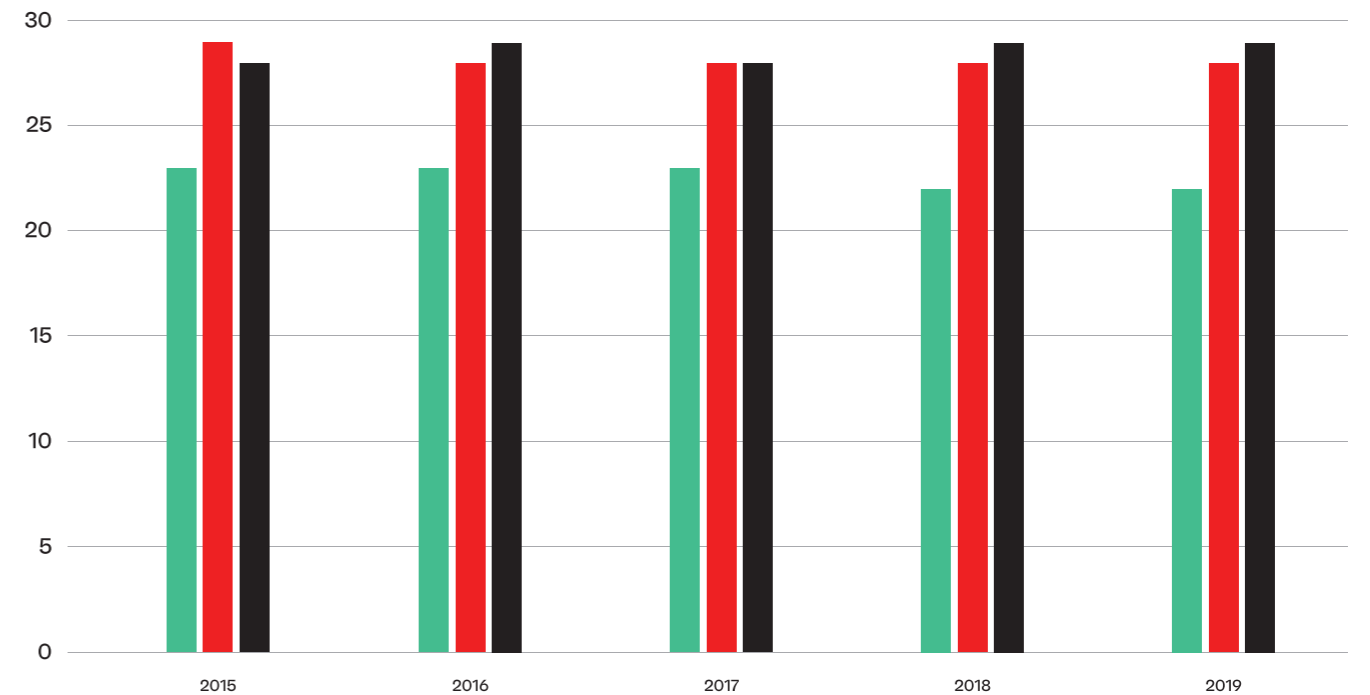
Andel dagligrykere i Nordland, Troms, Finnmark og hele landet 16-74 år (2010-2020).

Kilde: SSB

At det er mulig å bedre folkehelsen gjennom målrettet arbeid, finner man et godt eksempel på i tannhelse-tjenesten i Finnmark. I 2015 hadde tolvåringer i Finnmark i snitt 3,9 tenner med hull. Dette var nesten dobbelt så høyt som landsgjennomsnittet. Fra 2015 har antall tenner med hull for denne aldersgruppen gått betydelig ned i fylket og er nå nesten på samme nivå som de to andre fylkene. I 2019 var gjennomsnittlig antall tenner med hull 2,6 i Finnmark, mens tilsvarende verdier for Troms og Nordland var henholdsvis 2,5 og 2,3.

Den positive utviklingen kan forklares med en satsing på tannhelse-tjenesten i Finnmark som startet tidlig på 2000-tallet. Målgruppen var først og fremst femåringer, og tannpleierne skulle i størst mulig grad drive ekstern virksomhet rettet mot helsestasjoner, barnehager og skoler. Barn, foreldre og ansatte fikk informasjon og veiledning om tannhelse og kosthold. Parallelt utarbeidet tannhelse-tjenesten annonser og annet informasjonsmaterieell med forebygging som tema. Dette ble blant annet publisert i lokalavisene.

Prosent

▲ **fig 12.** Andel gutter og jenter med overvekt, fedme eller overvekt inkludert fedme, i prosent av alle som oppga høyde og vekt på sesjon.

Andel gutter og jenter med overvekt, fedme eller overvekt inkludert fedme, i prosent av alle som oppga høyde og vekt på sesjon.

Kilde: FHI

PSYKISKE LIDELSER OPPSTÅR OFTE I UNG ALDER

Psykiske lidelser (eller mentale lidelser) dekker et vidt spekter av tilstander. Felles for disse er at de ikke rammer den fysiske kroppen, men heller sinnet, tankene og følelsene. Psykiske lidelser (inkludert rusbrukslidelser) er ifølge Folkehelseinstituttet (FHI) den klart største årsaken til tap av helse blant barn, unge og voksne i arbeidsfør alder. I primærhelsetjenesten er depressive lidelser og angstlidelser de vanligste konsultasjonsgrunnene for psykiske lidelser. Arveligheten for psykiske plager, depresjon, angstlidelser og personlighetsforstyrrelser er forholdsvis moderat, noe som betyr at miljøforhold samlet er noe viktigere enn gener for disse lidelsene.

Statistikk på bruk av primærhelsetjenesten kan gi informasjon om helse-tilstand i befolkningen, også den psykiske.

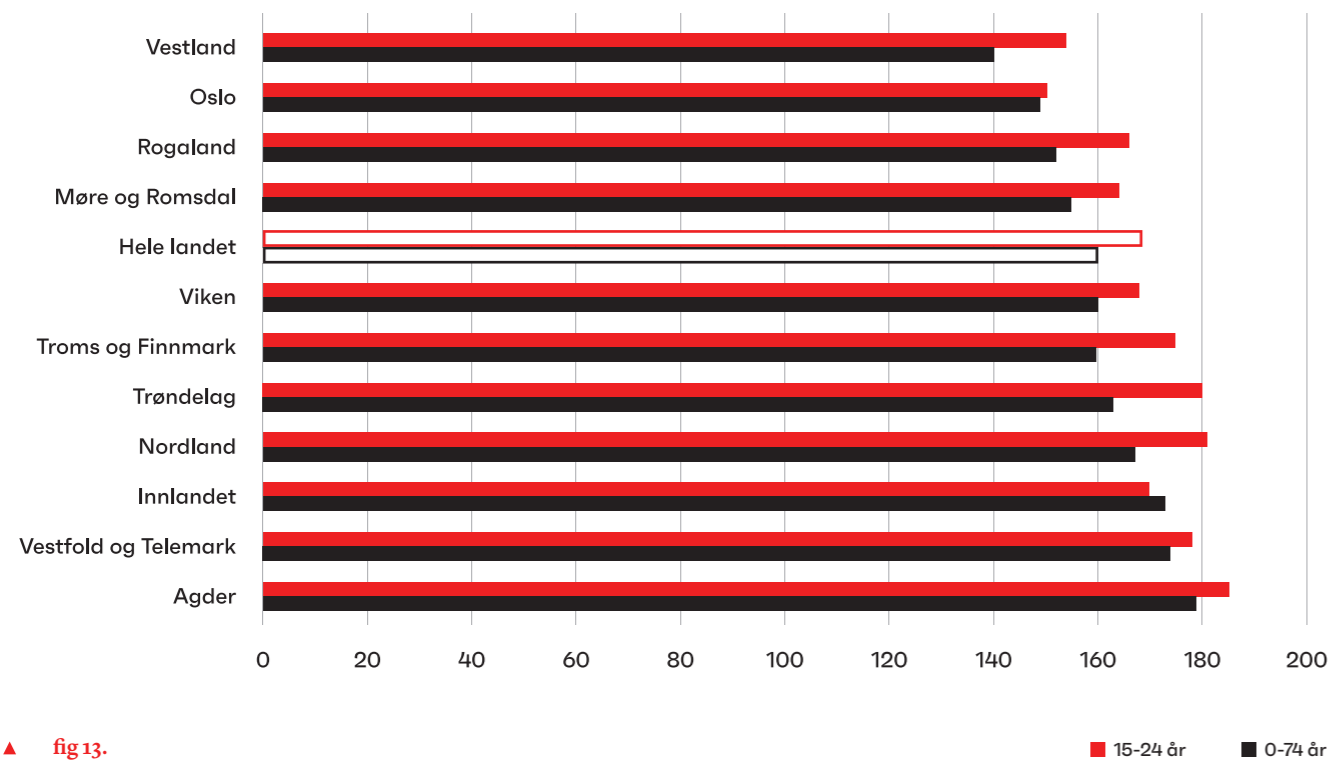
Hvor store samfunnsgevinster ville man fått dersom innbyggerne i Nord-Norge i større grad hadde fulgt Helsedirektoratets kostråd?

Ifølge Helsedirektoratet kunne 120.000 helsetapsjusterte leveår nasjonalt tilskrives svakheter ved kostholdet i 2013. Dersom man forutsetter at helsen er likt fordelt i landet, kan man anslå nærmere 11.000 helsetapsrelaterte leveår i Nord-Norge. En endring av kostholdet i tråd med anbefalingene vil anslagsvis gi to gode leveår ekstra i løpet av et helt livsløp for en person som har et gjennomsnittlig kosthold.

De mulige samfunnsgevinstene av at befolkningen i landsdelen hadde fulgt kostrådene, er estimert til nærmere 14 milliarder kroner per år. 88 prosent av samfunnsgevinsten vil komme som helsegevinst for den enkelte (flere leveår og bedre livskvalitet), 8 prosent som reduserte helsetjenestekostnader og 4 prosent som økte skatteinntekter.

Når gode leveår gis en økonomisk verdi, synliggjøres potensialet for å oppnå samfunnsgevinster gjennom kostholdstiltak som bedrer folkehelsen.

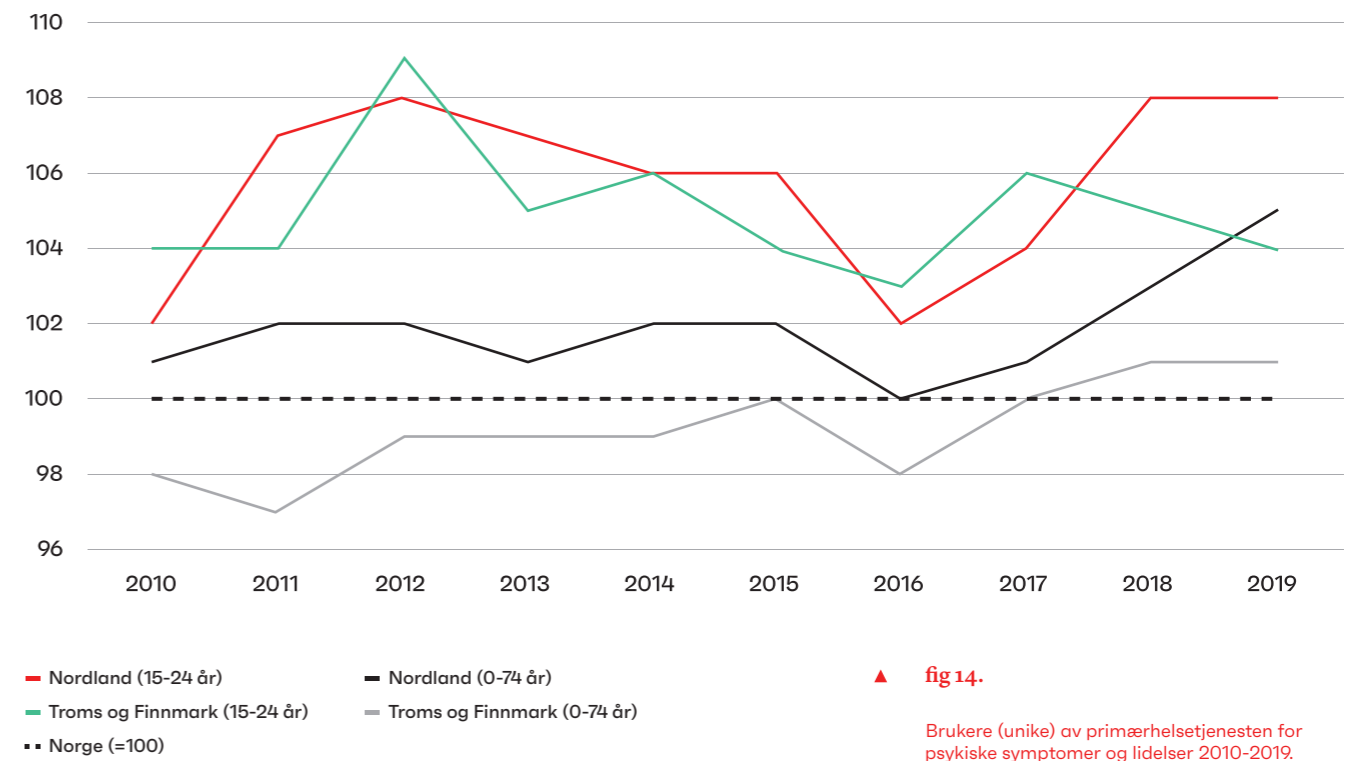

▲ **fig 13.**
Brukere (unike) av primærhelsetjenesten for psykiske symptomer og lidelser i 2019. Standardisert per 1000 innbyggere.
Kilde: Folkehelseinstituttet (www.norgesghelsa.no)

Tall fra 2019 viser at befolkningen (0-74 år) i Troms og Finnmark oppsøkte primærhelsetjenesten (fastlege og legevakt) om psykiske symptomer og lidelser om lag like ofte som det nasjonale snittet. I Nordland var nivået litt høyere. Samtidig var de unge (15-24 år) i landsdelen oftere i kontakt med primærhelsetjenesten vedrørende psykiske lidelser. Uavhengig av alder og geografi så er trenden at stadig flere oppsøker primærhelsetjenesten for psykiske symptomer og lidelser for hvert år. Mer oppmerksomhet og åpenhet rundt psykisk helse kan være en av grunnene til at flere oppsøker hjelp når de sliter psykisk.

Dersom man setter landsgjennomsnittet til 100 de enkelte årene, så har landsdelen hatt flere unge (i prosent av befolkningen) som har vært i kontakt med primærhelsetjenesten for psykiske lidelser og symptomer, enn snittet nasjonalt, for samtlige år.

▲ **fig 14.**
Brukere (unike) av primærhelsetjenesten for psykiske symptomer og lidelser 2010-2019. Differanse fra landsgjennomsnitt.
Kilde: Folkehelseinstituttet (www.norgesghelsa.no)

Mens mange fysiske lidelser kommer jo eldre man blir, så oppstår svært mange psykiske lidelser når man er ung. Det er derfor svært viktig å jobbe med forebygging, for grunnlaget for den voksne befolkningens psykiske helse og livskvalitet legges i ung alder. En rapport fra Oslo Economics bekrefter at andelen uføretrygdde under 30 år er i vekst, og at særlig diagnoser knyttet til psykiske lidelser har økt.

Den siste tilgjengelige (2016) diagnosestatistikk fra Nav viste at 3,4 prosent av befolkningen i Norge mottok uføretrygd på grunn av psykiske lidelser / atferdsforstyrrelser. Nordland lå litt over dette snittet med 3,7 prosent, mens Troms og Finnmark lå på 3,1 prosent.

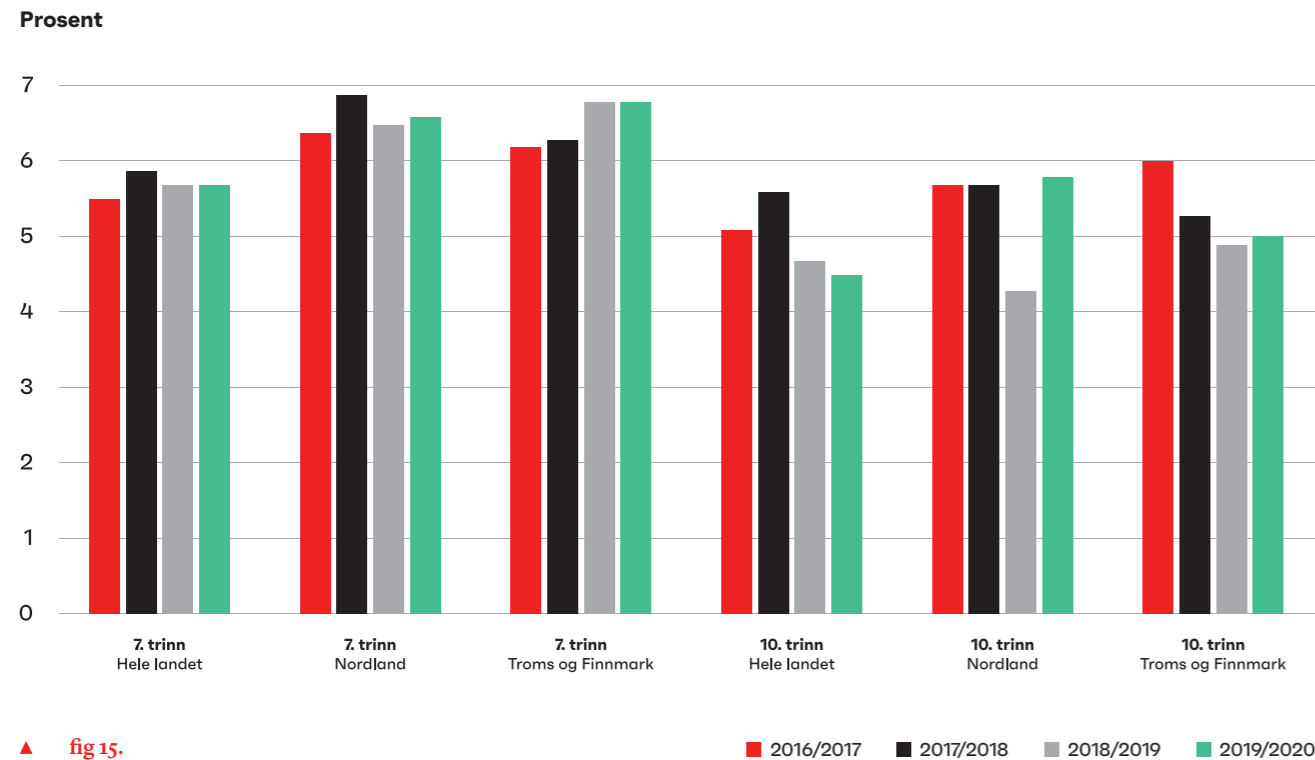
Mer enn én tredjedel (36,2 prosent) av de uføretrygde i Norge hadde en diagnose som kunne knyttes til psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser. I aldersgruppen

18-39 år utgjorde denne hoveddiagnosen hele 61,5 prosent av de uføretrygdde, et langt høyere tall enn i de andre aldersgruppene.

Diagnosefordelingen for mottakere av arbeidsavklaringspenger (AAP) indikerer at antall uføretrygdde med psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser vil øke i årene som kommer. I desember 2020 var det 42,9 prosent av AAP-mottakerne nasjonalt som hadde en slik diagnose. De vanligste lidelsene var depresjon og angst.

I likhet med fysisk helse har man mulighet til å påvirke den psykiske helsen. **Mobbing er for eksempel en vesentlig individuell risikofaktor for psykiske lidelser.** Tall fra Elevundersøkelsen viste dessverre at andelen elever på 7. og 10. trinn i landsdelen som ble mobbet, var langt høyere enn landsgjennomsnittet.

Andel elever på 7. og 10. trinn som har opplevd mobbing de siste månedene.

Kilde: Folkehelseinstituttet (www.norghelse.no)

Psykiske problemer er en viktig grunn til at ungdom faller ut av skolen. Da er det foruroligende å se at de to nordligste fylkene har det største frafallet i videregående skole, og har hatt det over mange år, selv om nivået er på vei ned. De samfunnsøkonomiske kostnadene ved frafall er betydelige, da mange av de det gjelder, risikerer å bli ekskludert fra arbeidslivet og kan få helsemessige problemer senere i livet.

Forebyggende og helsefremmende arbeid mot barn og unges og voksnes psykiske helse favner over en rekke aktører og arenaer. Innsatsen må skje der målgruppen befinner seg, altså først og fremst utenfor helsetjenestene. Det å være en del av et felleskap og ha sosial støtte er viktige helsefremmende faktorer.

NESTEN ÉN AV TI I LANDSDELEN ER UTENFOR ARBEIDSLIVET GRUNNET SYKDOM ELLER UFØRHET

Tall for sykefravær og uføretrygd viser blant annet hvor stor andel av befolkningen som står utenfor arbeid. Årsakene er mange til at folk faller utenfor arbeidslivet, men fysiske og psykiske lidelser er viktige grunner. Fylkene i Nord-Norge har dessverre hatt svært høyt legemeldt sykefravær i flere år. Nesten 712.000 dagsverk – eller i underkant av 8.000 personer i fulltidsstilling – var utenfor jobb på grunn av sykdom i Nord-Norge i tredje kvartal 2020. Ved utgangen av november 2020 var det over 38.000 personer i Nord-Norge som mottok uføretrygd fra Nav, og antallet har vært stabilt gjennom året.

I sum stod rundt 46.000 personer utenfor arbeid, og det reelle tallet var sannsynligvis høyere siden ikke alle var 100 prosent sykemeldt eller uføretrygdet.

Det ligger et stort potensial for økt arbeidsinnsats i landsdelen i bedre integrering av personer som faller utenfor arbeidsmarkedet. Samtidig er det viktig å påpeke at mange syke og uføre ikke kan jobbe selv om de vil. Likevel er det grunn til å tro at mange med redusert arbeidsevne vil være i stand til å utføre meningsfylt arbeid dersom både offentlig og privat sektor i større grad tilrettelegger for dette. Dette er et langsiktig arbeid som først og fremst kan bidra til at færre faller utenfor arbeidslivet i fremtiden.

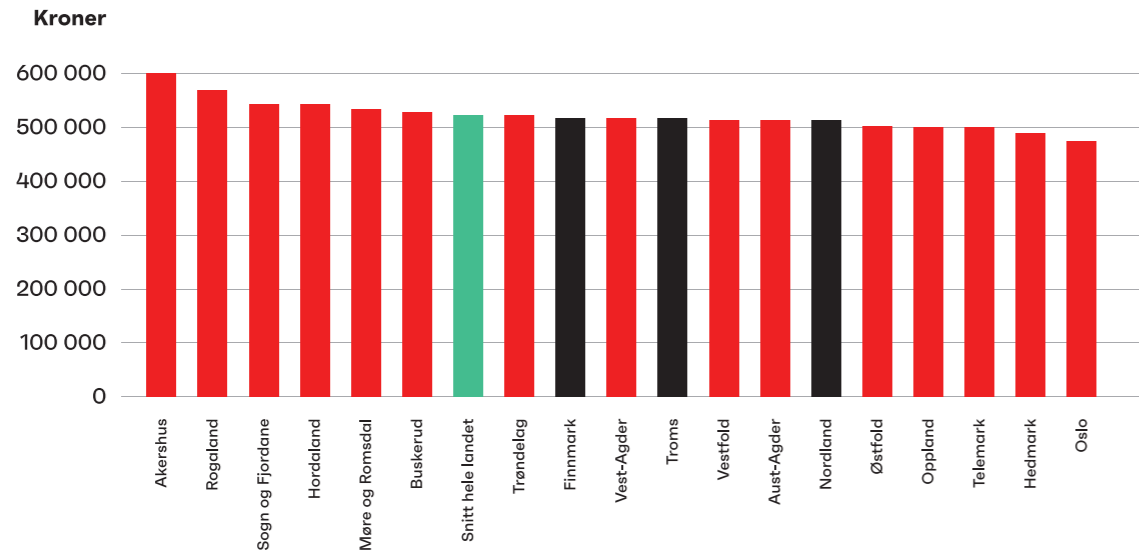
Privatøkonomi

Privatøkonomi er viktig for samfunnsutviklingen, og det er en klar sammenheng mellom inntekt og helsetilstanden i befolkningen. Har vi et konkurransedyktig lønnsnivå i landsdelen, og hva har skjedd med forskjellene mellom fattig og rik? I analysen er de siste tilgjengelige tallene benyttet for å vise at landsdelen ligger godt an på en rekke parametere, og at det har vært en positiv utvikling over tid. Man kan forvente at videre økonomisk vekst og redusert ulikhet vil gi en sunnere befolkning i landsdelen i fremtiden.

INNTEKT OG KJØPEKRAFT

Medianinntekten til husholdningene i Norge lå i 2018 på 524.000 kroner. De nordnorske fylkene lå litt under dette snittet, men skilte seg ikke særlig ut. Finnmark lå nærmest snittet. Veksten i medianinntekten til husholdningene har vært litt høyere i Nord-Norge siden 2013 enn snittet for landet.

▲ fig 16.

Median inntekt etter skatt for husholdningene, etter fylke (2018).

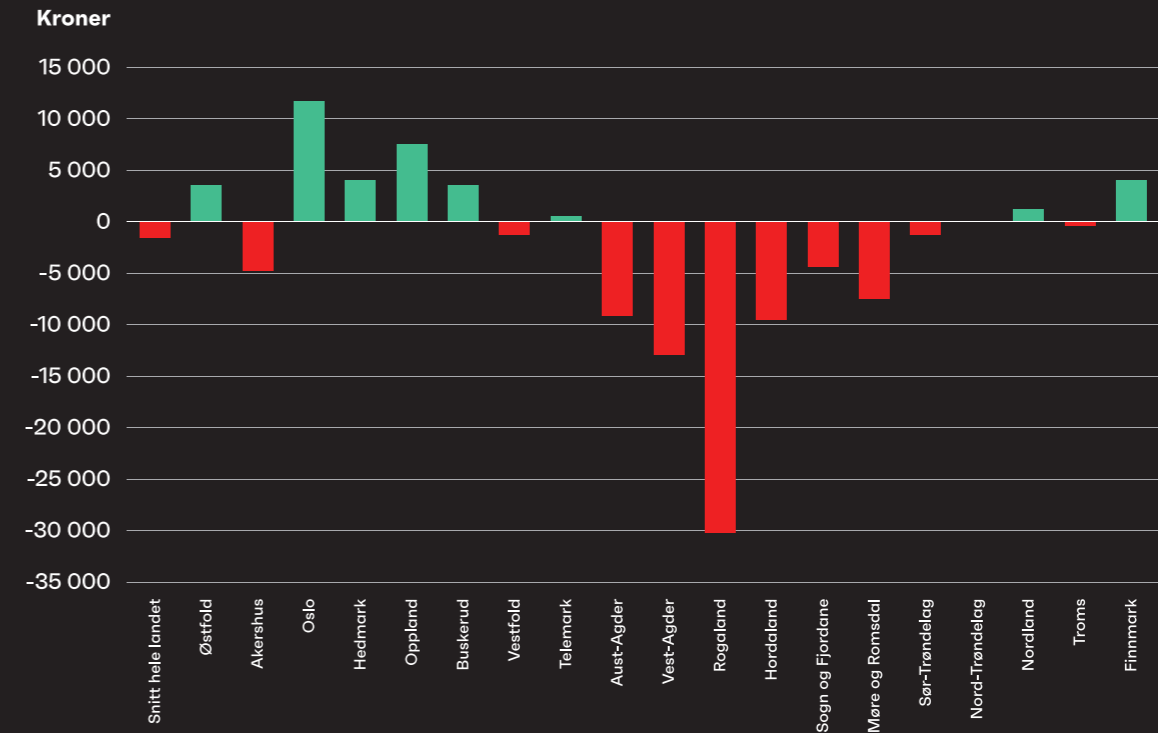
Kilde: SSB

Den lave verdien for Oslo forklares med at mange husholdninger besto av aleneboende. Hvordan vi bor, påvirker dermed tallene. Fordeler man inntekten på personer (ligningstall for personer over 17 år) i stedet for husholdninger, har Akershus høyest median bruttoinntekt, og Oslo ligger på plassen bak. Troms lå litt over landsgjennomsnittet, mens Nordland og Finnmark lå litt under. Bildet tyder altså på at lønnsnivået i 2018 stod seg relativt godt i landsdelen sammenlignet med landsgjennomsnittet.

Ser man på utviklingen i realinntektsnivå (lønnsvekst korrigert for prisvekst) for husholdningene i perioden 2013–2018, så har nivået svekket seg med om lag 1.000 kroner i Norge. Det vil si at kjøpekraften har gått ned. Landsdelen har derimot hatt en bedre utvikling.

Realinntektsnivået til husholdningene i Finnmark økte med 4.000 kroner i samme periode, mens veksten var 1.000 kroner for Nordland. I Troms var nivået om lag uendret. **Inntektene til nordnorske husholdninger holdt tritt med eller økte litt i forhold til prisveksten, og kjøpekraften ble dermed noe bedret.** Fylkene med redusert kjøpekraft i perioden kjenntegnes av at de har et næringsliv som er eksponert mot oljesektoren, hvor oljeprisfall og påfølgende omstilling bidro til negativ utvikling i kjøpekraften.

Gjeldsgrad er et uttrykk for hvor sårbar befolkningen er for fremtidige renteøkninger eller nedgang i økonomien. Gjeldsgraden i Norge er økende, men både nivået og utviklingen er lavere for Nord-Norge enn for Norge som helhet. En verdi på 2 betyr at gjelden er dobbelt så stor som inntekten.

▲ fig 17.

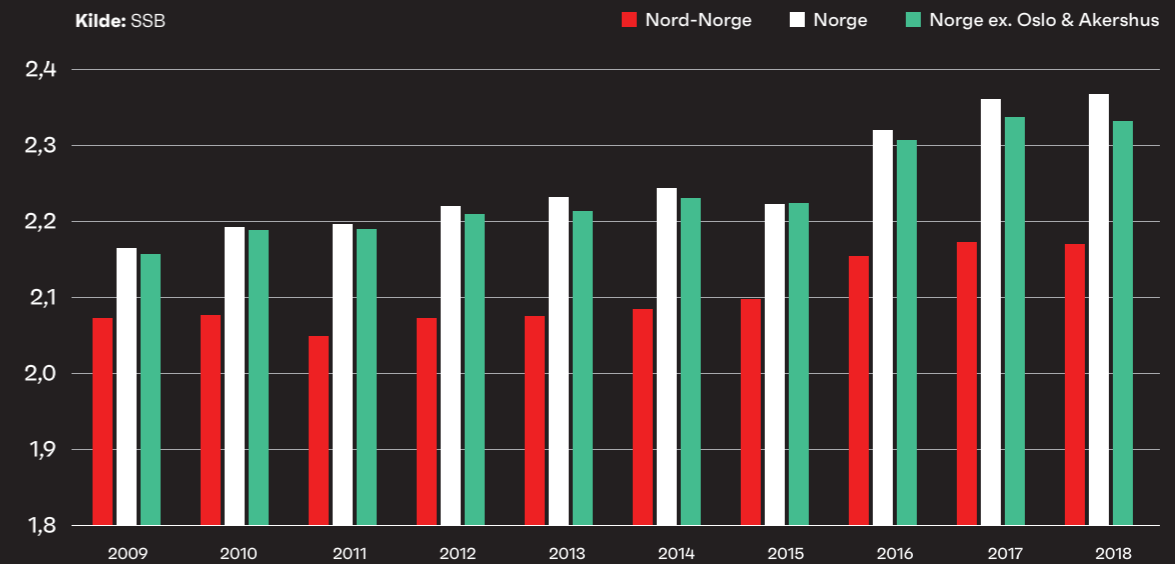
Realinntektsnivå, justert for prisstigning (2013-2018).

Kilde: SSB

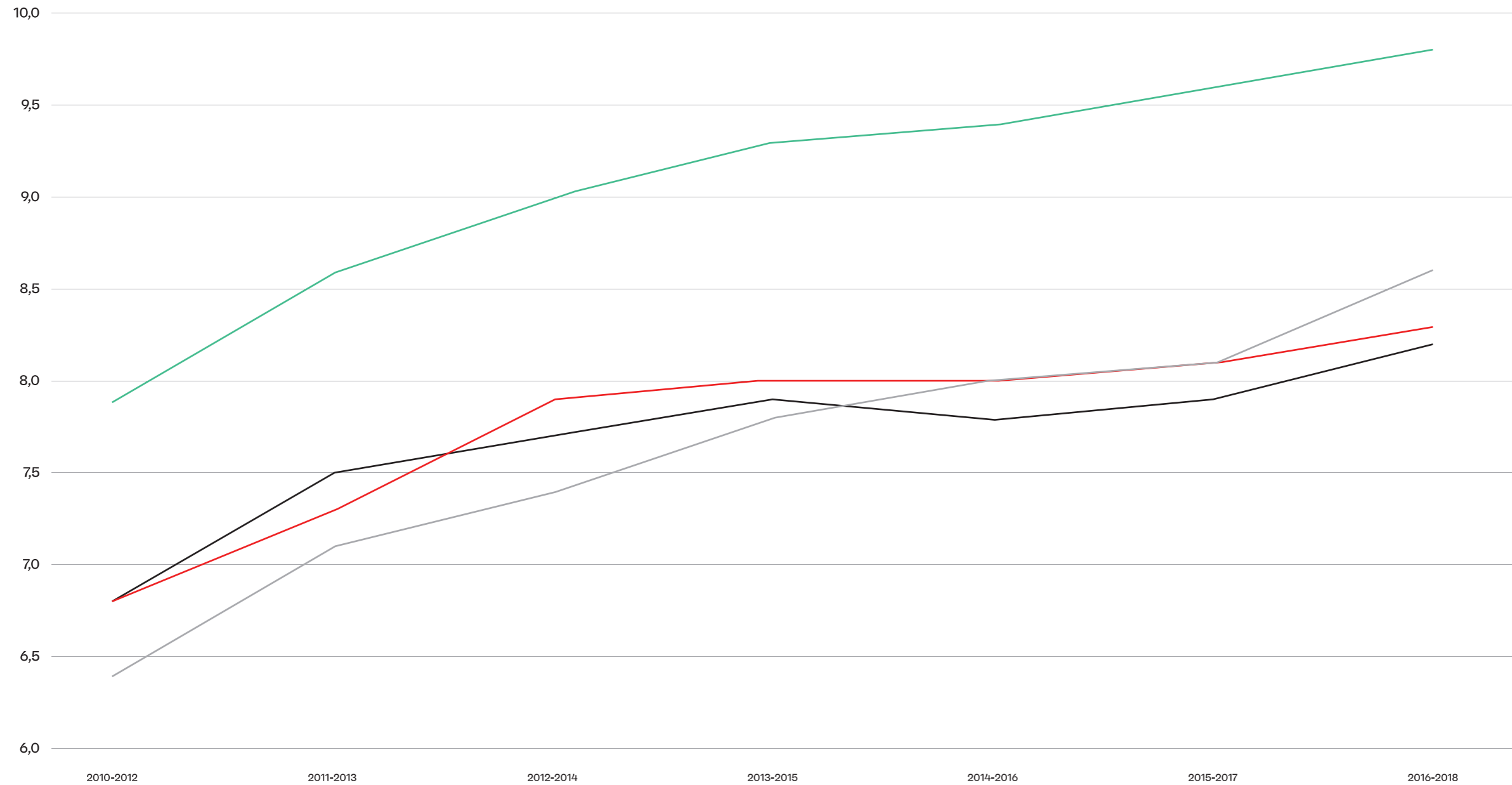
▼ fig 18.

Gjeldsgrad.

Kilde: SSB

Prosent

◀ fig 19.

Andel av befolkningen i Nord-Norge og på landsbasis med inntekt under 60 prosent av medianinntekten.

Kilde: SSB

— Alle fylker
— Finnmark
— Nordland
— Troms

VEDVARENDE LAVINNTEKT

Det er mye som tyder på at det står bra til med økonomien til gjennomsnittsinnyggeren i Nord-Norge, og gjeldsgraden var lavere enn hva man ser nasjonalt. Men hvordan var utviklingen for de som har aller minst – det man omtaler som vedvarende lavinntekt?

På landsbasis var i underkant av 10 prosent av befolkningen definert med vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2016–2018. I perioden 2010–2012 var den

tilsvarende andelen 7,9 prosent. I disse tallene ligger også en del personer med finanskapital. De klarer seg godt økonomisk selv uten inntekt eller med lav inntekt. Undersøkelser viser at lavinntektsandelen har sammenheng med både sysselsettings- og uføreandelen i fylker og kommuner.

Andelen var lavere i de nordnorske fylkene i hele tidsperioden, men også her økte andelen med dårlig økonomi. I underkant av 38.000 personer hadde

vedvarende lavinntekt i perioden 2016–2018. Antallet steg med over 8.000 personer fra perioden 2010–2012, og personer i alderen opp til 34 år stod for nesten 70 prosent av veksten.

I perioden 2016–2018 bodde 9,4 prosent av alle barn i Nord-Norge i en lavinntektsfamilie. Barn med innvandringsbakgrunn var i flertall, men de siste årene har det også blitt flere barn uten innvandrerbakgrunn i lavinntektsgruppen. Felles for mange i den siste gruppen

er at de vokser opp med én forsørger. Barn i lavinntektsgruppen kommer ofte fra barnerike familier, og foreldrene har gjerne svak tilknytning til arbeidslivet.

Det må jobbes med å bryte sirkelen hvor barn arver sine foreldres utfordringer, og da vil et viktig tiltak være å få foreldrene inn i arbeidslivet. Samtidig vil det være viktig å jobbe med å forhindre frafall i videregående opplæring, for eksempel på grunn av psykisk lidelse.

Menneskene

s 42 — 53

Levende lokalsamfunn avhenger av folk og av et eksisterende arbeidsmarked innenfor rimelige avstander. For Nord-Norges del har det vært en negativ befolkningsutvikling de siste årene, samtidig som store deler av næringslivet har hatt økonomisk vekst.

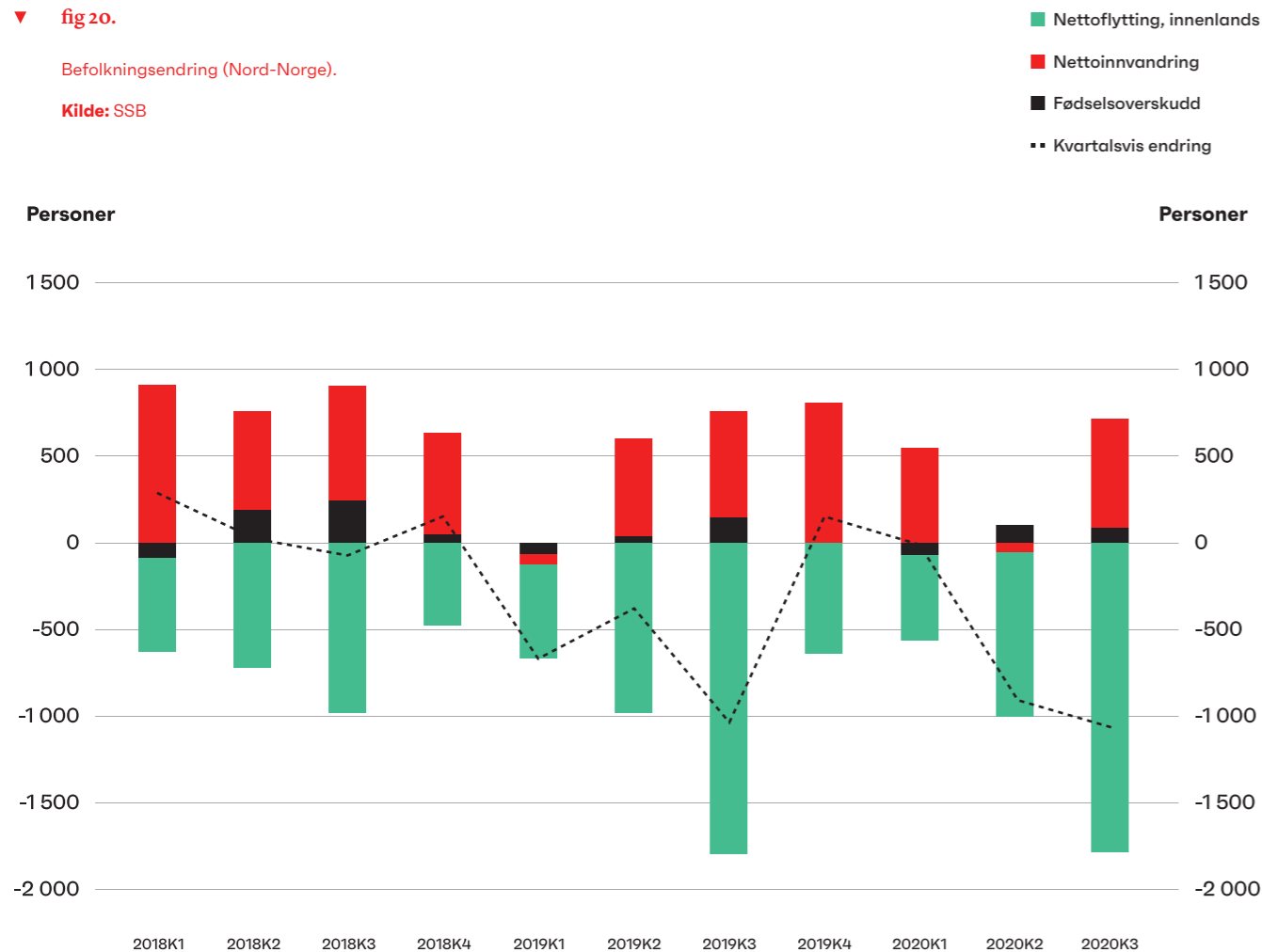
Både private og offentlige virksomheter har behov for påfyll av kompetanse i årene som kommer. Dette blir spesielt viktig for å forsterke det eksisterende næringslivet, skape nytt næringsliv og utvikle det offentlige tjenestetilbudet for å møte morgendagens utfordringer. Hvordan var utviklingen gjennom 2020 med hensyn til befolkningen, og hvordan kan det se ut i fremtiden? Betydningen av et velfungerende arbeidsmarked henger igjen sammen med bosetting og næringsutvikling, og i dette kapitlet gis det også en fremstilling av utviklingen i sysselsetting gjennom 2020.

Befolkningsnedgangen fra 2019 fortsatte

I 2019 snudde en over ti år lang positiv befolkningsutvikling i Nord-Norge, og den negative utviklingen fortsatte i 2020. Færre i yrkesaktiv alder og flere eldre bidro samtidig til å forsterke landsdelens demografiutfordringer.

Folketallet sank med nesten 2.000 personer i de ni første månedene av 2020 (-0,4 prosent). Nedgangen var litt større i Troms og Finnmark enn i Nordland. Den viktigste årsaken var fortsatt utflytting til resten av Norge. Fallet ble delvis oppveid av vekst i innvandring og et svakt fødselsoverskudd. Ved utgangen av tredje kvartal 2020 bodde det litt over 482.000 personer i Nord-Norge.

▼ **fig 20.**
Befolkningsendring (Nord-Norge).
Kilde: SSB

Tilflyttingen minsket i perioden 2015-2019, hovedsakelig fordi det kom færre innvandrere til landsdelen. I denne perioden flyttet det flest fra utlandet til Nord-Norge, over 29.000 personer, etterfulgt av tilflyttere fra Trøndelag og Oslo. Flytting mellom de nordnorske fylkene utgjorde nesten 17.000 personer i samme tidsrom. De fleste som flyttet fra Nord-Norge, dro til utlandet, fulgt av Oslo og Trøndelag. Antall utflyttere per år har vært stabilt siden 2015.

Ved begynnelsen av 2020 var det over 51.000 innvandrere i Nord-Norge. Personer fra Europa utgjør den største andelen av disse, med flest fra Polen, Litauen, Sverige, Tyskland og Finland. Sammenlignet med de øvrige fylkene i landet hadde Nordland den laveste andelen innvandrere (9 prosent av befolkningen).

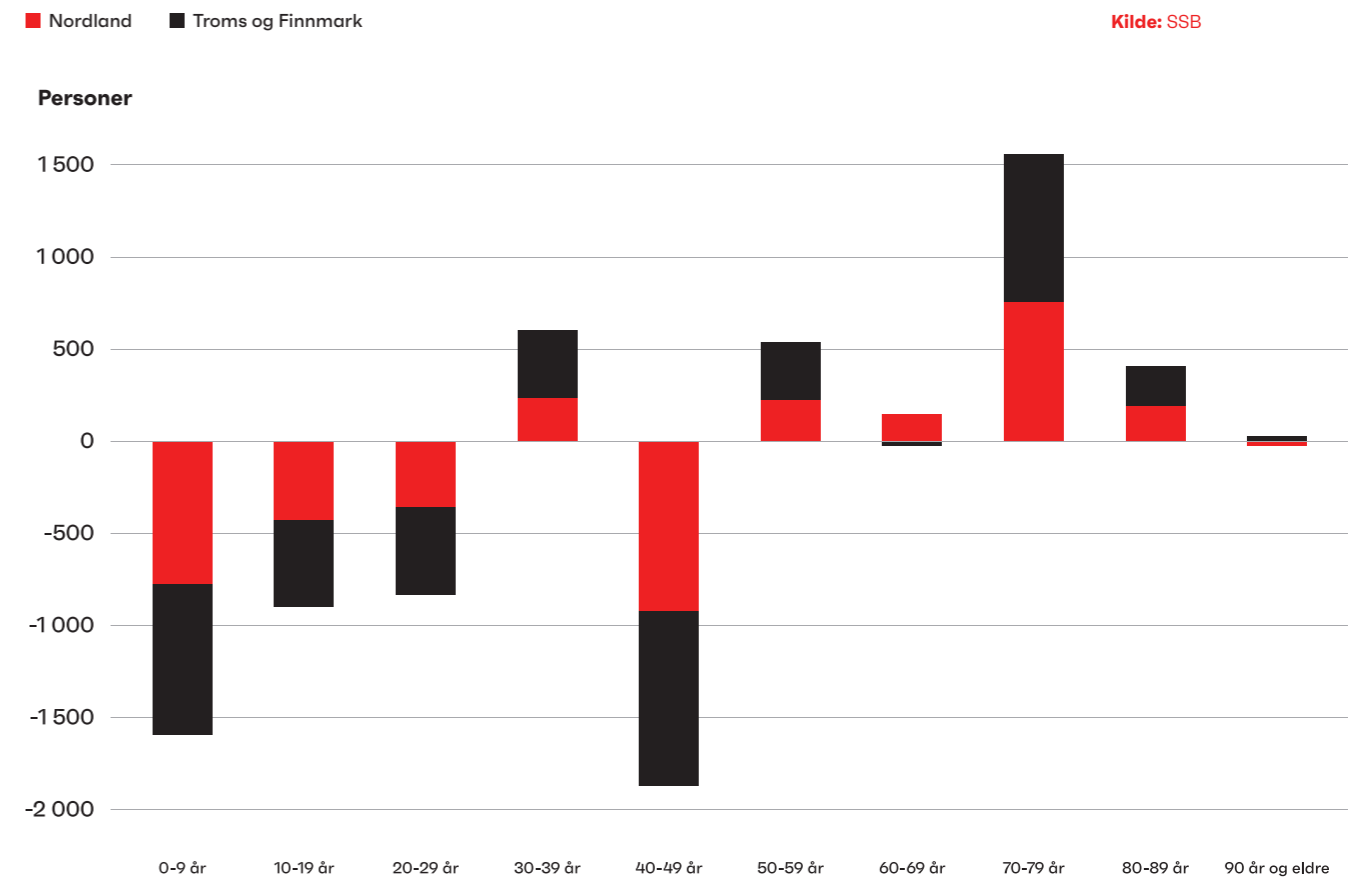
Samtidig hadde en større andel (16,4 prosent) av innvandrerne i landsdelen høyere utdanning (4 år eller mer på høyskole og universitet) i 2019, sammenlignet med resten av befolkningen (6,3 prosent). Det var

innvandrere fra Vest-Europa og Nord-Amerika som dominerte med hensyn til å ha høyere utdanning enn befolkningen ellers. Det er et stort potensial for å stimulere til økt entreprenørskap og bedriftsetablering blant denne gruppen, noe andre europeiske land har hatt stor suksess med.

Arbeid var den viktigste grunnen til innvandring til Norge i både 2018 og 2019, fulgt av familieinnvandring. Det finnes ikke statistikk på regionalt nivå, men det er liten grunn til å anta at Nord-Norge skiller seg vesentlig fra resten av landet.

Uavhengig av nasjonalitet - hvilke aldersgrupper i befolkningen øker og minsker? Siste tilgjengelige tall viser endringen i løpet av 2019, og nedgangen var størst i aldersgruppen 40-49 år. En stor andel av disse flyttet til andre deler av landet og tok samtidig med seg sine barn (0-19 år).

▼ **fig 21.**
Befolkningsendring i Nord-Norge i løpet av 2019.
Kilde: SSB

Det ble over 1.400 færre yrkesaktive personer (20–69 år) i løpet av 2019. Det ble også flere eldre og færre nyfødte sammenlignet med året før. Fruktbarhetstallet sank fra allerede lave nivåer i både Nordland og Troms. Finnmark hadde derimot en vekst, og nivået på 1,56 var også høyere enn landsgjennomsnittet (1,53).

SSBs siste befolkningsprognose tilsier en marginal vekst på bare 4.400 personer i løpet av de neste 30 årene og forsterket sentralisering i Nord-Norge. Andelen eldre forventes å øke, samtidig som det blir færre i yrkesaktiv alder. Det er viktig at samfunnsaktørene bruker prognosene til å finne virkemidler for å skape bedre forutsetninger for vekst eller tilpasse lokalsamfunnene til en ny hverdag i årene som kommer. SSB er tydelige på at de ikke har lagt til grunn lokale forhold og beslutninger som kan gi en annen utvikling.

Sysselsetting

KVINNER OG MENN I ARBEIDSSTYRKEN

Yrkesdeltakelsen (aldersgruppen 20–66 år) for menn var 80 prosent i Norge (2018). For kvinner var nivået noe lavere: 75,4 prosent. Det var liten differanse mellom landsdelen og Norge, men forskjellene var større på kommunenivå. I landsdelen ser man at forsvarskommuner ofte har høy yrkesdeltakelse, særlig for menn. **Bardu er kommunen i landsdelen med høyest yrkesdeltakelse både for menn og kvinner. For menn var andelen 87 prosent, mens den var 81 prosent for kvinner.**

I 16 kommuner var yrkesdeltakelsen i prosent høyere for kvinner enn menn. Størst var differansen i Nesseby hvor yrkesdeltakelsen blant kvinner var 80,5 prosent, mot 68,9 prosent for menn. Et kjennetegn ved disse kommunene er at de har et begrenset næringsliv, hvor offentlig sektor utgjør en betydelig andel av sysselsettingen. Kommuner med samisk befolkning tenderer også til å ha høyere yrkesdeltaking for kvinner enn menn. Både Nesseby, Karasjok og Kautokeino har en yrkesdeltaking blant kvinner på over 79 prosent.

I HVILKE SEKTORER OG NÆRINGER JOBBER FOLK?

Mangel på arbeidskraft og lav ledighet var status ved inngangen til 2020. Netto jobbskaping i privat sektor og et underliggende behov i særlig helsesektoren hadde økt behovet for flere sysselsatte. Samtidig hadde arbeidsledigheten vært lav i landsdelen over flere år. Koronapandemien førte til kraftige endringer fra mars 2020.

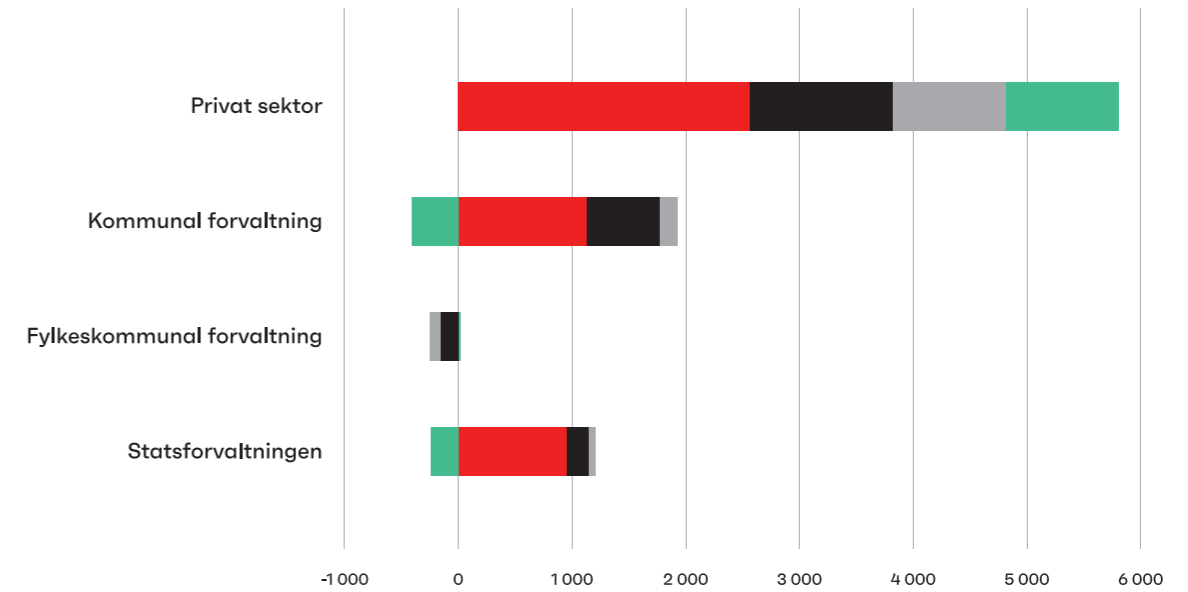
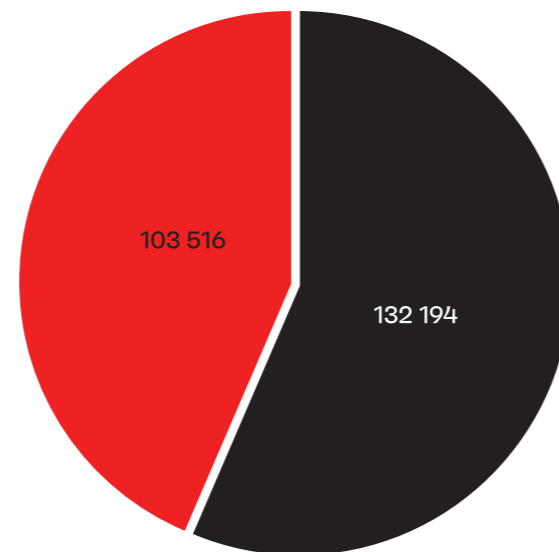
Privat sektor hadde flest lønnstakere og var den store jobbskaperen i perioden 2015–2019, med en netto vekst på 4,3 prosent. Privat sektor inkluderer også en del offentlig eide foretak. Veksten var størst i bygg- og anleggsnæringen, med over 1.800 flere sysselsatte i perioden.

■ Offentlig sektor
■ Privat sektor

fig 22.

Lønnstakere i Nord-Norge, etter sektor (3. kvartal 2020).

Kilde: SSB

▲ fig 23.

Netto jobbskaping i sektorer i Nord-Norge 2015–2019, etter sentralitet på kommuner.

Kilde: SSB

■ 3 - mest sentrale kommuner (Bodø og Tromsø)
■ 4 - nest mest sentrale kommuner
■ 5 - nest minst sentrale kommuner
■ 6 - minst sentrale kommuner

I underkant av 60 prosent av netto jobbvekst kom i Tromsø og Bodø, som også fikk nærmere 45 prosent av de nye jobbene i privat sektor. Distriktskommunene (sentralitet 5 og 6) stod for bare 18 prosent av de nye jobbene. Majoriteten kom i privat sektor, og det ble færre offentlige arbeidsplasser. Utviklingen i perioden viser tydelig at jobbveksten avtar jo mindre sentrale kommunene er.

Arbeidsmarkedet i Nord-Norge økte med litt over 8.000 nye jobber fra 2015 til 2019. Litt over 5.100 av disse gikk til menn. Om lag av 2.900 nye jobber gikk til kvinner, og 72 prosent av disse var i offentlig sektor. For menn var kun 14 prosent av de nye jobbene i offentlig sektor. I løpet av de tre første kvartalene i 2020 ble det om lag

2.500 færre lønnstakere, men kraftig vekst i tredje kvartal kompenserte for en sterk nedgang tidligere på året. Hovedandelen av nedgangen kom i privat sektor, og koronapandemien var hovedårsaken.

Av de offentlig ansatte var det om lag 37 prosent som jobbet i statsforvaltningen (stats- og trygdeforvaltningen og helseforetakene). Resten jobbet i kommunal og fylkeskommunal forvaltning. Den næringsgruppen med flest ansatte i begynnelsen av 2020 var helse- og sosialtjenester (helsetjenester, omsorg uten botilbud, barnehager samt pleie og omsorg i institusjon).

Samtidig var andelen sysselsatte i offentlig sektor høyere i Nord-Norge enn for Norge som helhet.

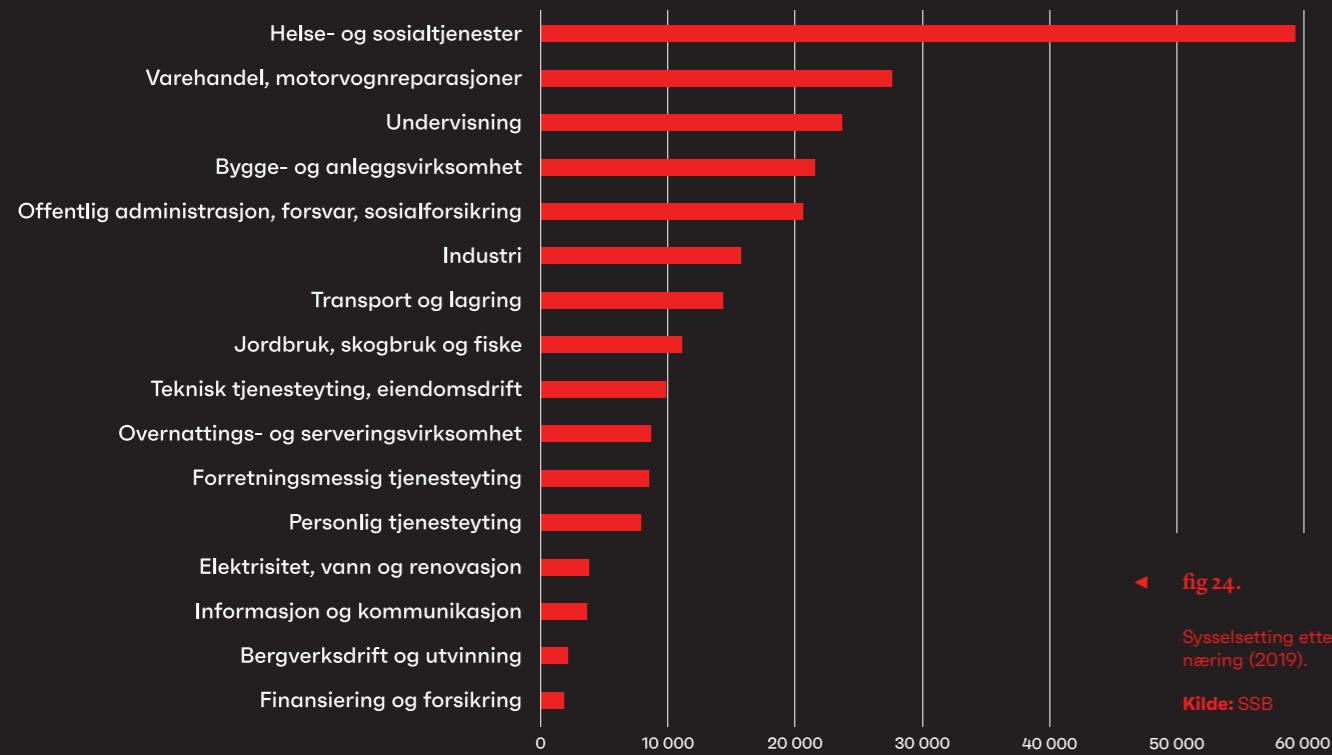

fig 24.
Sysselsetting etter næring (2019).
Kilde: SSB

ARBEIDSLEDIGHET

Fra og med 12. mars 2020 innførte norske myndigheter svært omfattende tiltak for å hindre spredning av koronaviruset. Koronapandemien bidro sterkt til en kraftig vekst i ledigheten, og utslaget var størst i privat sektor.

Siden toppen i april 2020 var antall arbeidsledige i Nord-Norge mer enn halvert ved utgangen av året. Den foreløpige bunnen ble nådd i oktober i fjor, med en svak økning mot slutten av året.

Regjeringens forsterkede smitteverntiltak i starten av januar kan føre til ny økning i ledigheten, samtidig som forlenging av permitteringsperioden til 1. juli kan hindre oppsigelser.

fig 26.

Arbeidsledighet, Nord-Norge (2020).

Kilde: Nav

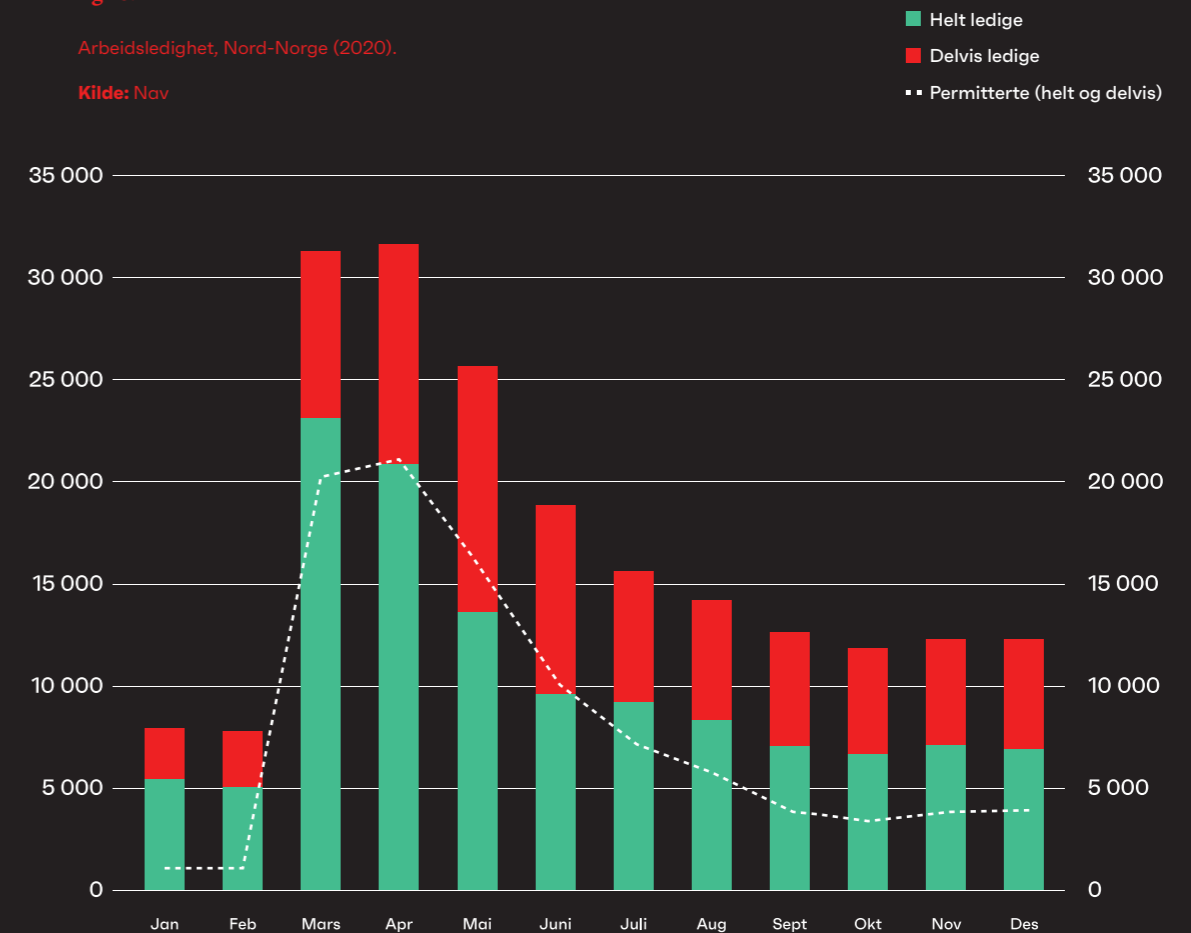
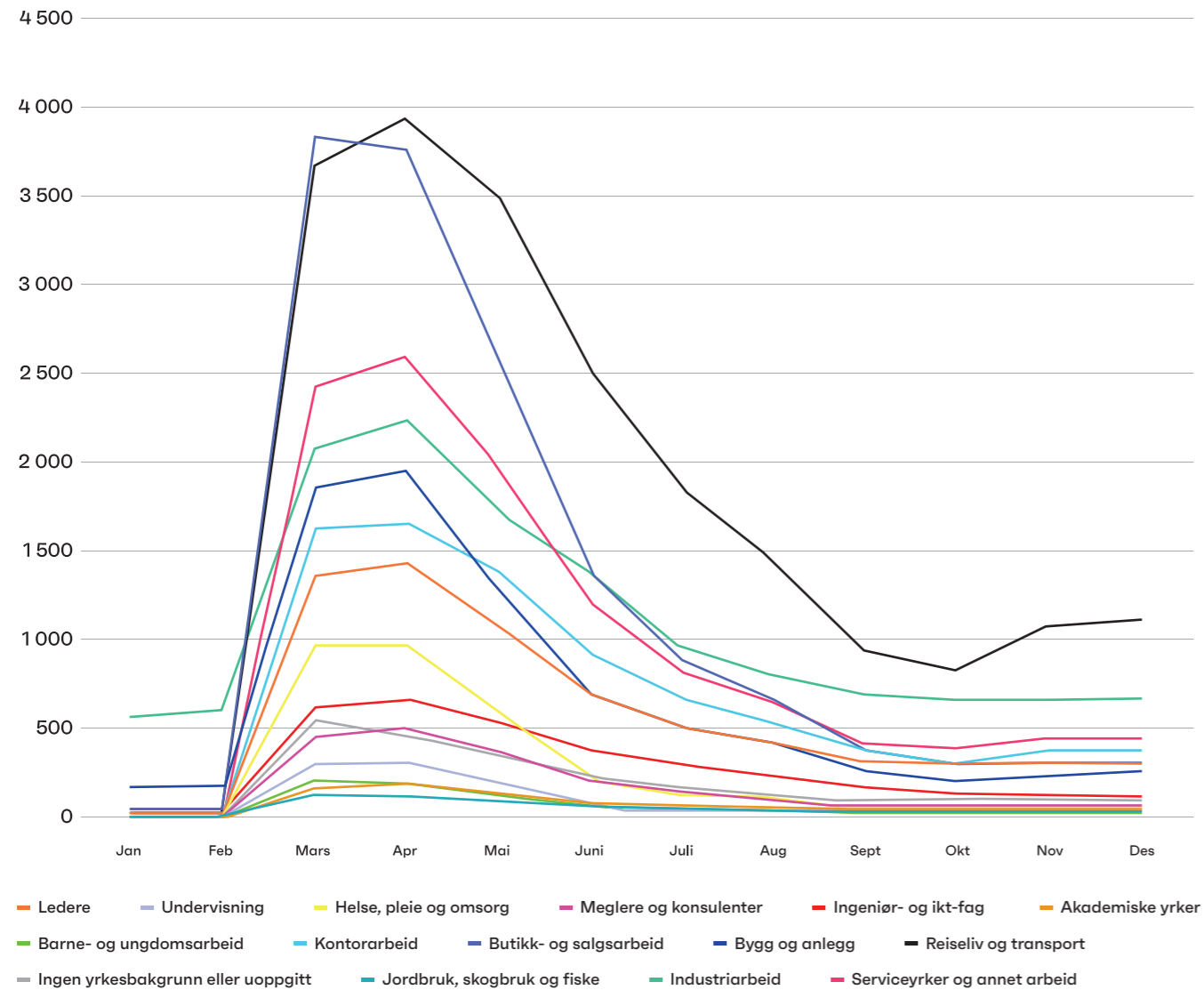

fig 25.
Andel av total sysselsetting i Nord-Norge og Norge (2019).
Kilde: SSB

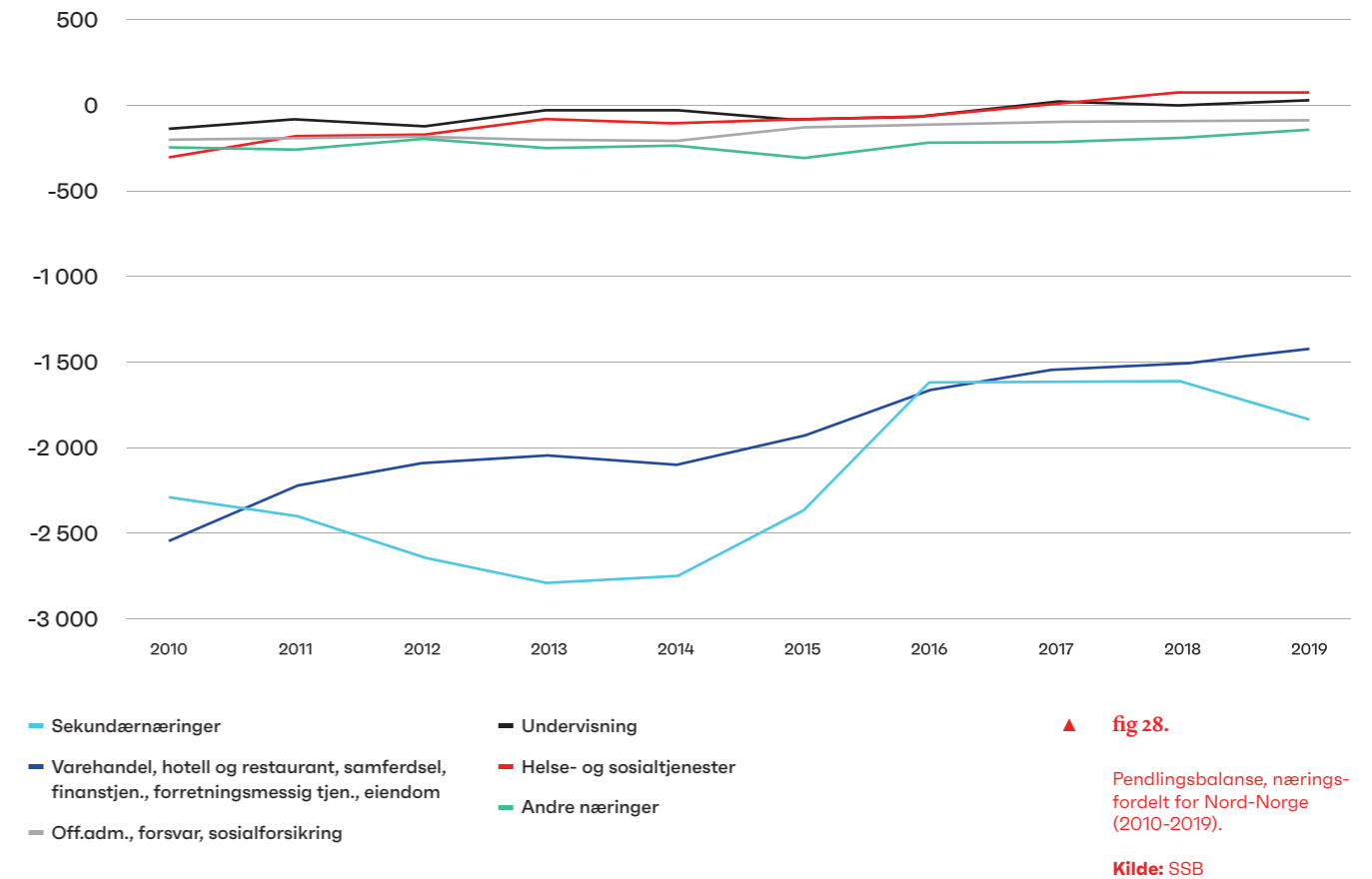

Ved utgangen av 2020 var det totalt 12.199 arbeidsledige personer i Nord-Norge. Av disse var 3.907 permitterte. **De yrkene med flest permitterte kjennetegnes også ved at en lav andel av arbeidsstyrken har høyere utdanning.**

Fra februar til mars var det en kraftig vekst i antall permitterte i de fleste yrkesgruppene. Det var særlig store utslag for reiseliv og transport samt for butikk- og salgsarbeid. Ved utgangen av 2020 var det fremdeles

flest permitterte innen reiseliv og transport. Industriarbeidere var gruppen med nest flest permitterte, hvorav majoriteten tilhørte næringsmiddelindustrien. Samtidig var ikke nivået i industrien veldig mye høyere enn normalt i januar. Dette tyder på at det er naturlige sesongsvingninger som gir størst utslag for industrien. De yrkene innen reiseliv og transport som hadde flest permitterte ved starten av 2021, var servitører, kokker, sjåførere og ansatte i reisebyråer og opplevelsesbedrifter.

PENDLING

I 2019 hadde Nord-Norge som region en arbeidsplassdekning på 98,6 prosent. Det vil si at det var nærmere 99 arbeidsplasser for hver 100 sysselsatt som var bosatt i regionen. Nordland og Finnmark trakk ned snittet, med henholdsvis 97,7 prosent og 98,5 prosent. I Troms var det likevekt, altså like mange arbeidsplasser som sysselsatte med bosted i fylket. Ubalansen i Nordland og Finnmark betyr at det var flere som pendlet ut for å arbeide.

Det var 6.139 personer som pendlet inn til landsdelen i 2019 for å arbeide. Tilsvarende antall som pendlet ut, var 9.523. Det vil si at landsdelen hadde 3.384 flere som pendlet ut for å jobbe enn inn. De som pendlet til landsdelen, kom fra Oslo og Viken (2.125), Vestland (1.524), Trøndelag (1.357), Agder og Sør-Østlandet (770) og Innlandet (363). Av de som pendlet ut av

landsdelen for å jobbe, dro flest til Oslo og Viken (3.852), Vestland (2.470) og Trøndelag (1.656). 513 personer pendlet fra landsdelen og til jobb offshore.

Den negative pendlingsbalansen i landsdelen var i all hovedsak knyttet til arbeid i privat næringsliv. Sekundærnæringsene (industri, vann og kraftverk, bergverk, oljesektoren, bygg og anlegg m.m.) har i alle år stått for en betydelig andel av den negative pendlingsbalansen. Det skjedde imidlertid et skifte i perioden 2014-2016, da andelen falt betraktelig. Årsaken var redusert behov for arbeidskraft i petroleumssektoren. Den andre kategorien i privat næringsliv omfatter i stor grad varehandelen, reiselivet og tjenesteytende sektor. Her har utviklingen i antall personer som pendler ut, bedret seg jevnt og trutt gjennom perioden i forhold til antall personer som pendler inn.

Det er et tydelig skille mellom utdanningsnivået på sysselsettingen som landsdelen får tilført gjennom pendling inn, og utdanningsnivået for den som pendler ut. **Det var kun for arbeidskraft med mer enn fire års universitets- og høgscoleutdanning at landsdelen hadde netto innpendling (204 i 2019). For alle lavere utdanningsnivåer var det netto utpendling.** Størst netto utpendling var det for sysselsatte med videregående skole, hvor man også finner de med fagbrev. Det var 2.431 flere som pendlet ut enn inn for dette utdanningsnivået i 2019. I 2010 var det tilsvarende tallet 3.328.

STUDIESTRØMMER

I 2020 ga nordnorske studieinstitusjoner 10.730 tilbud om studieplass, en økning på 111 prosent fra 2009. Dette var en langt kraftigere vekst enn i resten av Norge, der økningen var på 59 prosent. Mye av veksten skyldes søkere fra andre deler av landet, og i 2020 ble tre av sju tilbud om studieplass i landsdelen gitt til søkere fra utenfor Nord-Norge. Å velge utdanning er en av de viktigste hendelsene i livet. Det er derfor positivt at søkere fra hele landet ser mulighetene i nord og søker seg hit.

Fire av ti søkere fra Nord-Norge fikk tilbud om studieplass i Troms og Finnmark, mens to av ti fikk tilbud fra Nordland. Institusjonene i Nord-Norge har hatt en stor økning i søkere bosatt i landsdelen, og det ble tilbydd 66 prosent flere studieplasser til disse i 2020 enn i 2009. Tilbudet om studieplasser fra studiesteder utenfor landsdelen til personer bosatt i Nord-Norge økte i samme periode med 39 prosent.

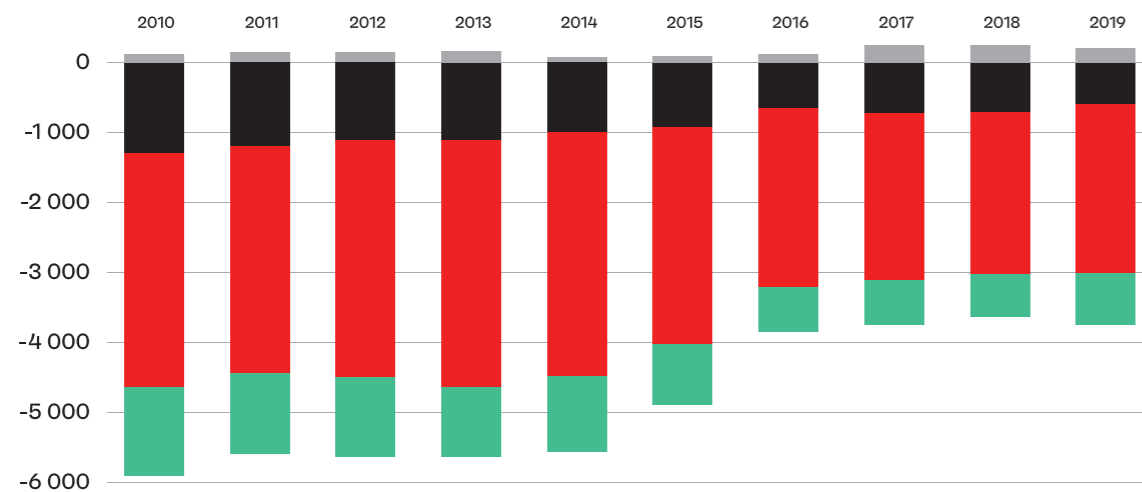
56 prosent av tilbudene fra studiesteder i Nord-Norge i 2020 gikk til studiesøkere fra landsdelen, mens 42 prosent gikk til studiesøkere utenfor landsdelen. I 2009 var andelen 72 prosent til studiesøkere fra landsdelen, mot 28 prosent for studiesøkere utenfor landsdelen.

▼ **fig 29.**

Netto pendling til og fra landsdelen etter utdanningsnivå.

Kilde: SSB

- Universitets- og høgscoleutdanning, over 4 år (nivå 7-8)
- Universitets- og høgscoleutdanning, 1-4 år (nivå 6)
- Videregående skole (nivå 3-5)
- Grunnskole (nivå 1-2)

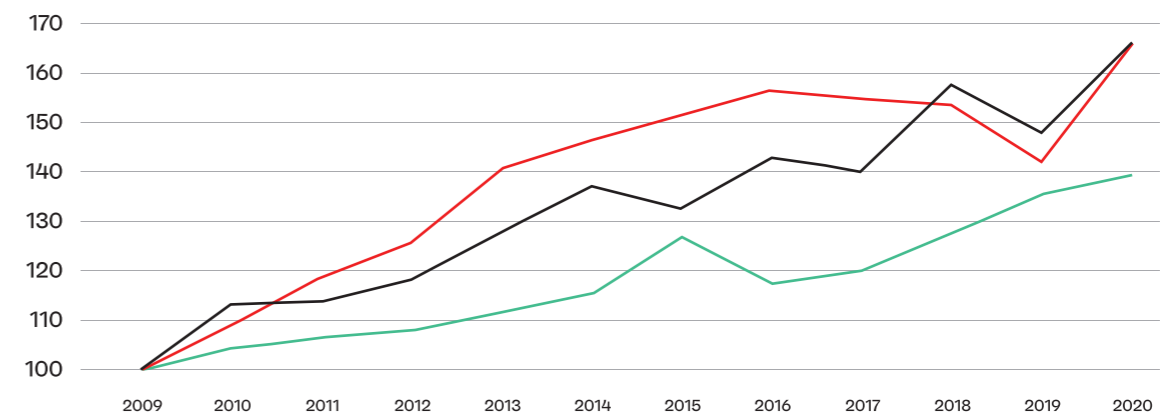

▼ **fig 30.**

Utvikling i tilbud til søkere fra Nord-Norge, indeks hvor 2009=100.

Kilde: Samordnet opptak

- Troms og Finnmark
- Nordland
- Utenfor Nord-Norge

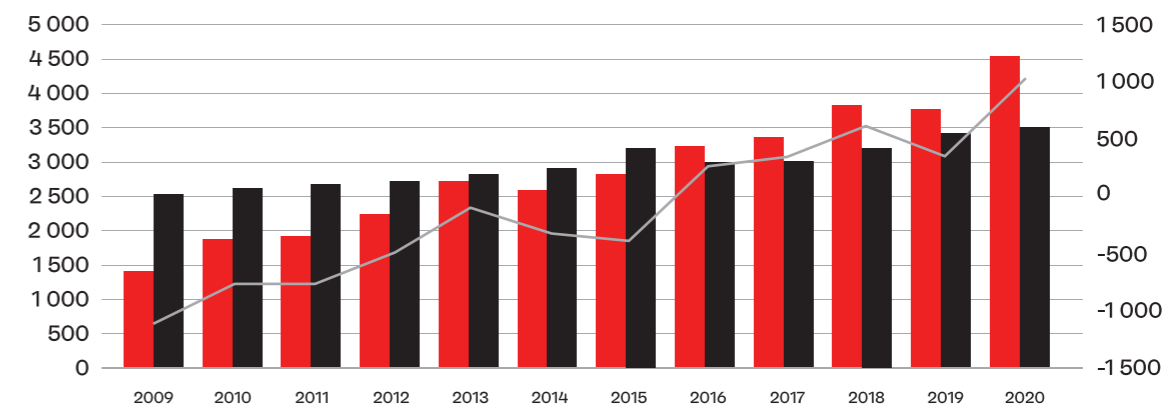

I 2020 fikk 4.539 søkere utenfor landsdelen tilbud om studieplass i Nord-Norge, mens 3.508 søkere fra landsdelen fikk tilbud om studieplass utenfor Nord-Norge. Dersom alle takket ja til respektive tilbud, tilsvarte det en netto tilflytting på 1.031 som følge av studier. I 2009 fikk 1.417 søkere utenfor landsdelen tilbud om studieplass i Nord-Norge, mens 2.521 søkere fra landsdelen fikk tilbud om studieplass utenfor Nord-Norge, en netto utflytting på 1.104.

KVINNER OG MENN MED HØYERE UTDANNING

Tall fra 2019 viser at det var en større andel kvinner med høyere utdanning enn menn. Det gjaldt i alle fylker og på landsbasis. I landsdelen var det nærmere 50.000 menn med høyere utdanning, mens tilsvarende tall for kvinner var nærmere 70.000. Forskjellen var særlig stor i Finnmark, der det var 63 prosent flere kvinner enn menn som hadde høyere utdanning. Trenden går også mot at flere tar høyere utdanning, både kvinner og menn, men veksten har vært kraftigst for kvinner.

Det var nesten like stor andel kvinner og menn med lang universitetsutdanning (mer enn fire år). Det er for kort universitetsutdanning (opptil fire år) at man ser et klart skille. Disse omfatter en rekke profesjonsstudier, som sykepleierstudier, sosionomstudier og enkelte lærerutdanninger. Innenfor disse yrkene er kvinneandelen stor, og det er her vi finner de fleste jobbene i offentlig sektor. Valg av utdanning ser dermed ut til å opprettholde kjønnsfordelingen i arbeidsmarkedet, der kvinner jobber i offentlig sektor, mens menn i større grad jobber i privat sektor.

▲ fig 31.

Utvikling i tilbydde studieplasser 2009-2020. Differanse på høyre akse.

Kilde: Samordnet opptak

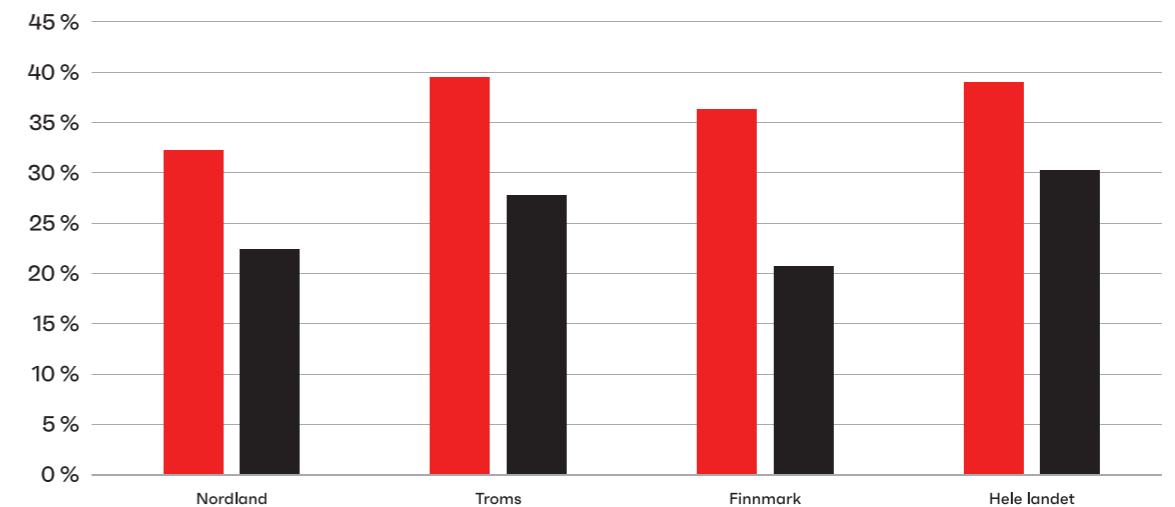
■ Tilbud til søkere utenfor landsdelen til studier i Nord-Norge
 ■ Tilbud til nordnorske søkere fra studiesteder utenfor landsdelen
 — Differanse

▼ fig 32.

Andel kvinner og menn med høyere utdanning (2019).

Kilde: Nav

■ Kvinner ■ Menn

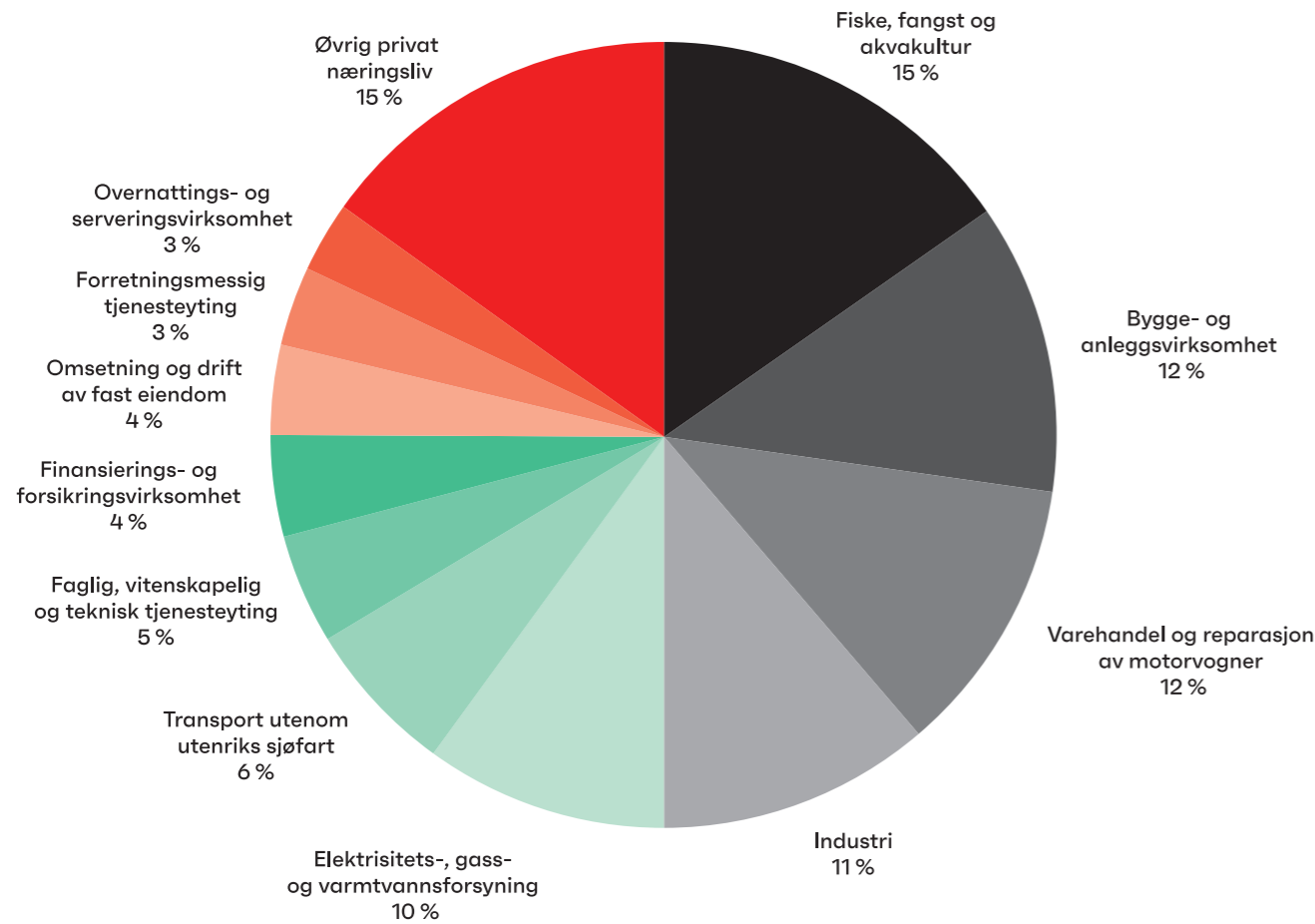

Utvalgte næringer

s 56 – 75

▲ **fig 33.**
Verdiskaping i Nord-Norge i 2018.
Kilde: SSB

Næringslivets aktivitet i landsdelen er i stor grad bygget på naturressurser, enten det er fisk, vann, mineraler eller naturen i seg selv. Det er dannet verdikjeder med produsenter, leverandører, teknologiutviklere og tjenesteytere rundt disse ressursene. Det har skjedd en betydelig profesjonalisering, som har gitt grunnlag for flere kompetansearbeidsplasser i landsdelen, men fortsatt er det potensiale for å klatre i verdikjedene. Disse næringene har en stor del av sin primæraktivitet der ressursene ligger, og det er derfor viktig med livskraftige lokalsamfunn over hele landsdelen som utvikles, både i form av investeringer og at det er attraktivt for folk å bo og arbeide der.

I hvilken grad kan nordnorsk næringsliv omstilles for å skape sikre arbeidsplasser og fremtidig vekst? Koronapandemien har både gitt umiddelbare effekter i deler av nordnorsk næringsliv, samtidig som det er knyttet stor usikkerhet til utviklingen i 2021 og fremover. Svekket internasjonal kjøpekraft, usikkerhet rundt reiseaktivitet, og økt digital samhandling mellom virksomheter er åpenbare elementer som vil fremtvinge endringer, samtidig som bærekraft og klimaspørsmål fortsatt er høyaktuelle faktorer i tilpasningen.

Næringer som skaper store verdier

Det private næringslivet bidro med om lag 2/3 av verdiskapingen (målt ved bruttoproduktet) i 2018. Fiske, fangst og akvakultur stod for den største verdiskapingen, fulgt av bygg og anlegg og varehandel. Det er de næringene med størst verdiskaping som det

settes søkelys på i årets konjunkturbarometer, da disse har stor betydning for den økonomiske aktiviteten i landsdelen.

Det siste året har det vært mange diskusjoner i media om hvorvidt offentlig sektor skaper eller forbruker verdier. Det fylkesfordelte nasjonalregnskapet viser at offentlig sektor utgjorde 1/3 av den totale verdiskapingen i landsdelen i 2018. Verdiskapingen er i all hovedsak knyttet til lønningene til de ansatte i denne sektoren. Offentlig sektor har en rekke kompetansearbeidsplasser som er viktige for landsdelen, og konsumet til de offentlig ansatte gir betydelige ringvirkninger i privat næringsliv. Offentlig sysselsetting har også vært stabiliserende under koronapandemien, siden offentlige arbeidsplasser er lite konjunkturutsatte. Offentlig ansatte har dermed opprettholdt kjøpekraften sin under krisen.

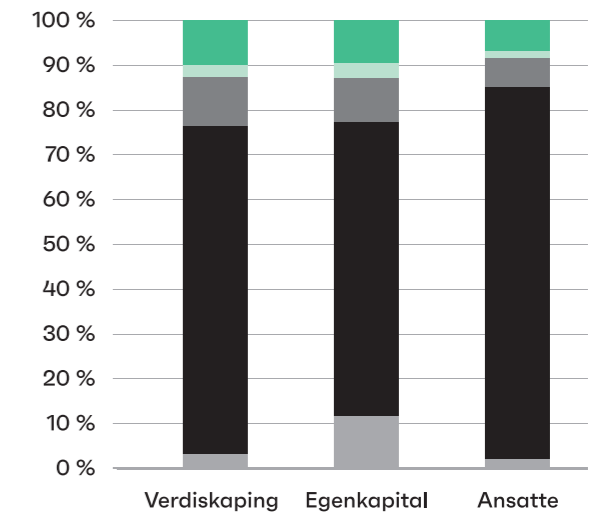
Hvem eier egentlig bedriftene i Nord-Norge?

Det private næringslivet i Nord-Norge kjennetegnes av en stor andel lokalt eierskap. Det vil si at en stor andel av verdiskapingen, egenkapitalen og de sysselsatte kan knyttes til eierskap gjennom privatpersoner og familier i landsdelen. **Ni av ti sysselsatte i nordnorske privateide bedrifter har en eier som også bor i landsdelen.**

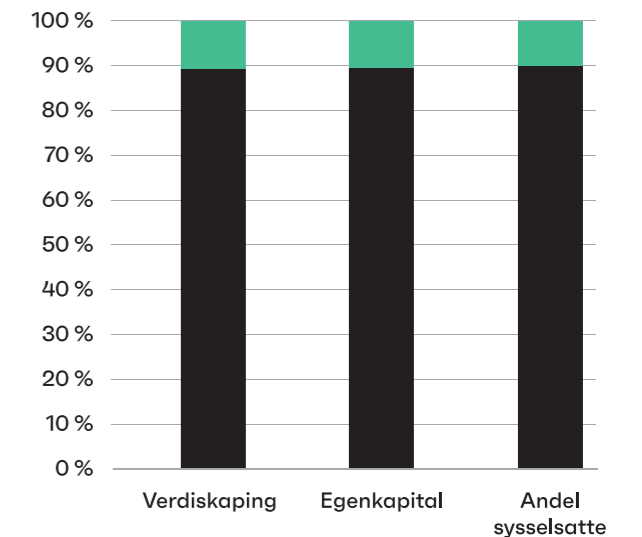
I 2019 var det registrert 25.394 selskaper i aksjonærregisteret med hovedvirksomhet i Nord-Norge. Disse selskapene hadde i underkant av 63.500 unike aksjonærer, som fordelte seg på 50.900 personer, 11.500 selskaper og 1.100 utenlandske aksjonærer.

Eierskapet er vist for selskapenes verdiskaping, egenkapital og sysselsatte. Privat eierskap utgjorde den største andelen, med henholdsvis 73, 65 og 83 prosent. Andelen utenlandsk eierskap var større basert på verdiskaping (10 prosent) og egenkapital (9 prosent) enn på sysselsatte (7 prosent). Offentlig eierskap var betydelig større basert på egenkapital (12 prosent) enn på verdiskaping (3 prosent) og sysselsatte (2 prosent).

Privat eierskap i nordnorske aksjeselskaper stod for verdiskaping på 39,4 milliarder kroner og egenkapital på 89,2 milliarder kroner i 2019, i tillegg til 94.000 sysselsatte. Både med hensyn til verdiskaping, egenkapital og sysselsatte kunne en betydelig andel tilbakeføres til eiere i landsdelen (89, 89 og 90 prosent). Det meste av det norske private eierskapet ble dermed kontrollert fra landsdelen, mens en liten andel ble kontrollert fra andre deler av landet.

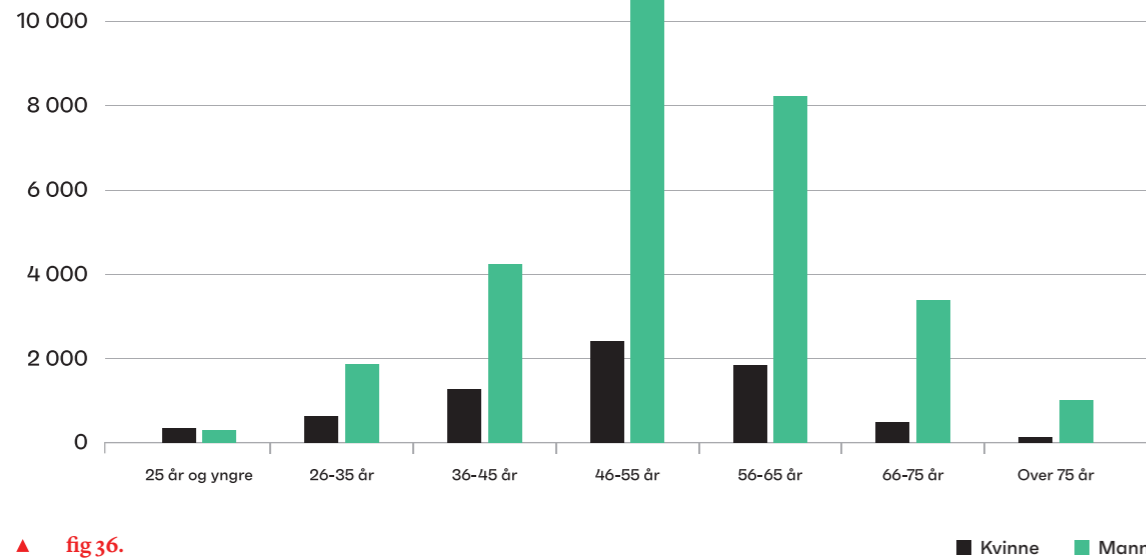

▲ **fig 34.**
Fordeling av eierskap i selskaper med hovedvirksomhet i Nord-Norge (2019).
Kilde: Aksjonærregisteret

▲ **fig 35.**
Eierskap i og utenfor landsdelen i selskaper med hovedvirksomhet i Nord-Norge (2019).
Kilde: Aksjonærregisteret

Verdiskaping (millioner kroner)

▲ fig 36.

Privat eierskap etter kjønn og alder i selskaper med hovedvirksomhet i Nord-Norge (2019).

Kilde: Aksjonærregisteret

Menn stod for hele 80 prosent av det private eierskapet, mens kvinneandelen var 20 prosent. Unge voksne, definert som de på 35 år og yngre, utgjorde 9 prosent av det private eierskapet og en verdiskaping på om lag 3,5 milliarder kroner i 2019. Hele 62 prosent av eierskapet kom hos godt voksne personer. Eiere i aldersgruppen 46–55 år utgjorde den største andelen, med 36 prosent, etterfulgt av aldersgruppen 56–65 år med 27 prosent. Av figuren ovenfor fremkommer det at **den mest typiske eieren av nordnorske selskaper var en mann mellom 46 og 65 år.**

5,5 milliarder kroner i verdiskaping kunne spores til eiere utenfor landsdelen, og da i hovedsak i Storbritannia, Luxemburg og Nederland. En betydelig andel av denne verdiskapingen kan knyttes til utenlandsk eierskap innenfor havbrukssektoren (Cermaq Norway) og reiselivet (Hurtigruten).

Sjømatsektoren holder stand

Sjømatsektoren har vært lokomotivet i mye av veksten innenfor eksport, verdiskaping og investeringer som landsdelen har hatt de siste årene. Men koronapandemien har påvirket denne sektoren også, og med det står landsdelen i fare for å miste viktige vekstimpulser. Sammenlignet med året før økte det norske eksportvolumet med 2 prosent i 2020, mens verdien falt med 1 prosent. Positive bidrag kom særlig fra økte volumer av sild og makrell, mens lakseeksporten hadde størst prisnedgang med 3 prosent.

Mye av sjømateksporten fra landsdelen går til hotell-, restaurant- og cateringmarkedet (HORECA) i Europa. I 2020 utgjorde volumet fra Norge

til EU-landene nærmere 63 prosent av all eksportert sjømat. Koronarestriksjonene medførte at etterspørselen fra HORECA falt, og varestrømmene fant isteden veien til dagligvarebutikkene, etter å ha blitt bearbeidet til ferdigpakke og fryste produkter. Selv om det skjer en verdiskaping gjennom bearbeiding, så finner denne i svært liten grad sted i Norge. Eksporten av laks og torsk fra landsdelen gikk dermed i større grad til bearbeidingsmarkeder som Polen og Nederland. Konsekvensen av dette var at prisene falt gjennom 2020. En svak kronekurs kompenserte for noe av inntektsbortfallet før sommeren.

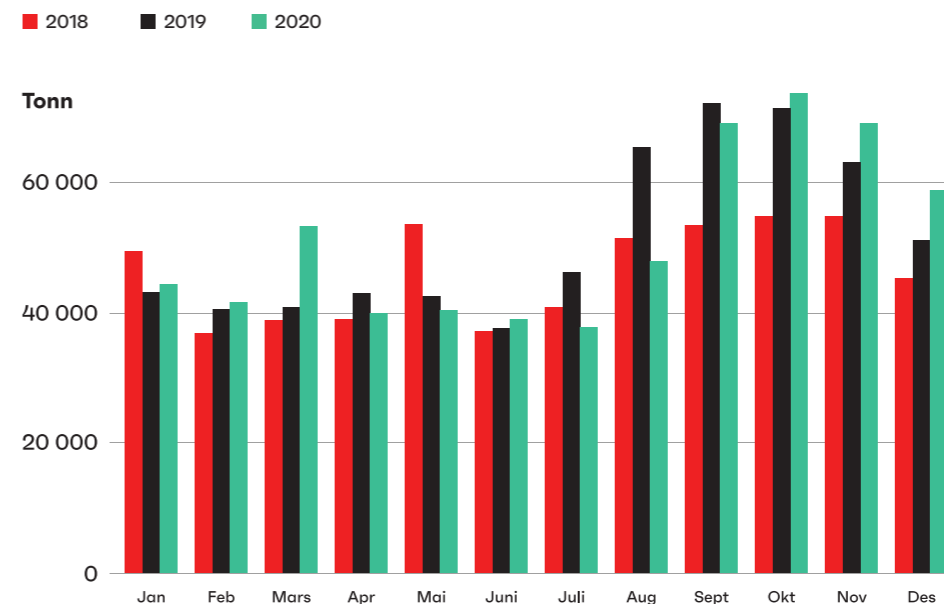
Sjømatnæringen er landsdelens viktigste eksportnæring målt i verdi – sett bort fra petroleumssektoren – og hadde langt flere direkte sysselsatte. Eksportverdien i 2020 var på 31,9 milliarder kroner, og ser man bort fra rekordåret 2019, var dette det høyeste nivået noensinne. Noe under en tredjedel av den nasjonale eksportverdien av sjømat kan dermed spores tilbake til landsdelen.

Kombinasjonen av produksjons- og prisvekst har gitt svært gode marginer i havbrukssektoren de siste årene. I fiskerisektoren er det i hovedsak fangstleddet som har fått positiv effekt av prisvekst og stabilt totalvolum de siste ti årene. Den nordnorske fiskeflåten har

nesten doblet fangstverdien siden 2010. Dette skyldes at en høy andel av de norske torskefiskeriene (60 prosent i 2019) foregår med fartøy som hører hjemme i Nord-Norge, hvor særlig fangstverdien for torsk har økt betydelig. Hard kamp om råstoffet har samtidig gitt svært pressede marginer i fiskeindustrien. Mer enn hvert fjerde selskap i fiskeindustrien i landsdelen hadde negativt driftsresultat i 2018.

Foreløpige tall viser at det nordnorske slaktevolumet for laks var om lag uendret i 2020 sammenlignet med året før. Prisene lå samtidig under nivået i 2019, noe som betyr litt svekket lønnsomhet gjennom fjoråret. Havbrukssektoren er samtidig i stadig utvikling, og det investeres mye i teknologi og konsepter, både for å bli mer bærekraftig og for å bidra til vekst. Et eksempel er Andfjord Salmon, som har et lukket, landbasert oppdrettsanlegg under bygging på Andøya. Produksjonen er planlagt igangsatt i 2021, og det skal brukes sjøvann fra dypet utenfor i et gjennomstrømmingsanlegg som skal sikre optimal temperatur, ingen lakselus og lavt energiforbruk.

Samlet sysselsetting i fiskeriene og produksjon av oppdrettsfisk var i underkant av 8.500 personer i 2020. Målt i volum var fiskeriene fortsatt større enn havbrukssektoren.

◀ fig 36.

Oppdrett. Slaktevolum i Nord-Norge.

Kilde: Fiskeridirektoratet

Nordnorske fiskefartøy fisket over 916.000 tonn i 2020, en svak oppgang fra året før (2 prosent). Samtidig sank verdien med 2,1 prosent sammenlignet med 2019. Verdinedgangen skyldtes i stor grad volum- og prisfall for blåkveite, reker og hyse som følge av lavere etterspørsel i de viktigste markedene. Verdifallet ble noe dempet av betydelig høyere priser for NVG-sild, som tradisjonelt er mer ettertraktet i krisetider.

De totale landingene (norske og utenlandske) endte på 877.000 tonn landsdelen i 2020, en svak nedgang fra året før (890.000 tonn). Hovedårsaken til nedgangen var reduserte landinger fra utenlandske fartøy. Til tross for et svakt fall i volumet ble landingsverdien på 13,2 milliarder kroner i fjor. Sammenlignet med 2019 var det en liten nedgang i landingsverdien (-115 millioner kroner). Torsk og torskeartet fisk stod for den største andelen av landingsverdien.

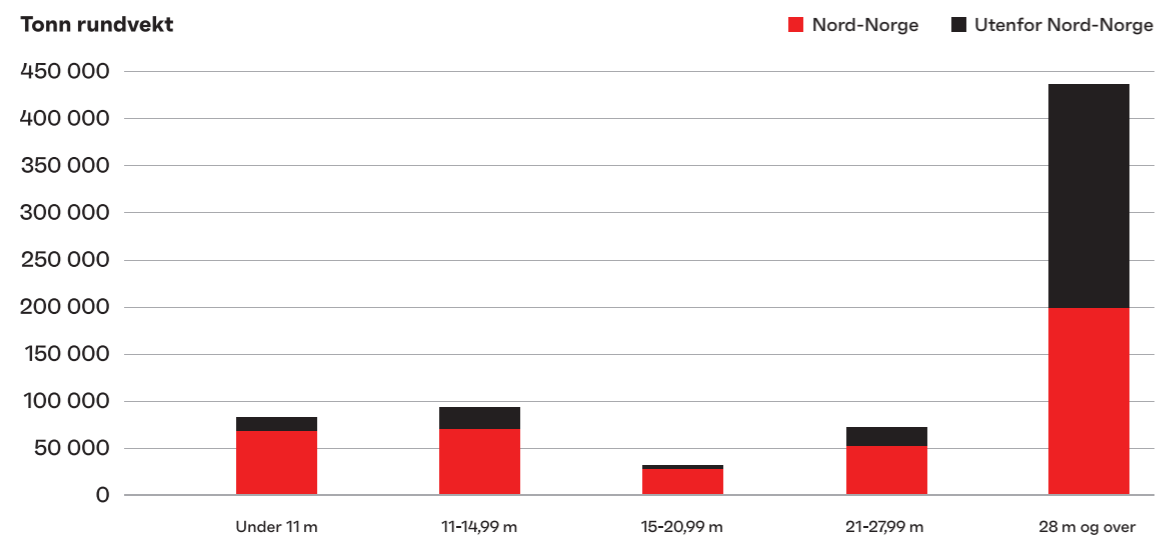
Nordnorsk eide fiskefartøy stod for 59 prosent av de norske landingene i landsdelen i 2020. Særlig i den største lengdegruppen (28 meter og større) er det mye eierskap utenfor landsdelen. Dette skyldes at en del større trållerrederier har hovedkontor utenfor Nord-Norge.

Sjømatnæringen i landsdelen tilbyr mange forskjellige produkter til ulike markeder, noe som er en styrke. De enkelte fiskeartene kan dermed være motsykliske når markedssituasjonen blir mer utfordrende – som i 2020. Det er imidlertid flere forhold som gjør at usikkerheten rundt sjømatnæringen er stor fremover, blant annet den videre utviklingen i koronakrisen, kjøpekraft i viktige konsumentmarkeder, uavklarte forhold rundt Brexit og det at MSC-sertifikatet for torsk og hyse kan ryke i april i 2021.

▼ **fig 37.**

Landet volum i landsdelen (2019) fordelt på lengdegruppe og om fartøyeier er i eller utenfor landsdelen.

Kilde: Fiskeridirektoratet

For å sikre fremtidig jobbvekst i Nord-Norge er det viktig at man også tar kontroll på en større del av videreforedlingen som i dag skjer i utlandet. Samtidig vil det være viktig å bygge sterke forsknings- og utviklingsmiljø i landsdelen, nær ressursene og aktiviteten.

En varehandel i transformasjon

Året 2020 skapte både vinnere og tapere i varehandelen. Vinnerne solgte varer til hus og hage, sportsutstyr, dagligvarer, alkohol og apotekvarer. Det som imidlertid kjennetegner mange av disse butikkene, er at de er avdelinger av nasjonale og internasjonale konsern, og i mindre grad selskaper som er eid i landsdelen. Innbyggerne i landsdelen er også blant de som handler mest på nett. Utfordringen er imidlertid at denne omsetningen havner utenfor landsdelen eller i utlandet.

Dagligvarebutikkene fikk et godt år. Forklaringen var blant annet at vi tilbragte mer tid hjemme og spiste mindre ute, og at handelslekkasjen til naboland ble kraftig redusert. At befolkningen i større grad holdt seg hjemme, bidro også til at folk brukte mer tid på hus og hage, noe som var positivt for typiske hagesenter og

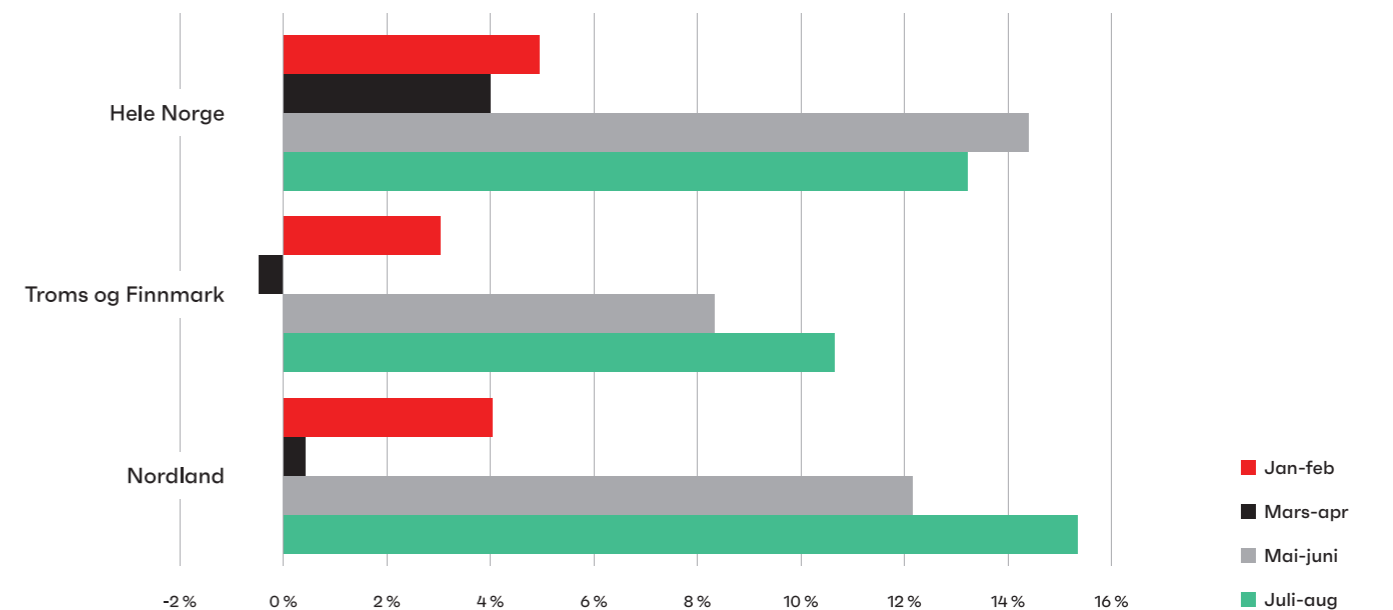
byggevarehandlere. En annen effekt var vekst i salget i butikker med bredt vareutvalg. Disse lavprisbutikkene stjeler typisk kunder fra jernvare-, dagligvare- og møbelbutikkene. Fremveksten av disse butikkene har skjedd over mange år, men under koronapandemien ble utviklingen forsterket.

En stor del av varehandelen hadde presset økonomi allerede før krisen. En viktig årsak var endringer i handelsvaner, og det kan nok bli en økning i butikker som må legge ned i kjølvannet av krisen. At befolkningen har hatt mindre sosial kontakt, har medført lavere aktivitet i bysentra, noe som har rammet mange av de tradisjonelle og lokaleide butikkene, som man ofte finner der.

▼ **fig 38.**

Omsetning i detaljhandelen 2020 vs 2019.

Kilde: SSB

Veksten i detaljhandelen var langt svakere i landsdelen i første halvdel av 2020 enn man så nasjonalt. Det betyr nødvendigvis ikke at innbyggerne i landsdelen holdt igjen forbruket, men heller at veksten kom i andre deler av landet gjennom handel på nettet. I sommermånedene var omsetningen sterkere i Nordland enn det nasjonale snittet, noe som skyldtes effektene av en god sommer med mange norske turister. Denne effekten var ikke like tydelig i Troms og Finnmark.

Handel på nettet ble oppfattet som tryggere enn å dra dit folk møtes, og dette ga en betydelig handelslekkasje ut av landsdelen. Netthandelsgiganten Amazon sitt inntog i Norden kan vise seg å bli nådestøtet for mange aktører i varehandelen. I slutten av oktober ble den svenske nettbutikken åpnet. Ved lansering kunne svenske kunder velge mellom vanvittige 150 millioner varer. Det er ventet at det ikke vil ta lang tid før aktøren også er på plass i Norge. Det som gjør det vanskelig å konkurrere med Amazon, er at de har smidige og raske leveranser kombinert med stort vareutvalg og lave priser. Dette har man sett fra andre land hvor selskapet har etablert seg og vokst.

Dette betyr igjen at utviklingen man har sett de siste årene, ble forsterket under koronapandemien: Gigantene i varehandelen fikk økt aktivitet på bekostning av butikker som er eid av personer i landsdelen. Utfordringen med dette er at vi i mindre grad får innflytelse over den private næringen som sysselsetter flest i landsdelen.

Kjøpesentrene hadde allerede før koronarestriksjonene utfordringer med å fylle arealene sine, og antall kvadratmeter med ledige lokaler har mest sannsynlig økt gjennom 2020. En god del leietakere har nok møtt mye velvilje hos utleierne, men fremover vil mange antageligvis kjøre en strengere linje overfor leietakere som sliter med å betale leien.

Veksten i varehandelskonsumet i landsdelen forventes å flate ut. Den begrensede konsumveksten i årene som kommer, vil gjøre at konkurransen med netthandelen vil tilta. Landsdelens butikker må bli mer synlige

på digitale flater, og for mange vil direkte kontakt med kundene gjennom disse være avgjørende for å overleve i årene som kommer. I tillegg må butikkene utvikle nye konsepter som i større grad kombinerer handel med opplevelser.

Lokal handel gir enorme ringvirkninger i landsdelen, og man må øke bevisstheten til alle i landsdelen om betydningen av å handle lokalt.

Kraftproduksjon og kraftforedlende industri

Det er et sterkt avhengighetsforhold mellom kraftprodusenter, distributører og den kraftforedlende industrien. Gjennom eksport av varer fra kraftforedlende produksjon produsert med fornybar energi eksporterer Norge denne energien i fast form, med lavt overføringstap.

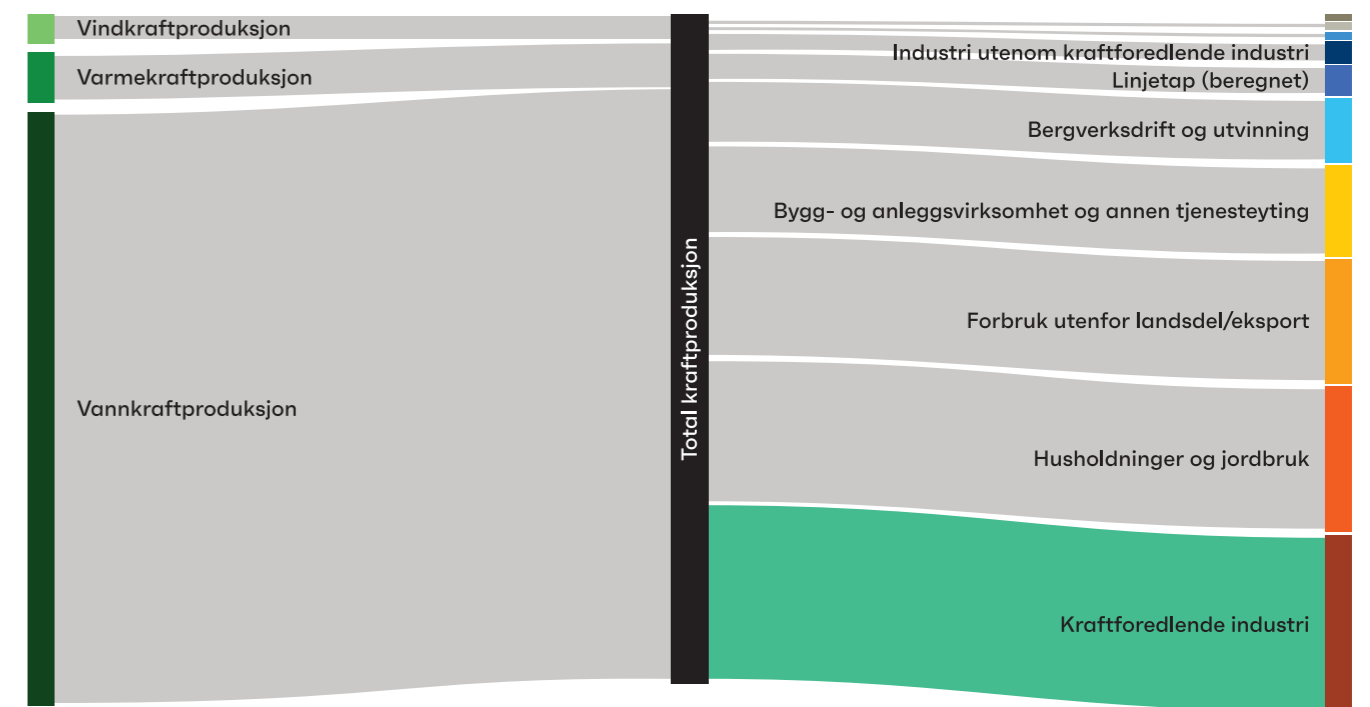
fig 39.

Kraftproduksjon og forbruk i landsdelen (2019).

Kilde: SSB

Den kraftforedlende industrien består i hovedsak av tre bransjer: metallvareindustrien, den kjemiske industrien og den mineralske industrien. Metallvareindustrien omfatter bedrifter som produserer basismetaller som aluminium og silisium. I Nord-Norge finnes store smelteverk som Elkem Rana, Elkem Salten, Alcoa Norway, Ferroglobe Mangan Norway, Celsa Armeringsstål og Finnfjord. I den kjemiske industrien er det i hovedsak én aktør, Yara Glomfjord, som produserer kunstgjødsel. I den mineralske industrien har vi sementprodusenten Norcem i Kjøpsvik i tillegg til The Quartz Corp og SMA Mineral.

Felles for disse industriene er at de har rikelig tilgang på fornybar energi. Av en produksjon på nærmere 24 TWh fornybar energi i landsdelen i 2019 gikk over én fjerdedel til den kraftforedlende industrien.

Kraftprisene falt kraftig og ble notert til rekordsvake nivåer i begynnelsen av 2020, og det lave prisnivået vedvarte gjennom året. Statnett har vedtatt sin andel av nettleien for 2021 med 24 prosent sammenlignet med i fjor, noe som vil redusere industriens utgifter.

Som leverandør av en rekke viktige innsatsfaktorer til blant annet produksjon av solceller og vindmøller bidrar den kraftforedlende industrien til å bygge et mer klimavennlig samfunn. Samtidig er produksjonen forbundet med store utslipp, og for at Norge skal klare å oppfylle egne og internasjonale forpliktelser, må det gjennomføres betydelige utslippskutt. Kraftforedlende industri står for om lag 1/3 av klimagassutslippene i landsdelen, målt i CO₂-ekvivalenter.

Til tross for mer usikre markedsforhold har deler av den kraftintensive industrien jobbet videre med sine klimaprosjekter. Mens resten av industrien i Europa gikk for halv maskin tegnet blant annet Øyfjellet Wind i Mosjøen en kontrakt om kjøp av 72 nye vindturbiner fra Tyskland. Vindkraftparken skal bli Norges største og forsyne aluminiumsprodusenten Alcoa Norway med fornybar kraft. Elkem Salten fortsatte også arbeidet med å bygge energigjenvinningsanlegg, som ved

ferdigstillelse er ventet å gjenvinne 28 prosent av verkets energiforbruk. Samarbeidet mellom UiT Norges arktiske universitet og Finnfjord ble forsterket på tampen av 2019. Da ble det åpnet et eget forskningslaboratorium ved smelteverket. Laboratoriet muliggjør analyser på stedet, noe som vil være viktig i satsingen på reduksjon av CO₂-utslipp gjennom massedyrking av alger.

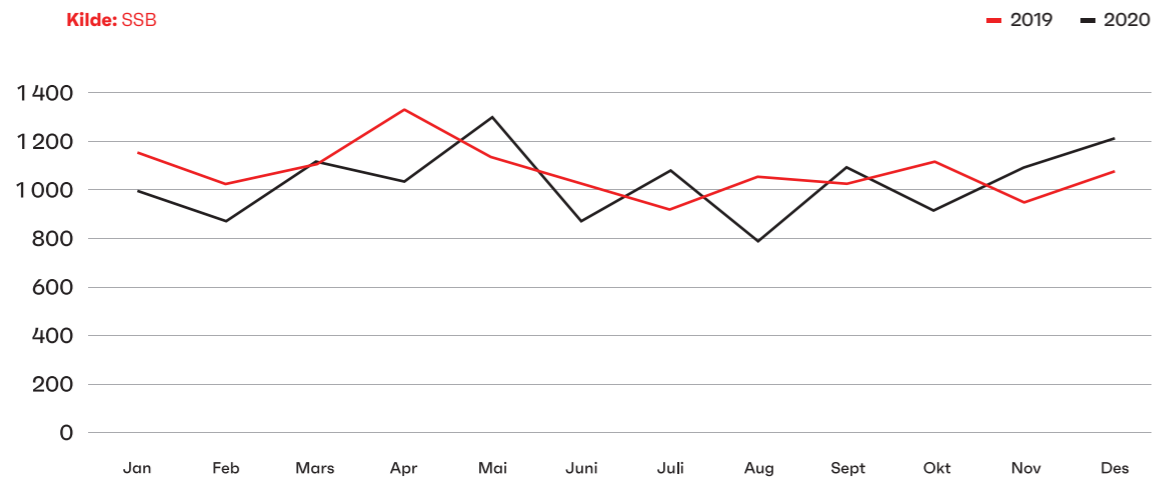
Et kjennetegn ved den kraftforedlende industrien er at det er kostnadseffektivt å ha full kapasitetsutnyttelse. Samtidig er det svært liten fleksibilitet med tanke på å justere produksjonen opp eller ned. En reduksjon i produksjonen fører ofte til at en hel ovn må stenge ned, noe som tar lang tid å gjøre. Det tar også lang tid å sette i drift igjen når markedet snur. Dette gjør igjen at man må ha lang planleggingshorisont, og raske tilpasninger til endrede markedsforhold er krevende.

Den kraftforedlende industrien klarte i stor grad å opprettholde produksjonsnivåene gjennom 2020. Utviklingen var sterkest for aktørene som leverte innsatsfaktorer til nærmarkeder som det nordiske og norske bygg- og anleggsmarkedet. For aktørene som eksporterte til annen industriproduksjon i Europa og i verden ellers, var situasjonen mer krevende.

▼ **fig 40.**

Eksportverdi bearbejdede varer (mill. kr) fra landsdelen.

Kilde: SSB

Figur 40 viser hvordan utviklingen i eksporten av bearbejdede varer (unntatt mat- og drikkevarer) har vært fra landsdelen. Verdien av denne eksporten er det i nesten all hovedsak den kraftforedlende industrien som står for. Eksportverdien i 2020 lå rundt 4 prosent lavere enn året før.

Ny industriell aktivitet vil være avgjørende for jobbskapingen i disse sektorene. Det er derfor svært spennende å følge med på Freyr sine planer om å etablere en litiumbasert batterifabrikk og vindmøllepark i kommunene Mo i Rana og Nesna. Blir prosjektet realisert, kan det skape så mye som 1.500 arbeidsplasser. Tilpasning mot mer miljøvennlige løsninger og teknologier kombinert med industrikompetansen i landsdelen og tilgjengelig fornybar energi gir store muligheter. Det vil være et godt eksempel på klatring i verdikjeden for industrimiljøet på Helgeland.

Eksempelvis så viser Statnetts langsiktige markedsanalyse at svært mye strøm vil gå til produksjon av hydrogen og syntetiske drivstoff i tiårene som kommer. I 2040 er det beregnet at 15 prosent av Europas kraft-

produksjon vil gå til dette, mens andelen øker til 25 prosent i 2050. Dette kan gi ny industrivirksomhet og økt sysselsetting i landsdelen basert på det kraftoverskuddet som eksisterer. Det finnes flere initiativer for produksjon av hydrogen i landsdelen, og disse rykket litt nærmere realisering da Regjeringen i slutten av oktober stilte krav om hydrogendrift på fergene på Vestfjorden i Nordland.

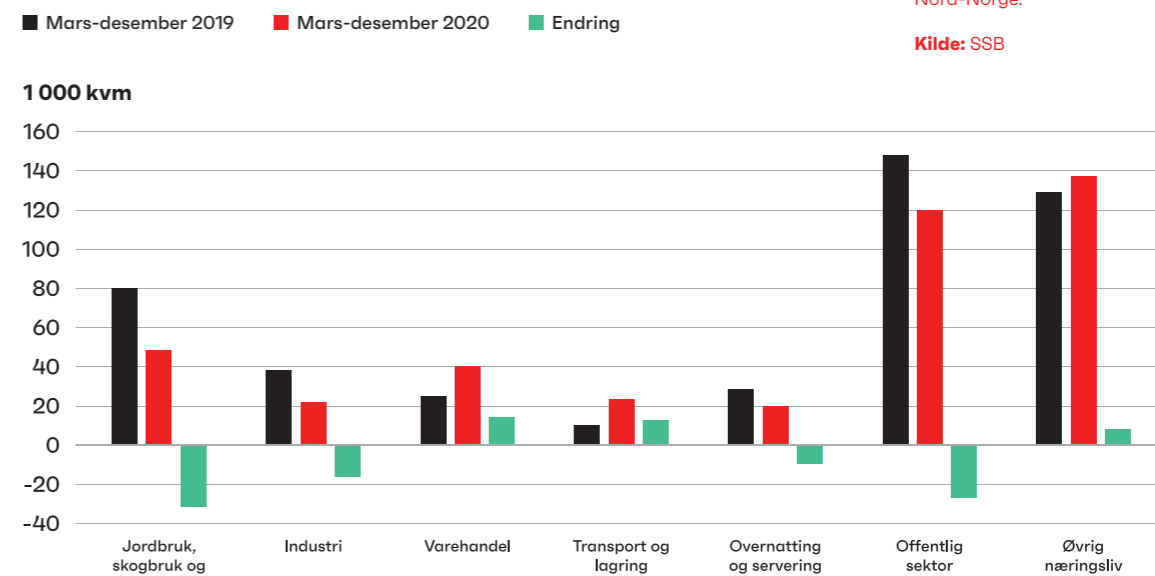
God byggeaktivitet, men noe mer usikkerhet for 2021

Bygg- og anleggssektoren klarte seg godt gjennom 2020. Viktige drivere var en offensiv finanspolitikk, lav rente og fortsatt investeringsvilje i de delene av næringslivet som enten har god lønnsomhet eller hvor oppstartede byggeprosjekter måtte fullføres. Samtidig var flere tunge investeringer under ferdigstillelse, og det er knyttet stor spenning til om igangsettingen av nye prosjekter vil kompensere for de som avsluttes i tiden som kommer.

▼ **fig 41.**

Igangsett bygging av bruksareal til annet enn bolig i Nord-Norge.

Kilde: SSB

Figur 41 viser igangsetting av nye byggeprosjekter i de ulike næringene målt i antall kvadratmeter (eksklusiv boliger). I sum falt nivået med over 10 prosent i perioden mars til desember 2020 sammenlignet med i 2019. Lavere byggeaktivitet i primærnæringene, industrien, reiselivet og offentlig sektor forklarer fallet. Tallene viser også hvilken betydning offentlig sektor har for aktiviteten i bygg- og anleggsbransjen. Anleggsinvesteringer slik som veier, kraftlinjer, kaier etc. vil komme i tillegg.

Offentlig sektors høye nivå på investeringsaktiviteten var helt avgjørende for å sikre sysselsettingen i sektoren. Kommuner investerte i vann og avløp, skoler og eldreheim. Fylkeskommunene investerte i skoler og infrastruktur, mens staten i stor grad investerte i forsvarsanlegg, sykehus og veiprojekter.

Offentlig sektor vil fortsatt ha stor betydning for sysselsettingen i bygg og anleggsektoren fremover. For å minimere sjansene for oppsigelser er det viktig at nye prosjekter blir igangsatt mens næringen er i en vanskelig situasjon. Det man ikke ønsker, er at alle disse prosjektene kommer samtidig – når næringen er på vei ut av krisen.

Kommunene og fylkeskommunene i landsdelen var allerede i en vanskelig økonomisk situasjon ved inngangen til 2020. I fjor fikk sektoren over 20 milliarder kroner i ekstra overføringer som følge av koronapandemien. En arbeidsgruppe bestående av medlemmer fra KS og staten mente det var godt samsvar mellom det samlede kostnadsbildet og kompensasjonen fra Regjeringen i 2020. Myndighetene vedtok den åttende krisepakken i november, og skal man unngå kutt i investerings- og vedlikeholdsbudsjettene, er det svært viktig at dette følges opp. I Forventningsbarometeret 2020 kan man lese at en viktig driver bak forventet investeringsvekst er et stort etterslep i vedlikehold av bygg og infrastruktur i kommunene, som har hoppet seg opp over tid.

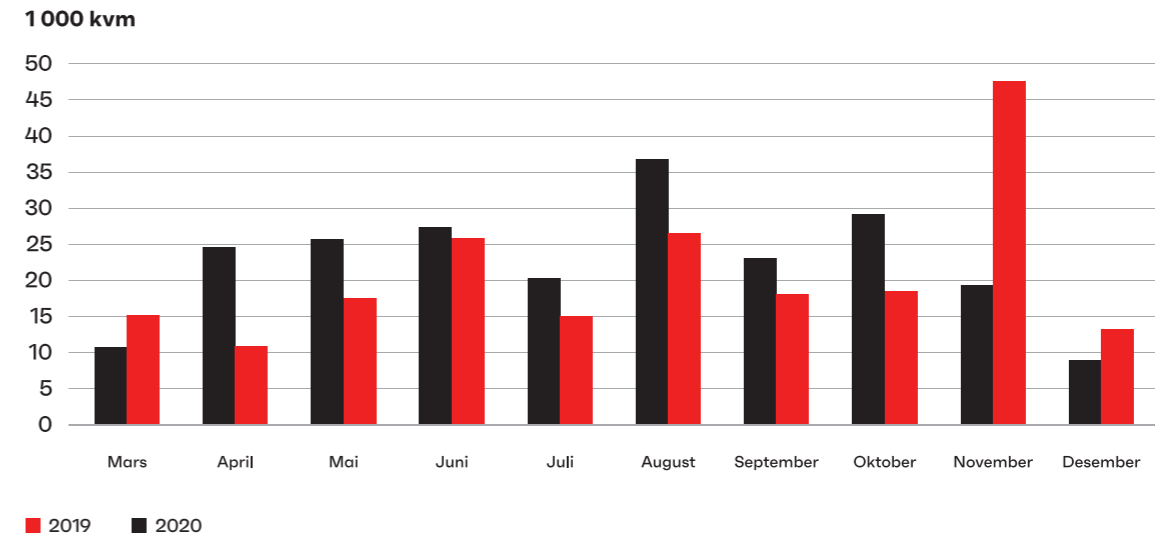
For næringsbygg falt etterspørselen etter kontorlokaler gjennom 2020. Utviklingen kan være med på å dempe igangsettingen av denne typen bygg så lenge man ikke har leietakere klare. Samtidig har næringsbygg med lange leiekontrakter blitt svært ettertraktede investeringsobjekter i en tid hvor det er vanskelig å finne avkastning i finansmarkedene. Dette har gjort at en rekke nasjonale investeringsselskaper har vært aktive i landsdelen for å kjøpe attraktive objekter. Innenfor næringsbygg har 2020 i stor grad handlet om sjømat og reiseliv. Investeringene har vært knyttet til produksjonsbygg for havbrukssektoren og overnattingskapasitet i reiselivet. Havbrukssektoren vil nok være viktig for investeringsnivået i årene fremover også. Samtidig blir det spennende å se hvor mange av de planlagte hotellutbyggingene i de største byene som igangsettes i løpet av året.

fig 42.

Igangsatt bygging av boligareal i Nord-Norge.

Kilde: SSB

Er det én ting man har lært i 2020, så er det at lav rente trumfer mye. Korreksjonen man så i boligmarkedet i begynnelsen av pandemien, ble svært kortvarig, omsetningstakten har vært høy, og prisene økte de fleste steder. Høy aktivitet i boligmarkedet er viktig for næringens tilgang på nye prosjekter.

Igangsetting av nytt boligareal i 2020 ble om lag som i 2019, godt hjulpet av påbegynt aktivitet i november. Igangsatt areal er en viktig indikator på aktivitetsnivået fremover, for det tar lang tid fra oppstart til ferdigstilling. De som merker en slik nedgang først, er anleggsentreprenørene og deretter hovedentreprenørene og de tekniske entreprenørene.

Bygg- og anleggssektoren henter i stor grad kapasitet fra utlandet. I 2020 fikk mange av aktørene i bransjen føle på konsekvensene av at arbeidskraften ikke kunne bevege seg fritt mellom landene uten å måtte sitte i karantene i lang tid. Aktørene i sektoren ønsker flere nordmenn i kjernebemanningen, men utfordringen har vært at det ikke utdannes nok arbeidskraft til å dekke behovet.

Selv om 2020 ble et brukbart år for sektoren, er det svært usikkert hvordan man skal klare å opprettholde

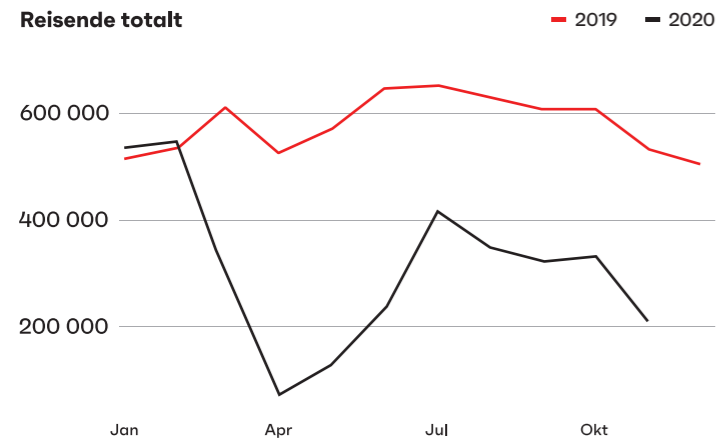
sysselsettingen i årene som kommer. En viktig jobb vil være å legge press på myndighetene slik at planlagte investeringer gjennomføres, og at entreprenørene i landsdelen kan delta i konkurransen. Kommuner og fylkeskommuner må også ha økonomisk forutsigbarhet, slik at de kan investere som normalt.

Et koronarammet reiseliv

Reiselivet i landsdelen hadde ved inngangen til 2020 lagt bak seg et tiår med vedvarende vekst. Inngangen til 2020 startet også veldig bra, men i mars kom vendepunktet. Mange spør seg nå hvordan reiselivet i Nord-Norge vil se ut i årene som kommer.

Reiserestriksjoner, karantener og smittefrykt ga et kraftig fall i passasjertrafikken, og verst gikk det ut over flytrafikken. Fra midten av mars ble grensen stengt for utlendinger uten oppholdstillatelse i Norge, med noen unntak. En rekke flyplasser i landsdelen (Vardø, Berlevåg, Sørkjosen, Stokmarknes, Svolvær, Mo i Rana og Mosjøen) ble også midlertidig stengt for all kommersiell trafikk. I april var det nesten ingen passasjertrafikk med fly. Etter dette bunnivået tok aktiviteten seg gradvis opp til og med juli, før den falt noe igjen.

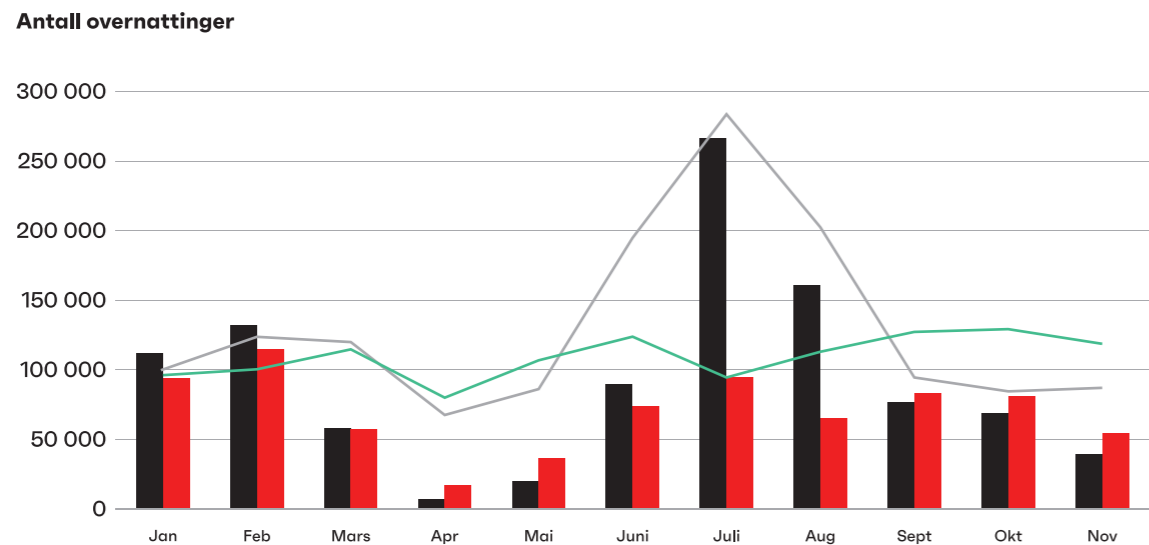
▲ **fig 43.**
Antall reisende via flyplasser i Nord-Norge.
Kilde: kbnn.no

Flytrafikken binder Nord-Norge sammen med resten av landet og er helt avgjørende for bosetting og næringsliv. Dersom ett eller av flere av flyselskapene som opererer i landsdelen, går konkurs vil det få alvorlige konsekvenser. Grunnlaget for mange av reiselivsbedriftene vil da falle bort, for de er helt avhengige av turister som flys inn. Samtidig har konkurransen om passasjerene tilspisset seg som følge av at lavprisaktøren Wizz Air har begynt å fly innenlands i Norge, også til nordnorske destinasjoner.

Reduksjonen i antall flypassasjerer har gitt færre gjester ved overnattingsstedene i landsdelen. Mange har unngått å reise, noe som har gitt en betydelig nedgang i både forretnings- og fritidsmarkedet.

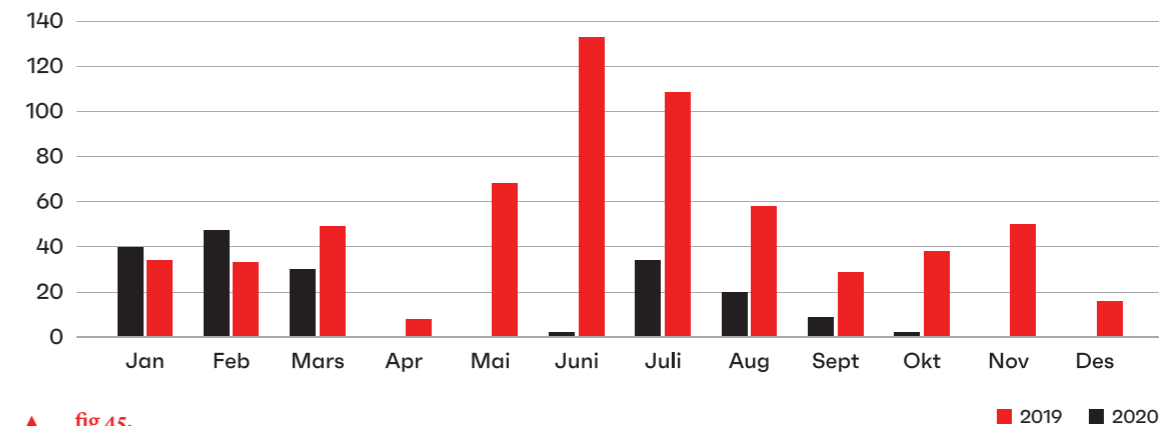
Et svekket reiseliv har også effekter på andre næringer, noe som fører til begrenset mobilitet av arbeidskraft og logistikkutfordringer i bedriftenes produksjon og distribusjon. Dette hemmer markedsdynamikken i økonomien, øker kostnadene og vil kunne begrense produksjonen til andre næringer også fremover i tid.

▼ **fig 44.**
Overnattinger i landsdelen etter formål.
Kilde: SSB

Mange hoteller valgte å stenge helt ned våren 2020, mens enkelte holdt åpent med en minimumsbemanning. Sommeren gav et oppsving i aktiviteten igjen, siden flere nordmenn tilbragte ferien i Norge. Store kjøreavstander gjorde at effekten av dette avtok jo lenger nord i landsdelen man kom. Målt i antall gjester ble juli på mange måter en normal måned for overnattingsbransjen. I de påfølgende månedene falt aktiviteten igjen som normalt for sesongen og ble liggende noe under nivået fra 2019.

Ved utgangen av november 2020 var det gjennomført 1.800.808 overnattinger i landsdelen. For samme periode i 2019 var tallet 2.653.192, en nedgang på over 32 prosent.

▲ **fig 45.**
Cruiseanløp i Nord-Norge.
Kilde: Kystdatahuset

Cruisetrafikken stoppet helt opp i april 2020, og i de to påfølgende månedene var det bare ett cruiseanløp i landsdelen. Utbrudd av smitte på skip andre steder i verden gjorde at etterspørselen og aktiviteten falt helt bort. Hurtigruten, en av landsdelens sterkeste merkevarer, ble hardt skadelidende som følge av smitte om bord på skipet Roald Amundsen. Selskapet fikk hard kritikk for blant annet manglende risikoreduserende tiltak og oppfølging og en usunn selskapskultur.

Serveringsbransjen la ned en formidabel innsats for å kunne holde åpent. Fra tilnærmet total nedstengning i mars i fjor jobbet aktørene seg gradvis tilbake. Mange fikk en god sommer og høst, men nye innstramminger mot slutten av fjoråret gjorde det mer krevende igjen nå i vinter. Utfordringene har stått i kø for denne bransjen, som blant annet har måttet tilpasse seg avstandsregler for besøkende, regler for bordservering og buffeter, registrering av besøkende og skjenkestopp.

Omsetningen til reiselivsnæringen i landsdelen økte med 78 prosent i perioden 2009–2018. Næringen har i liten grad klart å utnytte denne omsetningsveksten til å skape økt lønnsomhet og hadde en gjennomsnittlig driftsmargin på bare 7 prosent i denne perioden. I 2018 hadde transport den høyeste marginen med 11 prosent, mens andre sysselsettingsintensive næringer som overnatting og servering hadde marginal lønnsomhet (0,8 og 2,5 prosent). Dette viser at store deler av reiselivsnæringen var i en presset økonomisk situasjon allerede før koronakrisen.

Den kraftige veksten i næringen forut for pandemien medførte at det ble etablert svært mange nye selskaper. Bare i 2019 ble det registrert 449 nye reiselivsbedrifter i landsdelen. For mange av disse var krisen særlig

utfordrende, blant annet fordi statens kompensasjonsordning beregner støtten basert på omsetningen året før.

Til tross for at næringen er inne i en av sine største kriser, så kan man bare til en viss grad lese dette ut av antall foretakskonkurser. Først i november 2020 ble nivået fra året før passert. I sommermånedene juni–august ble det ikke registrert en eneste konkurser i reiselivet i landsdelen. Gode sommer måneder kombinert med statens støtteordninger er nok viktige forklaringer på at det ikke ble flere konkurser. Bortfall av vinterturisme og langt lavere etterspørsel etter julebord ga en krevende vinter for mange, og vi venter at antall konkurser i første halvår av 2021 kommer til å være langt høyere enn i 2020.

Kroner

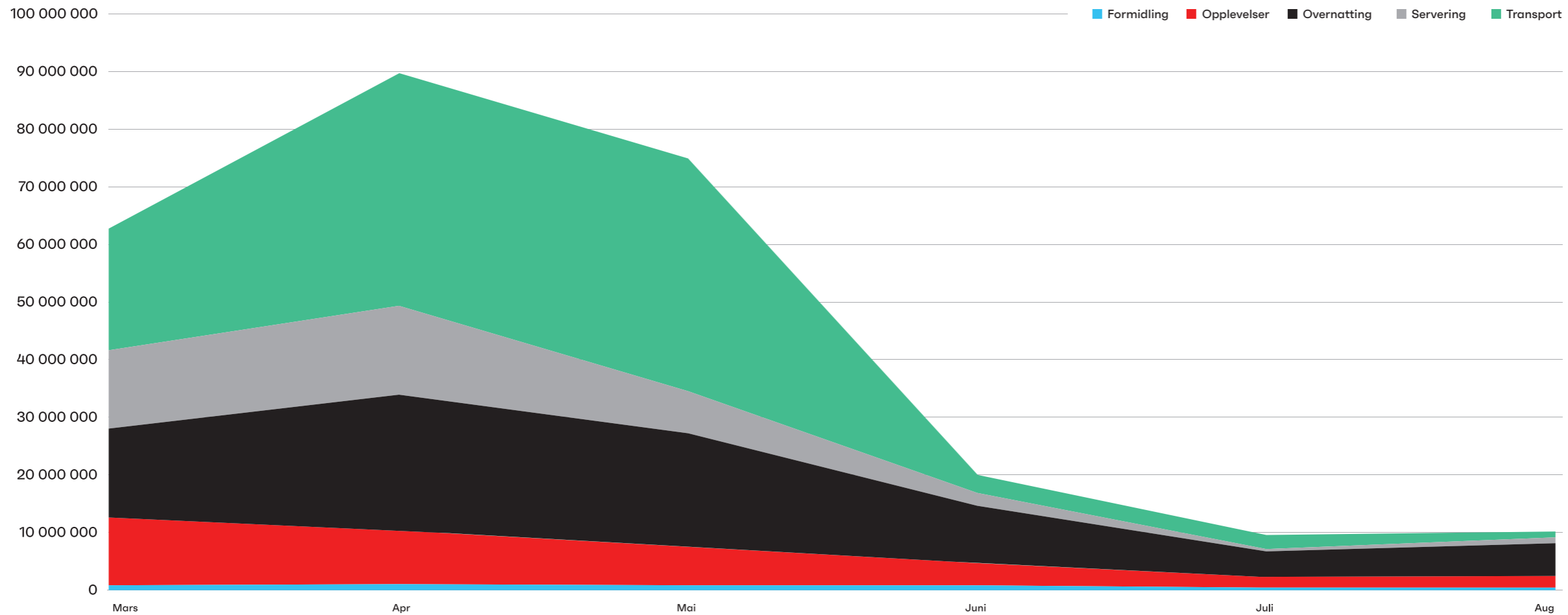

fig 47.

Utbetalt beløp fra kompensasjonsordningen til reiselivet i Nord-Norge (mars–august 2020)

Kilde: Kompensasjonsordningen for næringslivet

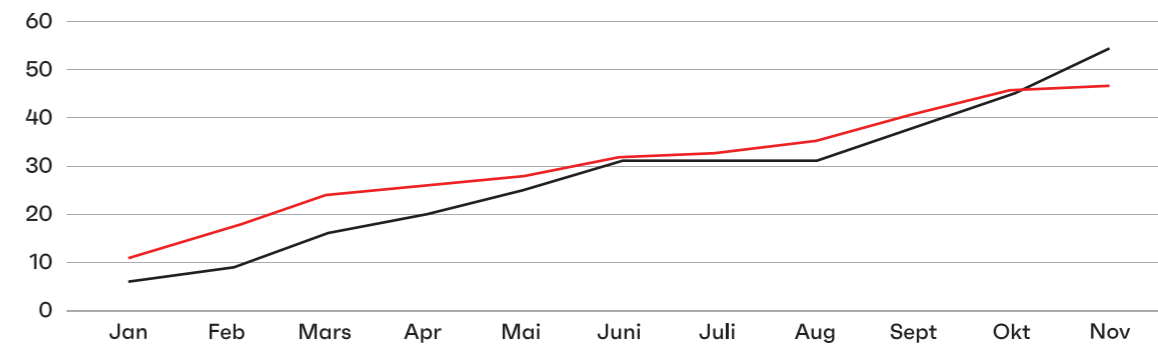
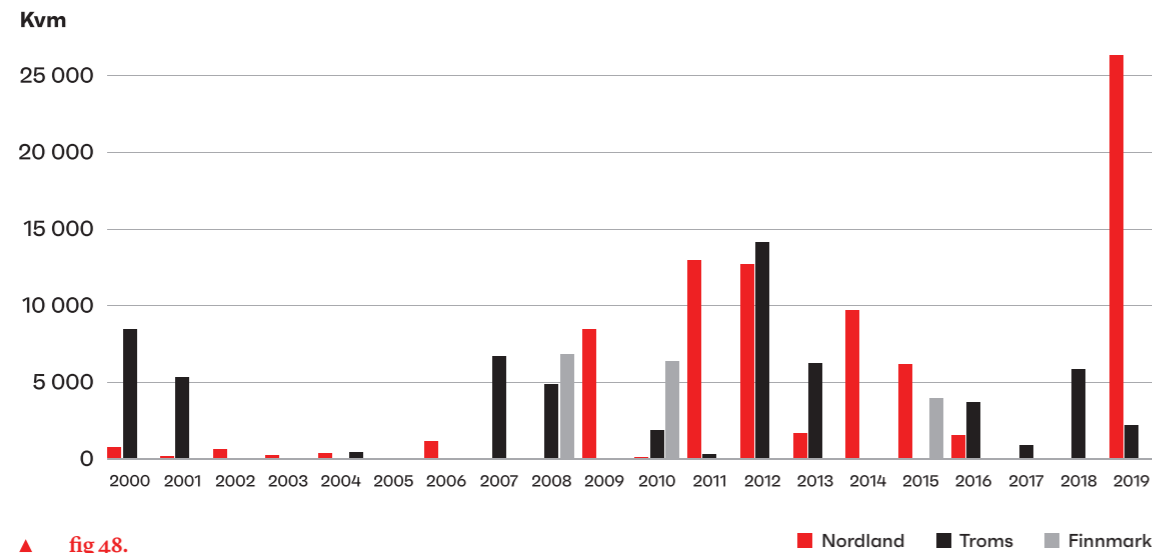

fig 46.

Konkurser i overnattings-, serveringsvirksomhet, transport og lagring (aggregert)

Kilde: SSB

▲ fig 48.

Igang satt bygging av bruksareal til hotellvirksomhet.

Kilde: SSB

Det vil utvilsomt komme flere konkurser. Den raske oppbyggingen av tilbydere og kapasitet uten at lønnsomheten fulgte etter, gjorde næringen sårbar. Eksempelvis ble det igangsatt bygging av 26.000 kvadratmeter med hotell i Nordland i 2019. Dette utgjør 30 prosent av arealet som har blitt bygget de siste 20 årene.

Det store spørsmålet er hvor lang tid det vil ta før reiseaktiviteten tar seg opp til nivåene før koronapandemien. Så snart det blir oppfattet som trygt å reise, forventer vi at landsdelen vil nyte godt av at store deler av den norske befolkningen har mye lett tilgjengelig reisekapital som de har spart opp under krisen. Så ventes det at strømmen av utenlandske turister vil komme. Hvor mange de blir, og hvor i landsdelen de reiser, vil avhenge av hvordan flytilbudet ser ut fremover.

Mange av de mer uerfarne aktørene i bransjen vil nok falle fra, mens de som har hatt solid drift og er kjente merkevarer, i større grad vil klare seg. Sistnevnte gruppe er fortsatt interessant for investorer, og spørsmålet blir om eierskapet i næringen i større grad vil flyttes ut av landsdelen som følge av koronapandemien. Private Equity-fondet Longship har fortsatt å kjøpe opp nordnorske reiselivsbedrifter under pandemien og har nå kommet langt i å bygge opp et større reiselivskonsern. Like før årsskiftet ble det også kjent at det svenske oppkjøpsfondet EQT ønsker å kjøpe Torghatten.

Næringen bekymrer seg også for kompetanseflukt, fordi de nå står i fare for å miste nøkkelkompetanse som følge av at svært mange er permitterte. Samtidig er det svært mange unge arbeidstakere i reiselivet. Denne gruppen er mer mobil enn eldre arbeidstakere, og sjansen er større for at disse flytter fra Nord-Norge dersom de forblir permitterte over lengre tid, eller dersom de blir oppsagt. Dette er i så fall dårlig nytt for en landsdel som trenger så mange unge arbeidstakere som mulig.

Store forskjeller blant tjenesteyterne

Tjenesteytende sektor omfatter svært mange virksomheter med vidt forskjellige forretningsområder. Det er et klart skille mellom de som primært leverer tjenester til husholdningene, og de som stort sett har næringslivskunder. Koronapandemien har skapt store utfordringer for en rekke av yrkesgruppene i sektoren, og det har vært et betydelig fall i aktiviteten.

Da samfunnet stengte ned i mars 2020, var det særlig én gruppe som ikke fikk utført sitt virke: de husholdningsrettede tjenesteyterne. Eksempler på yrkesgrupper som ble rammet tidlig, er frisører, tannleger og hudpleiere. Felles for alle disse er at de har nær til-en-kontakt og dermed er svært utsatt både for å

bli smittet og for å smitte andre. Kjøreskoler og annen føreropplæring ble også hardt rammet. Etter at myndighetene fikk på plass veiledere for smittevern faglig forsvarlig drift, fikk disse yrkesgruppene starte opp virksomheten igjen i løpet av våren. Aktivitetsfallet ble dermed midlertidig, og for fjoråret sett under ett ble ikke konsekvensene så store.

Selv om virksomhetene fulgte myndighetenes forskrifter og retningslinjer, var det ikke alltid at kundene kom tilbake i like stor grad. Ett eksempel på dette er kinoene, som til tross for en rekke tiltak ikke klarte å tiltrekke seg så mange kunder som de hadde mulighet til å ha. Alle større kulturarrangementer ble avlyst, noe som rammet arrangørbransjen hardt. For treningsentrene, som etter en lengre nedstengning ble åpnet igjen i midten av juni, var utviklingen noe bedre.

For tjenesteyting mot næringslivskunder var det særlig reisebyråene som fikk merke effekten av pandemien. Nasjonale tall viser at omsetningen falt med nærmere 60 prosent de tre første kvartalene i 2020 sammenlignet med samme periode året før. At næringslivet kuttet ut all reisevirksomhet som ikke var strengt nødvendig, ga også kraftig fall i etterspørselen etter leiebiler. Usikkerhet rundt den økonomiske utviklingen fremover gjorde også at en del virksomheter ble mer forsiktige med kjøp av reklame- og markedsføringstjenester.

Bemanningselskapene merket krisen særlig gjennom at det ble langt mer utfordrende å rekruttere arbeidskraft fra utlandet som følge av innreisebegrensninger og karantenekrav. Noe lavere etterspørsel fra deler av næringslivet ble i stor grad kompensert med økt etterspørsel fra offentlig sektor, som måtte sette ansatte i karantene for å hindre smitte. Bemannings- og rekrutteringsselskapene gjorde også en viktig jobb med å hjelpe mange over i ny jobb.

Endrede frister, støtteordninger, permitteringsregler og regler for sykepenger, omsorgspenger og dagpenger – det har vært mye å holde oversikt over for allerede hardt pressede bedrifter! Dette har igjen gitt økt aktiviteten for de som leverer juridiske og regnskapsmessige tjenester.

Klimaomstilling

I landsdelen foredles en rekke råstoffer som eksporteres til andre regioner og land. Produksjonen og transporten gir en betydelig verdiskaping og sysselsetting, men samtidig er det utslipp forbundet med aktiviteten. I årets konjunkturbarometer har vi valgt å fokusere nærmere på klimagassutslipp, som er en av svært mange indikatorer på bærekraft for klima og miljø.

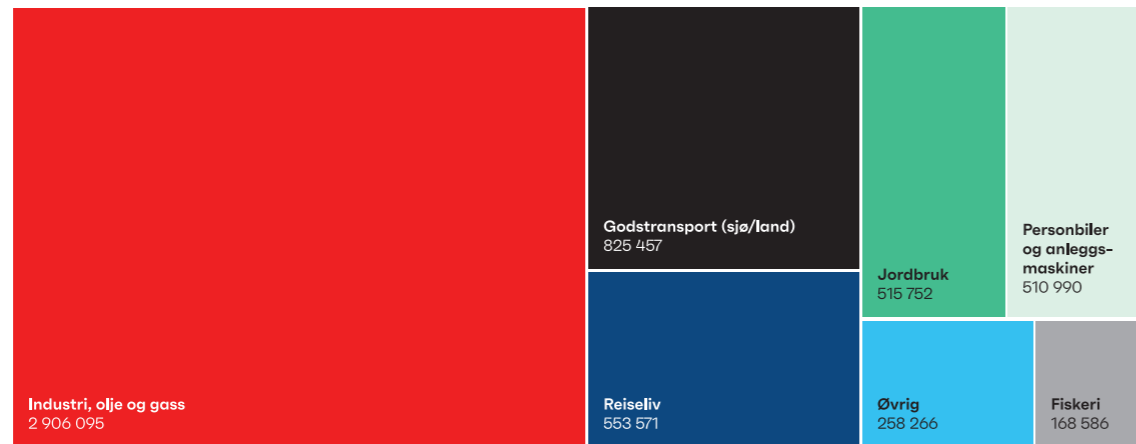
Det er viktig å presisere at det jobbes svært godt med klimaprojekter i store deler av næringslivet, særlig hos de større industrielle aktørene, som står for mye av de største utslippene. Flere av disse leverer også viktige innsatsfaktorer til omstillingen mot mer klimavennlige løsninger og teknologi. Samtidig stiller offentlige innkjøpere strengere miljøkrav blant annet til transport. Leveranser av lav- og nullutslippsprodukter vil bli et konkurransefortrinn fremover, og det er viktig at det gode arbeidet og investeringene opprettholdes.

De totale utslippene av klimagasser fra landsdelen var i 2019 på 5,7 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. Nivået var noe høyere enn i 2018, men lavere enn i de tre forutgående årene. Dette utgjorde 16 prosent av de nasjonale utslippene. Det vil si at utslippene per innbygger er langt høyere enn det nasjonale snittet. Dette henger igjen sammen med næringsstrukturen og de geografiske avstandene.

For å få et bilde på utslippene har vi benyttet Miljødirektoratets klimagassregnskap for kommuner og fylker. De siste tilgjengelige tallene er fra 2019. Regnskapet omfatter de direkte, fysiske utslippene som skjer innenfor kommunens geografiske grense. Utslipp som fysisk skjer i utlandet, vil ikke være inkludert i det kommunefordelte regnskapet.

Beregningene inkluderer utslipp i form av CO₂, CH₄ (metan) og N₂O (lystgass). Alle tall er oppgitt i tonn CO₂-ekvivalenter. Dette er en måleenhet som brukes for å kunne sammenligne oppvarmingseffekten ulike klimagasser har på atmosfæren og for å tydeliggjøre hvilke utslipp som bidrar mest til global oppvarming.

Dataene er omstrukturert for å kunne vise utslipp for kategorier som er relevante for næringslivet i landsdelen. Fiskeri inkluderer utslipp fra fiskefartøyer, mens reiseliv inkluderer alt av persontransport. De største utslippskildene i kategorien «øvrige» var fossil oppvarming, avfallsforbrenning og vedfyring.

▲ fig 49.

Utslippskilder i Nord-Norge (tonn CO₂-ekvivalenter) i 2019.

Kilde: Miljødirektoratet

Industri, olje og gass var den desidert største utslippkilden i landsdelen i 2019. Med utslipp som tilsvarte nærmere 3 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, utgjorde dette over halvparten av utslippene fra landsdelen. Utslippene kan i stor grad knyttes til gassprosesseringsanlegget Hammerfest LNG og den kraftforedlende industrien i landsdelen (Alcoa Mosjøen, Elkem Salten og Rana, Finnfjord, Norcem, Ferroglobe Mangan Norway og Celsa Armeringsstål). Brann og påfølgende

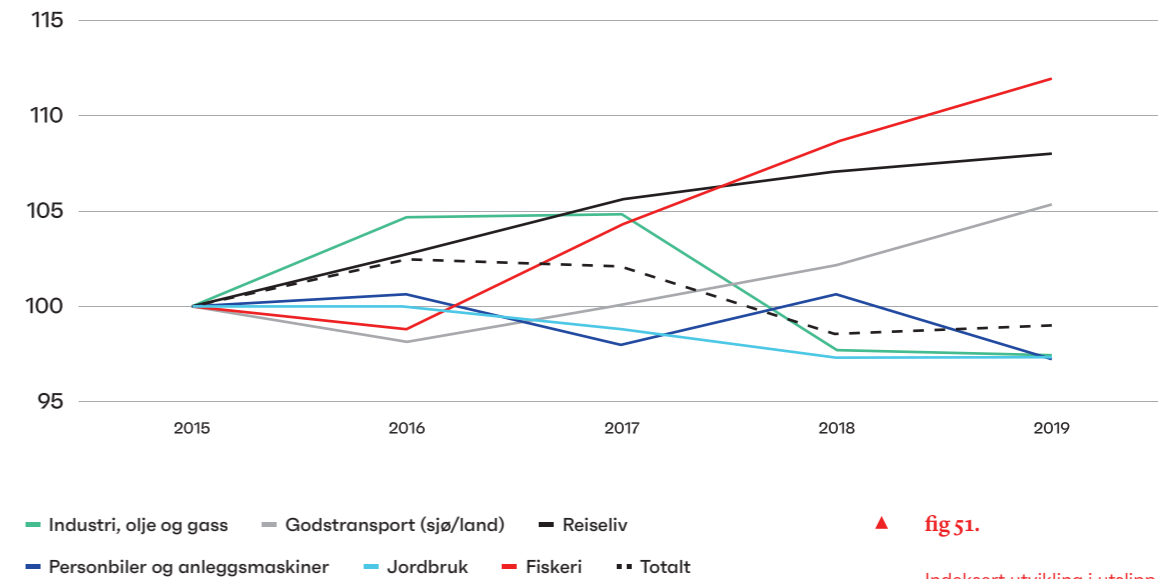
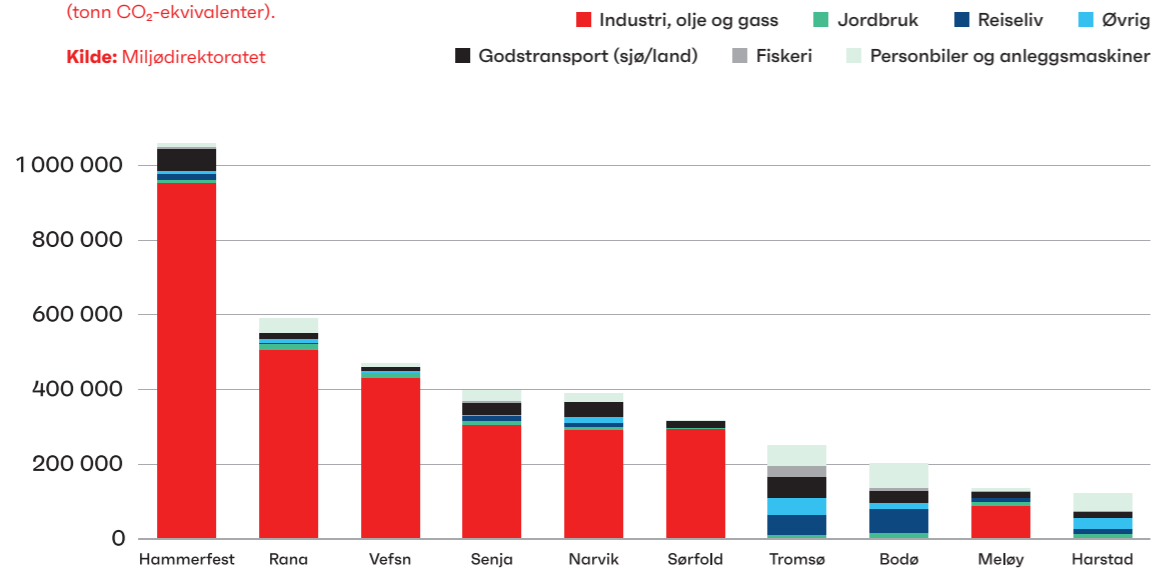
nedstenging av Hammerfest LNG vil redusere utslippene fra landsdelen i både 2020 og 2021.

Den nest største kategorien var godstransport (825.000 tonn), hvor den største utslippkilden var tunge kjøretøy og stykkgodsskip. For reiseliv (553.600 tonn) var passasjer- og bilferger og cruiseskip de største utslippkildene.

▼ fig 50.

Utslipp i kommuner i 2019 (tonn CO₂-ekvivalenter).

Kilde: Miljødirektoratet

▲ fig 51.

Indeksert utvikling i utslipp fra landsdelen.

Kilde: Miljødirektoratet

Hammerfest var den kommunen som hadde de største utslippene i 2019. Samtidig var det industri, olje og gass som dominerte utslippene i kommunene med størst utslipp. Så kom kommunene med størst befolkning, hvor det var mer varierte kilder til utslipp.

Ser man på utviklingen over tid (2015 = 100), så var de totale utslippene høyere i 2016 og 2017 enn i 2015, mens nivået i 2018 og 2019 var rett under nivået i 2015. Totalen påvirkes i stor grad av størrelsen på utslippene i industri, olje og gass. Økt aktivitet i fiskeri og reiseliv medførte en vekst i utslippene, nivået i disse sektorene lå i 2019 hele 11,9 og 8 prosent høyere enn i 2015. For jordbruk, industri, olje og gass, og personbiler og anleggsmaskiner var utslippene lavere i 2019 enn i 2015. Kategorien «øvrig» er ikke inkludert som følge av at lav verdi gir store utslag mellom årene.

Skal man løse miljøutfordringene som verden står overfor, på kort sikt, må vi ha teknologisk utvikling. Men for å få til et bærekraftig samfunn på lengre sikt, må miljø- og klimavennlige løsninger være de foretrukne valgene, ikke bare de nødvendige. I Forventningsbarometeret 2020 kan man lese at bærekraft gradvis er i ferd med å bli den nye normalen hos ledende virksomheter, og at det har stor og til dels svært stor betydning for virksomhetenes strategiske handlingsvalg.

Kompetanse

s78 – 83

Innledning

Videreutvikling av næringsstrukturen i nord mot større diversifisering og økt bærekraft krever at humankapitalen bevares i større grad enn tidligere, og kunnskapsgrunnlaget styrkes i form av relevant utdanning og forskning. Omstillingsbehovet forsterkes av den pågående koronakrisen. Organiseringen av institusjoner har også stor betydning for hvordan relevant kunnskapsstøtte utvikles på en god måte, for å forsterke de naturgitte fortrinnene som landsdelens eksportøkonomi i dag hviler på.

De demografiske utviklingstrekkene i landsdelen peker mot en befolkningsvekst på kun 4.400 personer (0,9 prosent) fram mot 2050. SSBs prognoser tilsier en vekst i Troms og Finnmark på vel 8.200 personer (3,4 prosent), mens Nordland ligger an til en nedgang på 3.800 personer (-1,6 prosent). For landet som helhet forventes en vekst på 11,3 prosent.

Den regionale utviklingen drives av fødselsoverskudd/-underskudd, innenlands nettoflytting og innvandring. Dette mønstret forsterkes også av hvordan koblingene mot og lokaliseringen av utdanningsinstitusjoner ser ut i landsdelen, og hvilke forutsetninger dette gir for utvikling av humankapitalen.

Økt regional innovasjon og kompetansebehov

Næringsstrukturen og eksportøkonomien i landsdelen er basert på å utnytte naturgitte fortrinn, og veksten i verdiskaping har i stor grad vært knyttet til primærproduksjon. Framover vil økt kompetanseinnhold, og at virksomheter opererer bærekraftig, være viktige forutsetninger for å opprettholde attraktive arbeidsplasser og næringer, samt tiltrekke seg unge.

Det er bare 33 prosent av de unge voksne som er fornøyde med tilstanden når det kommer til tilrettelegging av bærekraftig industri og arbeidsplasser i landsdelen – Barometer 2020x.

Dersom man skal lykkes i nord med å øke verdiskapingen og tiltrekke seg arbeidskraft, vil det kreve økt satsing på næringsinnovasjon, regional kompetanse-

utvikling og forskning. Det viktigste for å utvikle landsdelen er samspelet mellom de naturgitte forutsetningene og ressursgrunnlaget, og innbyggerne som ønsker å bo her.

De unge voksne i nord er stolt av sin landsdel og ønsker å kunne bo og arbeide her. Samtidig er de i liten grad tilfreds med mulighetene de ser til å finne en framtid som retter seg mot deres verdier og behov, som i stor grad også styrer deres valg av utdannings- og bosted. Klimadebatten viser en sterk involvering og engasjement blant unge for å handle og endre atferd. Undersøkelsen av holdninger blant unge voksne i nord peker tydelig på at de er orientert mot utdanning og jobbmuligheter der bærekraft skapes. Den natur- og energibaserte næringsstrukturen, som i dag danner plattformen for nordnorsk verdiskaping og samfunnsutvikling, er full av utviklingsmuligheter som nettopp bidrar til omstilling og økt bærekraft.

Utvikling i næringsstruktur og kompetansebehov

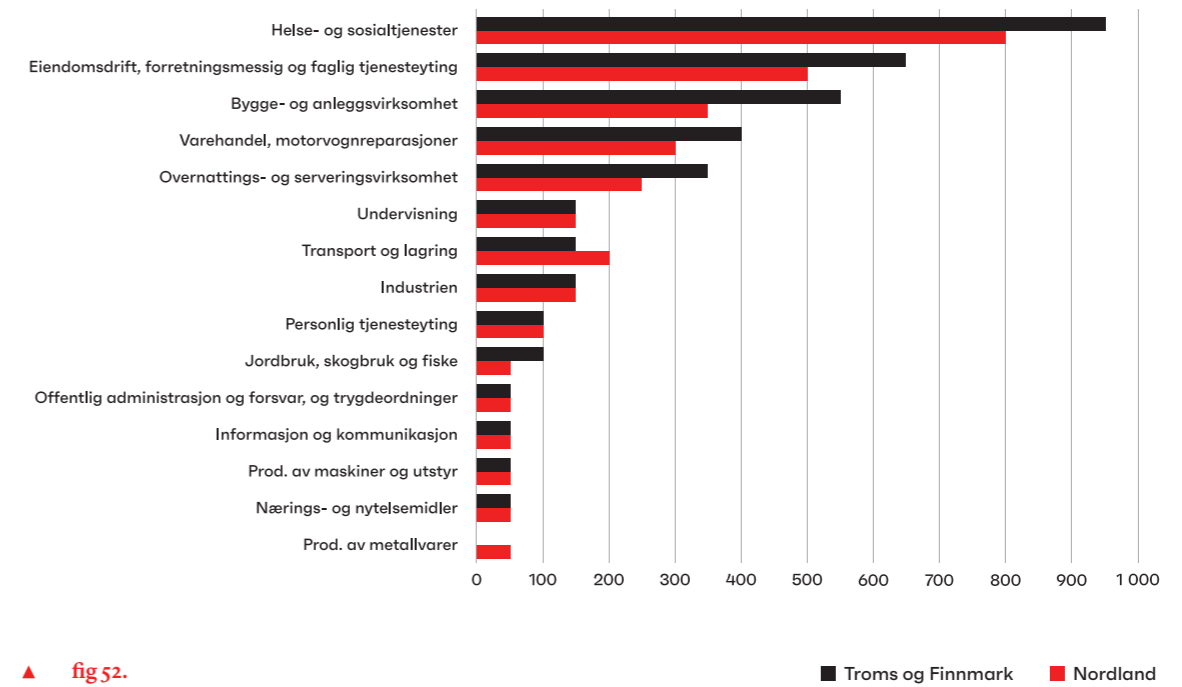
Næringsinnovasjon i nord skjer allerede i stor grad med basis i allerede etablert virksomhet, og dette skaper grunnlaget for interessante jobber og nye kompetanser.

Nordnorske industrimiljøer og samarbeidet gjennom arenaklyngen Arctic Cluster Team (ACT) står i spissen for innovasjon som bidrar til ressursgjenvinning og økt bærekraft. ACT leder også an for å ta i bruk muliggjørende teknologi gjennom digitalisering og robotisering. Målet er å utvikle et mer diversifisert og avansert industrimiljø.

Havnæringene med sjømatnæringen i spissen står overfor en betydelig innovasjon mot økt bærekraft gjennom utvikling og bruk av bioproduksjon av alger til nye anvendelser.

Etterspørsel etter arbeidskraft

Nav sin bedriftsundersøkelse ble avsluttet 12. mars 2020, og dagen etter ble det satt i verk omfattende smittevernstiltak i samfunnet. Undersøkelsen viste at etterspørselen etter arbeidskraft hadde falt kraftig

▲ fig 52.

Estimert mangel på arbeidskraft fordelt på næringer og fylker (våren 2020).

Kilde: Nav

sammenlignet med året før. Målt i antall personer var mangelen på arbeidskraft 3.000 personer i Nordland, og 3.700 personer i Troms og Finnmark i 2020. Sammenlignbare tall for 2019 var 4.850 i Nordland og 2.500 i Troms (lav svarprosent gjorde at det ikke ble angitt en verdi for Finnmark i 2019).

Andelen virksomheter som fortalte at de hadde mislyktes å rekruttere arbeidskraft, eller har måttet ansette noen med annen eller lavere formell kompetanse, var høyest i Troms og Finnmark med 24 prosent. Dette var høyere enn det nasjonale snittet som var 20 prosent. Nordland lå også over snittet med 21 prosent.

Fra mars 2020 endret situasjonen seg dramatisk for mange næringer, med blant annet vekst i permitteringer og ledighet. Ledigheten er fortsatt gjennomgående høyere blant grupper med lav utdanning enn blant dem med høyere utdanning. Man kan anta at rekrutteringsbehovet i blant annet overnattings- og serveringsvirksomhet, varehandel og transport og lagring har falt kraftig siden denne undersøkelsen ble gjennomført. Samtidig ble ikke alle disse næringene like hardt rammet av krisen, og hos noen er det fortsatt

et rekrutteringsbehov. Dette gjelder blant annet innen helse- og sosialtjenester og undervisning.

Situasjonen før korona-pandemien er fortsatt relevant, for det sier noe om hvordan vi kan forvente at etterspørselen kan se ut når de ulike næringene går tilbake til en normalsituasjon – i den grad man går tilbake til en normalsituasjon. De bedriftene som har mulighet til det bør derfor bruke tiden nå til å sikre seg arbeidskraft som ellers vil være utfordrende å rekruttere. Det man ikke vet er om det vil være geografisk variasjon i når etterspørselen og de ulike markedene igjen øker, noe som kan føre til at ledige i landsdelen søker arbeid andre steder i landet.

Forventningsbarometeret fra november 2020 viste at kommuner og sykehus fortsatt hadde store utfordringer med å skaffe tilstrekkelig antall kvalifiserte arbeidere innenfor helse- og omsorgssektoren, som helsefagarbeidere, sykepleiere og leger. Mange kommuner hadde også utfordringer med å rekruttere erfarne ansatte til teknisk sektor, blant annet ingeniører, arealplanleggere og prosjektledere, i tillegg til lederstillinger i andre sektorer.

I privat sektor var det særlig bygg- og anleggsbransjen som slet med å få tak i kvalifisert arbeidskraft, og spesielt rørleggere og tømrere. Generelt var det dessuten slik at bedrifter med behov for spesialkompetanse hadde større utfordringer med å rekruttere ansatte, enn bedrifter som rekrutterte ufaglært arbeidskraft. Samtidig var det vanskeligere for virksomheter i mindre sentrale strøk å rekruttere kvalifisert arbeidskraft enn virksomheter i mer sentrale strøk.

62 prosent av bedriftene svarte at de opplevde tilgangen til relevant kompetanse som «vanskelig» eller «svært vanskelig». Tilsvarende tall for offentlige virksomheter var 46,9 prosent. Både privat og offentlig sektor meldte om at det var mer utfordrende å rekruttere nå enn i samme periode året før (Forventningsbarometeret 2020).

Fremtidig arbeidskraftbehov

SSB har også gjort en nasjonal framskrivning av arbeidsstyrken og etterspørselen etter ulike utdanningsgrupper fram mot 2040. Framskrivningene peker på mulige ubalanser som kan oppstå i arbeidsmarkedet. De trekker frem at befolkningens utdanningsnivå har økt de siste tiårene, og at framskrivningene viser en videre økning.

Det ventes en sterk vekst i sysselsettingen av personer med høyere utdanning, men at veksten i etterspørsel vil bli lavere enn veksten i arbeidsstyrken. Motsatt vil etterspørselen vokse klart sterkere enn arbeidsstyrken for arbeidskraft med videregående fagutdanning rettet inn mot industri, bygg og anlegg og håndverk, helsefagarbeidere og sykepleiere.

De som går ut av arbeidslivet har oftere utdanning på grunnskole, eller videregående nivå, og blir erstattet med personer med bachelor- og masterutdanning. SSB fremhever at det ikke er sikkert at alle får en jobb som krever høyere utdanning.

En stadig aldrende befolkning gjør at etterspørselen særlig vil øke for sykepleiere og helsefagarbeidere. Som vist til i Nav sin bedriftsundersøkelse er personell innen helse- og sosialtjenester allerede i dag utfordrende å rekruttere i landsdelen. Den teknologiske

utviklingen ventes også å gi økt etterspørsel etter ingeniører og sivilingeniører i alle næringer utenom petroleumsutvikling og industri (og tjenestesektoren til disse næringene), hvor blant annet lavere nivå på feltutbygging vil trekke ned behovet for arbeidskraft.

I tillegg til endringene i næringsstruktur kommer effektene av mer omfattende og raskere digitalisering, som også har akselerert under pandemien. Dette påvirker særlig varehandelen, industrien, marin sektor og tjenestenæringene. Digital kompetanse blir viktig for industrien, og vil gi økt usikkerhet innenfor administrative yrker.

fig 53.

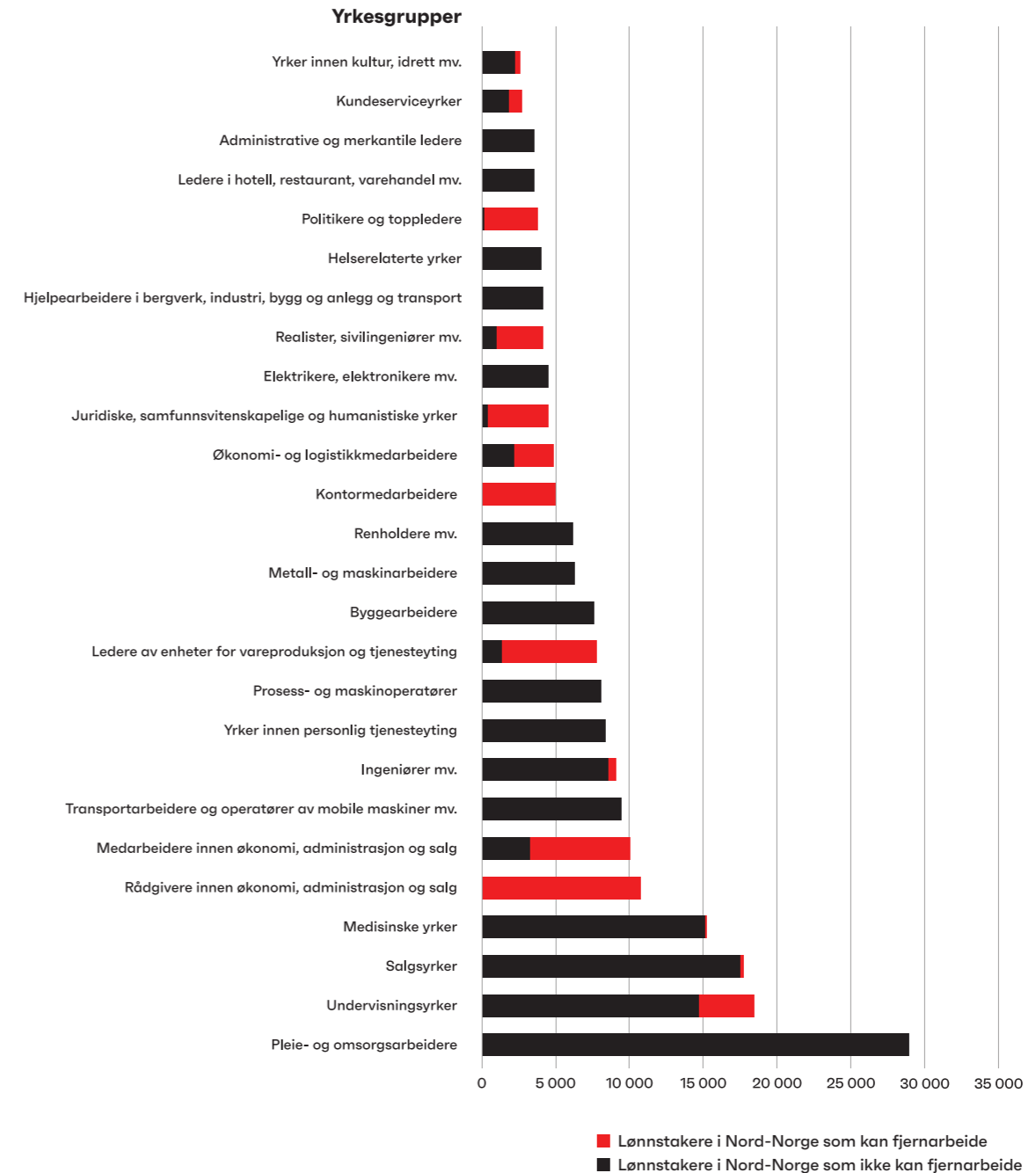
Mulighet for fjernarbeid i Nord-Norge innen yrkesgrupper med mer enn 2.500 lønnstakere (2019).

Kilde: SSB, bearbejdet av Kunnskapsparken Bodø

Kan fjernarbeid gjøre det lettere å rekruttere talentene?

Behovet for å begrense smitte under korona-pandemien har gjort at fjernarbeid har blitt den nye normalen for mange arbeidstakere. Men kan fjernarbeid også være nøkkelen til at flere nordnorske virksomheter får tak i arbeidstakerne de ønsker seg?

Korona-pandemien har vært en bratt læringskurve for mange i bruk av digitale hjelpemidler og plattformer.

Erfaringene viser at økt selvledelse og nye måter å organisere arbeidet på fungerer godt på langt flere arbeidsplasser enn det vi tidligere har tenkt. Mye ligger derfor til rette for utbredt bruk av desentralisert arbeid i årene som kommer.

Nasjonalt kan hver tredje arbeidsplass utføres som fjernarbeid. Nordland er sammen med Møre og Romsdal de fylkene hvor færrest lønnstakere (24

prosent) kan utføre jobben fra annet sted enn der virksomheten fysisk er lokalisert. Dette forklares med næringsstrukturen, hvor Nordland har mange arbeidsplasser innen blant annet sjømat, industri, forsvar, bygg og anlegg og transport – jobber som ikke er egnet for fjernarbeid. Det samme gjelder i Troms og Finnmark, som også ligger under landssnittet (26 prosent). I motsatt ende finner man Oslo, hvor nesten annenhver arbeidsplass kan utføres hjemmefra.

De yrkene i landsdelen som er egnet for fjernarbeid, og samtidig sysselsetter mange, er i stor grad administrative stillinger. Eksempler på slike stillinger er saksbehandlere og kontormedarbeidere, en rekke lederstillinger og undervisningspersonale på høgschooler- og universiteter.

Ikke overraskende er det butikkmedarbeidere og helse- og omsorgsyrker som helsefagarbeidere, pleiemedarbeidere, sykepleiere, og spesialsykepleiere, og ansatte i grunnskole og barnehager hvor man finner flest sysselsatte som ikke er egnet for fjernarbeid.

Nærmere halvparten av arbeidsplassene nasjonalt som egner seg for fjernarbeid innehas av lønntakere bosatt i Oslo og Viken. Det er også i disse fylkene at økningen i antall arbeidsplasser som er egnet for fjernarbeid i stor grad har kommet.

Med dette som bakteppe kan vi stille oss spørsmål om vi bør tenke annerledes rundt rekruttering i landsdelen. Flere undersøkelser viser at mange

virksomheter i Nord-Norge sliter med å få tak i kvalifisert arbeidskraft. I Forventningsbarometeret 2020 oppgir 62 prosent av bedriftene at de opplever tilgangen til arbeidskraft som «vanskelig» eller «svært vanskelig», mens bare 10 prosent mener det er «lett» eller «svært lett».

Per i dag løser mange arbeidsgivere denne utfordringen med å leie inn personell på midlertidig basis, eller reduserer kvalifikasjonskravene der det er mulig. At virksomhetene ofte må ta til takke med mindre kvalifiserte kandidater betyr svekket konkurransevne for bedriftene, og mindre evne til vekst, for eksempel i form av sysselsetting.

Men ville en ha greid å rekruttere flere, og ikke minst mer kvalifiserte kandidater, dersom en lempet litt på kravene og ikke stilte krav om at kandidatene må flytte på seg? Dette vil kunne bli en «vinn-vinn» situasjon for begge parter, der bedriften fikk dekket sitt kompetansebehov, mens kandidaten fikk jobben som sto øverst på ønskelista og fikk bo på samme sted som før.

Den skisserte «vinn-vinn» situasjon trenger allikevel ikke å passe alle. I diskusjonen rundt hjemmekontor er det flere som har hevdet at kreativiteten og gruppedynamikken forsvinner når fellesskapet blir borte, og en bare treffer kolleger på digitale flater. Flere mener også at vilkårene for samarbeid blir sterkt redusert når ansatte ikke møter hverandre fysisk.

Om tallene

En amerikansk studie klassifiserte 1.000 yrker basert på om de kunne gjennomføres som fjernarbeid eller ikke. Kunnskapsparken Bodø har tilpasset dataene til norske forhold, og de 400 yrkene som norsk sysselsettings-statistikk baserer seg på. Alle årsverkene innenfor hver yrkeskategori blir enten klassifisert som at de kan gjennomføres som fjernarbeid eller ikke. De sysselsatte er fordelt etter bosted. Metodikken er i stor grad harmonert mot en tilsvarende undersøkelse gjennomført i Sverige.

Flere av ulempene med hjemmekontor kan bedriftene unngå ved å inngå avtaler med eller etablere såkalte coworking spaces. I et kontorfellesskap med andre bedrifter kan ansatte andre steder i landet få dekket sine sosiale behov, samtidig som det åpner opp for utveksling av tanker og ideer. I de tilfellene der arbeidstakerne ikke vil flytte til arbeidsgivers fysiske lokalisering kan dette være en god løsning.

At næringslivet i landsdelen i større grad åpner opp for fleksible arbeidsstedsløsninger, betyr også at bedrifter i andre deler av landet vil gjøre det samme, og med det konkurrere om arbeidskraften her. Det vil i så fall innebære at høyt kompetente arbeidstakere i landsdelen blir ansatt av bedrifter med tilholdssted andre steder i landet, samtidig som de bor og jobber her.

Tilgang til kompetansearbeidsplasser andre steder i landet, kan dermed gjøre at unge arbeidstakere fortsatt ønsker å bo i Nord-Norge. Det samme kan skje dersom næringslivet i større grad kan rekruttere talenter utenfor fylket, men der det heller ikke er noe krav om at de flytter hit. Gjennom sin kompetanse vil likevel disse talentene kunne bidra til innovasjon og utvikling. Med det skapes også nye og spennende arbeidsplasser, som unge mennesker i landsdelen vil ha stor interesse og glede av å få.

Folk flytter etter arbeidsplassene. Korona-pandemien har vist at fjernarbeid fungerer godt for veldig mange arbeidstakere. Framover vil det kanskje være bomiljø som avgjør valg av bosted, og ikke lokaliseringen av arbeidsplasser. Distribuerte løsninger og digitalisering kan bidra til å endre dynamikken i arbeidslivet, der de stedene som legger til rette for et godt bomiljø og gode fjernarbeidsplasser blir morgendagens vinnere.

Kilde- og referanseoversikt: Se en mer detaljert beskrivelse av metode og referanser på www.kbnn.no

Internasjonal makro

- IMF - The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression
- OECD - Turning hope into reality
- UNCTAD - Global foreign direct investment falls 49% in first half of 2020
- UNCTAD - Key statistics and trends in trade policy 2018
- Det internasjonale energibyrået - Oil Market Report - November 2020
- IMF World Economic Outlook

Nasjonal makro

- SSB - Konjunkturtendensene
- SSB - Handelsunderskuddet vedvarer
- Regjeringen - Statsbudsjettet 2021
- Norges Bank - valutakurser

Nordnorsk makro

- Tall fra Telleren: Verdiskaping i Nord-Norge
- Magma 2/2020 - Nordområdene: verdiskaping for hele landet
- OECD - Regional Innovation Scoreboard Edition 2019
- SSB
- Distriktsdemografiutvalget - Det handler om Norge — Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene
- Barometer 2020x
- Regjeringen - Nordområdemeldingen 2020: Mennesker, muligheter og norske interesser i nord
- Regjeringen - Perspektivmeldingen 2017
- Norge mot 2025
- Distriktsnæringsutvalget - Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn
- Dagens Næringsliv (22.5.2020)- Hva med å la statsansatte kontorarbeidere bo hvor de vil?
- Regjeringen - Mer penger til kommunene neste år
- Forventningsbarometeret 2020

Samfunnet

- Regjeringen - Folkehelsemeldingen – God helse – felles ansvar
- Helsedirektoratet - Innspill til stortingsmelding om helsenæringen
- Nasjonalforeningen for folkehelsen - Hva er folkehelse?
- Samfunnsøkonomisk analyse - Samfunnsøkonomiske virkninger av å få personer med nedsatt arbeidsevne i jobb
- Vista Analyse - Fysisk inaktivitet: Hva koster det samfunnet?
- FHI - Norgeshelse statistikkbank
- FHI - Forventet levealder i Norge
- FHI - Sosiale helseforskjeller i Norge
- Regjeringen - Folkehelsemeldingen (2012-2013)
- SSB
- NRK (27.9.2020) - Nordmenn er blitt tjuvkere, men friskere – et mysterium
- FHI - Helsetilstanden i Norge 2018
- Oslo Economics - Årsaker til økt tilstrømming til uføretrygd blant unge
- Nav - Diagnoser uføretrygd
- Nav
- Kunnskapssenter for utdanning - Frafall i videregående opplæring

- FHI - Risiko- og beskyttelsesfaktorer for psykiske lidelser
- SSB - Disse kommunene har størst og minst inntektsulikhet
- Regjeringen - Regionale utviklingstrekk 2018
- SSB - Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter
- Regjeringen - Like muligheter i oppveksten

Menneskene

- SSB
- Institutt for samfunnsforskning - Kjønn, arbeid og innvandring
- Subjekt.no
- kbnn.no
- Nav

Utvalgte næringer

- SSB
  - Dagens Næringsliv (9.6.2020) - Innlegg: Et snevert syn på verdiskaping
  - Aksjonærregisteret
  - Forvalt
  - Norges Sjømatråd
  - Telleren
  - Fiskeridirektoratet
  - Andfjord Salmon
  - Norges Fiskarlag - Kan miste sertifisering
  - Klarna - Slik handlet nordmenn på nett i sommer
  - Amazon
  - NVE
  - Statnett
  - TU Energi (25.3.2020) - Kjøper vindturbiner midt i koronakrisen
  - Saltenposten (24.3.2020) - Fortsatt full drift på Elkem Salten: - Kan komme raske endringer
  - Tekfisk (26.9.2020) - Alger i laksefôr renser CO₂-utslipp fra tungindustri
  - Freyr
  - NRK Nordland (1.2.2021): Forsker tror batterier kan gi titusenvis av nye arbeidsplasser i Norge
  - Statnett - Tror på europeisk kraftsystem uten utslipp
  - Regjeringen - Anslår kommunesektoren sine koronautgifter til 14 milliarder kroner
  - Forventningsbarometeret 2020
  - Kystdatahuset
  - Nord24 (2.11.2020) - Fond i britisk skatteparadis vil ta kontroll over opplevelsen av Tromsø: – Vi er ikke haier
  - NRK Nordland (23.12.2020) - Svensk fond vil kjøpe Torghatten trafikkelskap for 8,6 milliarder kroner
  - Miljødirektoratet
  - Equinor
- #### Kompetanse
- SSB
  - Barometer 2020x
  - Arctic Cluster Team (ACT)
  - Nav - Bedriftsundersøkelsen 2020
  - Forventningsbarometeret 2020
  - SSB - Framskrivinger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2040
  - Becker Friedman Institute - How Many Jobs Can be Done at Home?
  - Utveckling Skåne - Hur många kan potentiellt jobba på distans?